

MARMARA

AVRUPA ARAŞTIRMALARI DERĐİSİ
JOURNAL OF EUROPEAN STUDIES

Cilt / Volume: 25 Sayı / No: 2

2017

ISSN 1301 – 1359

MARMARA ÜNİVERSİTESİ AVRUPA BİRLİĞİ ENSTİTÜSÜ YAYINI
A PUBLICATION OF MARMARA UNIVERSITY EUROPEAN UNION INSTITUTE

<http://avrupa.marmara.edu.tr/>

MARMARA

AVRUPA ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ JOURNAL OF EUROPEAN STUDIES

Cilt / Volume: 25

Sayı / No: 2

2017

İçindekiler / Contents

	Sayfa / Page
Makaleler / Articles	
• <i>Algı ve Yanılgı: AB Normları, Türkiye'nin Üyeliği ve AK Parti'nin Rolü</i> Şaban H. Çalış – Kıymet Metkin.....	1
• <i>Berlin Türk Toplumunun Türkiye –Avrupa Birliği İlişkilerine Bakışına Yönelik Bir Anket Değerlendirmesi</i> Muzaffer Dartan - Emirhan Görál.....	41
• <i>Border Management of the European Union: The Case of the Arab Uprisings</i> Gökçen Yavaş.....	77
• <i>Postmodern Discourse Analysis of Citizenship Tests: The Cases of the United States of America and the United Kingdom</i> Elçin İstif.....	103
• <i>The Impact of the Sovereign Debt Crisis on the Efficiency of Foreign Banks in Turkey</i> İmre Ersoy – Gülcan Çağıl.....	131
Kitap İncelemesi / Book Review	
• <i>New Approaches to EU Foreign Policy</i> N. Nevra Esentürk.....	149
• <i>Avrupa Birliği Maddi Hukuku: İç Pazar</i> Deniz Tekin Apaydın.....	157
Makale Yazım Kuralları / Notes For Contributors.....	163

ALGI VE YANILGI: AB NORMLARI, TÜRKİYE'NİN ÜYELİĞİ VE AK PARTİ'NİN ROLÜ

Saban H. ÇALIŞ*
Kısmet METKİN**

Öz

Son dönemlerde AB ile ilişkilerde yaşanan olumsuz gelişmelerden Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AK Parti) sorumlu tutan eleştirel bir dil kullanılmaktadır. AB karşıtı görüşleriyle bilinen Milli Görüş çizgisinden gelen AK Parti'nin lider kadrosunun son dönemlerde AB'ye eleştirel tavır takınmasının da bu yöndeki kanaatlerin oluşmasında önemli bir payı olmakla birlikte, meseleden tamamen AK Parti'nin sorumlu tutulması, yapılan tartışmaların nesnel olmaktan çok yanılığalar üzerinden yürütüldüğüne işaret etmektedir. Oysaki AB ile ilişkiler 1959'dan bugüne hep inişli-çıkışlı bir yol izlemiş; hatta zaman zaman durma noktasına gelmiştir. Bir aktör olarak AK Parti bu ilişkilerin sadece son 15 yılında vardır. Kaldı ki Türkiye'nin AB üyeliği konusunda en kapsamlı politikalar bu 15 yıllık dönemde uygulamaya konulmuş, son yıllar istisna edilecek olursa ilişkilerde en ciddi adımlar bu dönemde atılmıştır. Bu konuda AK Parti'nin özellikle 2002 ve 2006 yılları arasında gerçekleştirdiği reformlar bu konuda yapılanları ortaya koyacak niteliktedir. İlişkilerde özellikle 2006 yılından sonra tekrar gün yüzüne çıkmaya başlayan mevcut problemler ise aslında Türkiye'deki aktörlerin tutumlarından daha ziyade Avrupa'ya içkin tarihsel ve AB'ye ilişkin yapısal nedenlere dayanmaktadır. Görünürde siyasal ve ekonomik nedenlerle Avrupa Parlamentosu gibi bazı AB kurumları ile Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Avusturya ve Fransa gibi AB üyesi ülkelerin Türkiye'nin üyeliğine ilişkin negatif yaklaşımları sürecin çıkmaza sürüklenmesinde etkin rol oynamaktadır. Bu aktör ve faktörlere etkinlik kazandıran ve Türkiye'nin üyeliğinin önünü son tahlilde tıkayan temel unsur ise Türkiye'nin kimliği konusunda Avrupaluların taşıdığı ortak kaygılardır. Bu makalede üyeliğe ilişkin AB normları esas alınarak, algılar ve yanılığalar tarihsel olay ve olgulara dayalı örnekleri ile ortaya konulacaktır. Teorik tartışmalara güçlü bir katkı sunma imkânı da olan Türkiye örneği, AB'nin

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: shcalis@gmail.com.

** Arő. Gör., Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: kmetkin@ymail.com.

özellikle Türkiye'nin üyeliği ile ilgili kararlarında son tahlilde kendi mühtesebatı çerçevesinde inşa edilen normların değil, inançların ve kimliklerin başat rol oynadığını göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: AB Normları, Genişleme, Türkiye, AK Parti, Kimlik.

PERCEPTIONS AND MISPERCEPTIONS: EU NORMS, TURKEY’S MEMBERSHIP AND THE ROLE OF THE JDP

Abstract

In the recent years, critical language has been used against Justice and Development Party (JDP) for the negative developments in the Turkey-EU relations. To some extent it is true that the leading cadre of JDP came from the National View (Milli Görüş) line which has been known for their critical assumptions about the EU, however, it is a grave mistake to hold them entirely responsible for all what went wrong with the EU. At this point, misperceptions and fallacy determine all the discussions rather than objective realities. That is certainly why the EU relations that started in 1959 have always followed a bumpy road and even from time to time it came to almost a standstill position. The JDP, as an actor has been present only in the last 15 years of this relationship. Moreover, the most constructive, comprehensive and the most serious policies regarding to Turkey's EU membership were taken and even put into practice during this party period. The reforms implemented by the JDP since 2002, when it came to power, are the living witnesses in this sense. The current problems, which started to reappear again after 2006, are in fact related more to historical and structural factors embedded in and still effect EU's identity formation, despite the economic and political rhetoric in appearance that have been employed by the EU institutions such as the Parliament and many member states including Greece, the Greek Administration of Southern Cyprus, Austria and France. Taking the EU's membership norms as the point of discussion, this article aims to demonstrate how the EU's policy towards Turkey's full membership are based on misperceptions and fallacies that have been determined by ideational factors rather the norms developed since its inception and even applied to the countries that have already became part of the European integration. In this context, the case of Turkey, with its strong theoretical implications, demonstrates that the EU institutions and member countries have double standards for their own norms, and could not be objective in applying them when the time comes for

final decision about Turkey's full membership. Therefore, it would be unfair to blame Turkey, the JDP or President Erdoğan as the sole responsible body for all the developments recently taking place between Turkey and the EU. Should there not be substantial changes in this understanding, identities and ideational factors, rather than objective and material norms observed and constructed by EU since its very inception would dominate these relations as have continued for centuries.

Keywords: *EU Norms, Enlargement, Turkey, JDP, Identity.*

Giriş

Türkiye'nin AB'ye üyelik yolundaki irade ve çabasının kökenleri Osmanlı'ya kadar uzanır; III. Selim'in başlattığı Nizam-ı Cedid'den (Yeni Düzen) bu yana süregelen modernleşmenin, bir başka ifade ile çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma arzusunun ve Batı ile bütünleşme sürecinin doğal bir uzantısıdır. Tanzimat ve Islahat Fermanları bu gaye ile yayınlanmış, Meşrutiyet ilan edilmiş ve Kanun-i Esasi çağdaşlaşmanın bir gereği olarak kabul edilmiştir. "Devletin bekası" iddiasıyla yapılan bu düzenlemeler her ne kadar Osmanlı'nın kaybıyla sonuçlanmış olsa da Cumhuriyetin ilanı ve sonrasında gerçekleştirilen bütün inkılaplar Batılılaşma serencamının bir sonucudur.

Daha da ötesi, Avrupa'da birlik düşüncesinin henüz elitler arasında entelektüel bir ilgi olarak tartışıldığı, Avrupalı ulusların kendi aralarında çatıştığı ve hatta savaştığı, milliyetçilik düşüncesinin etkisiyle Fransızların Almanları, Almanların Belçikalıları ve İtalyanları, Hollandalıların İspanyol ve Portekizleri, İngilizlerin de bunların neredeyse tamamını rakip ve düşman gördüğü bir dönemde yeni Türkiye Cumhuriyeti, mesela Fransızlardan cumhuriyetçilik fikrini ve yönetim modelini, İsviçrelilerden medeni, Almanlardan ticaret ve İtalyanlardan ceza kanunlarını neredeyse bir bütün olarak ithal edip uygulamakta, tamamen Avrupalı unsurlardan oluşan yeni bir devlet ve toplum modeli oluşturmakta herhangi bir beis görmemiştir. Müesses nizamın ve aydınların gözünde Avrupalı, zihniyetinden hayat tarzına kadar bütün olarak bir rol modelidir. Harf inkılabından şapka inkılabına, takvimden rakamlara, yukardan aşağıya gerçekleştirilmeye çalışılan inkılap, devrim veya reform adı altındaki tüm düzenlemeler hep Batılılaşma, çağdaşlaşma veya kısaca Avrupalı olma adına gerçekleştirilmiştir. Laiklik bu sürecin sadece dinsel değil, toplumsal ve siyasal alanını da kuşatan ilkelerinden biridir. Türkiye bilhassa 1930'lu yıllarda kendisini tam bir Batılı ülke görmüştür. Türkiye İkinci

Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve adına Soğuk Savaş denen yeni uluslararası düzene de hızla ayak uydurmuş, yine mesela, çok partili hayata Batı kampında bir yer bulabilmek için geçiş yapmıştır (Çalış, 2017: 78).

Ancak bu dönemde de Batılılaşma yolundaki tüm çabalarına rağmen ilk teşebbüsünde olumsuz karşılanacak, Avrupa Konseyi (AK) ve NATO üyelikleri örneğinde olduğu gibi Avrupalılığı Batılılara ispat etmek için Türkiye epeyce uğraşmak zorunda kalacaktır. Bundan sonraki süreçte de, Türklerin Avrupalı kimliği her zaman sorgulanan bir konu olmuştur ve bu tartışma bugüne dek bir sonuca bağlanabilmiş değildir. Türkiye’nin AB ile ilişkileri de bu temel sorunsalın ipoteği altında biçimlenmeye devam etmektedir. Avrupa Birliği’ne üye olmanın temel koşulu hukuki olarak basittir: Avrupalı olmak. Ancak nasıl Avrupalı olunur, buna kim karar verir gibi soruların hala objektif bir cevabı yoktur. 2002-2006 yılları arasında AK Parti tarafından gerçekleştirilen reformlara rağmen, Türkiye-AB ilişkilerinin istenen düzeye bir türlü ulaşamamasının temelinde de bu kimlik sorununun yer aldığı iddia edilebilir. (Çalış, 2016: 12-25)

Son dönemde oldukça sorunlu ve durağan seyreden Türkiye- AB ilişkilerinden AK Parti ya da özellikle onun lideri Recep Tayyip Erdoğan’ın sorumlu tutuluyor olması ve ilişkilerin buradan hareketle analize tabi tutulması büyük bir yanılmanın işaretleri olarak değerlendirilmektedir. Konu aşağıda biraz daha detaylı bir şekilde izah edilecektir ama burada birkaç hususu kısaca not etmekte fayda vardır. Birincisi, 1959’dan bu yana devam eden Türkiye-AB ilişkileri her zaman gelgitli bir seyir izlemiş, ilişkiler zaman zaman durma noktasına gelmiştir. İlk kriz henüz ilk adımlar atılırken, 27 Mayıs darbesiyle yaşanmıştır. Bunu 12 Mart ve 12 Eylül izlemiştir. Her bir darbe en çok da Avrupa ile ilişkileri etkilemiş, AB ile entegrasyonu sekteye uğratmıştır. Ayrıca 1970’li yıllardaki iç muhalefet de, Ecevit örneğinde olduğu gibi, zaman zaman ilişkilerin dondurulmasına neden olmuştur. Hatta gümrük birliği sonrasında bile, mesela 1997’de Mesut Yılmaz döneminde de benzer sorunlar yaşanmıştır. Dolayısıyla AK Parti kurulmadan en az 43 yıl öncesine dayanmakta olan AB-Türkiye ilişkilerindeki krizler, gerçekte AK Parti’den bağımsız tarihsel, toplumsal ve yapısal nedenlere dayanmaktadır. Kaldı ki sadece 2002-2006 döneminde AK Parti tarafından AB’ye üye olma adına gerçekleştirilen reformlara bir bütün olarak bakıldığında kabul etmek gerekir ki bunlar tüm önceki dönemlerden daha fazla, daha kapsamlı ve daha yoğundur. Ancak AB bu dönemde de şu ya da bu nedenle İlerleme Raporlarında yer alan birkaç olumlu yorum dışında, Türkiye’ye hiçbir zaman gerçek bir tam üyelik perspektifi sunmamıştır. Açıktır ki Avrupalılar Türkiye’yi AB yörüngesinde

tutmak için sürekli oyalama taktiği uygulamaktadır. AB'nin Türkiye'deki bir takım olumsuz gelişmeleri zaman zaman abartılı bir şekilde Türkiye aleyhine kullanması da bu bağlamda anlaşılmalıdır. Bu durum ilişkilerin olgusal gerçeklerden daha çok kökleri tarihe uzanan algılar ve hatta korkular üzerine inşa edildiğinin de bir göstergesidir. Kimi ülkelerin adaylık süreçlerinde karşılayamadıkları AB'nin üyelikle ilgili normları onların lehine yorumlanırken, aynı normlar görece daha iyi durumda olan Türkiye için “hayır” demenin gerekçesi olarak kullanılabilir.

AB'nin üyeliğe ilişkin normları, Avrupa bütünleşmesi sürecinin 1951'de AKÇT'nin kuruluşu ile başlamasından bugüne dek ortaya konulan tüm müktesebatı içermektedir. Her ne kadar üyeliğe ilişkin özellikle prosedürel normlar 1992 Maastricht Antlaşması ve sonrasında ortaya konan Kopenhag Kriterleri ile daha belirgin, detaylı ve sistematik hale getirilmiş olsa da Schuman Deklarasyonu'ndan bugüne kadar ortaya çıkan kurumlar ve kurallar ile daha derin, daha yaygın ve daha geniş bir Avrupa'nın yaratılması yolunda atılan her adım, bilhassa her bir genişleme üyelik normlarının da bu süreçte inşa edilmesine katkıda bulunmuştur. Ancak normlar gerektiğinde esnek yol haritalarının belirlenmesine engel olmamış, tam tersi tıkanan süreçler yeni normların oluşumuna katkıda bulunmuştur. Normatif Kurumsalcılara göre AB'nin genişleme süreçlerinde yaşanan sorunlar, AB'nin müktesebatı ve taahhütlerinden oluşan bu normlar sayesinde büyük ölçüde aşılmış durumdadır. Bu normlar üye ülkeler için bir tür söylemsel tuzak (*rethorical entrapment*)¹ ya da topluluk tuzağı (*community entrapment*) oluşturarak mesela bazı üye ülkelerin ulusal çıkar temelli itirazlarının kaldırılmasına yardımcı olmuştur. Gerçekten de aşağıdaki bölümde detaylı bir şekilde ele alacağımız gibi, AB standartlarını tam olarak yerine getiremeyen ülkelerden bazıları da hem seksenli yıllarda hem de Soğuk Savaş sonrası dönemde AB üyesi olmayı başardılar. Bu süreçte, AB'nin normları ve taahhütlerinin son tahlilde sorunlu ülkelerin önündeki engellerin kaldırılmasında önemli bir rol oynadığı gayet açık bir konudur. Bu noktadan hareket eden Normatif Kurumsalcılık da AB'nin özellikle genişlemesini açıklayabilecek bir teorik açılım olarak gündeme getirilmektedir (Schimmelfenning, 2001: 47-80; Schimmelfenning ve Sedelmeier, 2005: 3-29; Schimmelfenning, 2008: 1-28; Thomas, 2011: 10-28, 111-130).

¹ *Entrapment* Türkçeye “tuzak” veya “kapan” olarak çevrilebilirse de “çıkılmaz” ya da “açmaz” kelimeleri de bağlamsal olarak çeviride kullanılabilir. Bu makalede tuzak veya çıkılmaz aynı anlamda kullanılmıştır.

Ancak Türkiye örneği, Saatçioğlu’nun da 2004’te alınan müzakere tarihine ilişkin kararla ilgili olarak belirttiği gibi, bu yaklaşımın limitlerini ortaya koyan önemli bir istisna olarak karşımıza çıkmaktadır (Saatçioğlu, 2012: 159-176). AB’nin üyeliğe ilişkin normları, bu normlarla ilgili söylemleri ve bunlara dayanan taahhütleri Normatif Kurumsalcıların iddia ettiği gibi söylemsel tuzak-topluluk tuzağı ya da çıkmazı- oluşturarak son tahlilde üye ülkeleri ve AB kurumlarını, zaman zaman aksi yönde düşüncelere sahip olmalarına rağmen, genişleme yönünde pozitif etkilerken; söz Türkiye’nin üyeliğine gelince, aynı normlar ve taahhütler Türkiye’ye hayır demenin bir gerekçesi olarak kullanılmaktadır. Üstelik Türkiye tarafının AB’nin normlarını ve bu normlardan kaynaklı taahhütlerini defalarca dile getirmelerine rağmen, AB tarafı, Normatif Kurumsalcılığın öngördüğu gibi normları ve taahhütlerini ciddiye alarak kendini söylemsel bir çıkmaz içinde görmemektedir. Bu bağlamda ne 1999’da Türkiye’nin aday ülke ilan edilmesine, ne de 2004-5’te müzakere süreçlerinin başlatılmasına ilişkin kararlar Normatif Kurumsalcı yaklaşımın iddialarını desteklemez. Çünkü bu örnekler sorunun pozitif yönde çözülmesinden ziyade süre kazanmaya dönük, üyelik dikkate alındığı zaman “tali” kararlar olup, asli ve hele hele nihai bir içerik taşımamaktadır. Şimdiye kadar AB’nin Türkiye’ye kesin bir üyelik perspektifi bile sunmaması ve bu konuda sürekli kararını ertelemesi; son dönemlerde AB’nin özellikle üyelik konusunda karar alma süreçlerinin analizinde gündeme gelen Normatif Kurumsalcı yaklaşımların iddiaları dışında başka faktörlerin analize dahil edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışma, bir yandan bu yaklaşımın sınırlılıklarını ortaya koyarken öte yandan da AB’nin Türkiye politikası teorik olarak nasıl açıklanabilir sorusuna cevap üretme çabasının bir sonucudur. AB’ye üyelik konusu son tahlilde kurumsal normların değil; daha çok İnşacıların iddia ettiği gibi ilkeleri, kriterleri, değerleri, normları ve hatta çıkarları da operasyonel olarak tanımlayan kimliklerin başat rol oynadığı bir alandır (Smith, 2001: 48-52). Normlar ve taahhütler ancak kimlikler konusunda pozitif bir oydaşmanın olduğu durumlarda aktörlerin kararlarını pozitif yönde etkileyebilirler. Hatta ortak, paylaşılan ve kurumsallaşmış normlar ancak ve ancak ortak kimlikler tarafından inşa edilen ortak ön kabuller üzerinde yükselebilir. Türkiye’nin bu tartışma içerisinde ilginç ve önemli bir örnek olduğuunda hiçbir kuşku yoktur.

Burada ifade ettiğimiz tezlerin daha net anlaşılabilmesi için makalede öncelikle AB’nin genişleme politikasının en önemli enstrümanları olan üyelik kriterleri ve genişleme politikaları ele alınacaktır. Sonrasında özellikle 2002-2006 dönemi merkeze alınarak AK Parti’nin AB üyeliği için ortaya koyduğu çabalar ve AB’nin buna karşı geliştirdiği politikalar değerlendirilecektir.

AB'nin Üyelik Normları ve Genişlemesi

Bugün itibarı ile 28 üyeden oluşan AB'nin nüvesi olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) 1951'de Altı ülke tarafından kurulurken Birliğin kurucu babaları aslında kurulan örgütün genişleme potansiyelini de öngörmüşler ve demokratik değerlere sahip Avrupa ülkelerine kurulacak örgüte katılma çağrısında bulunmuşlardır. Fakat bu konunun uygulamaya konulması ancak 1957'de imzalanan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (AAET) kuran Roma Antlaşmalarından sonra mümkün olabilmektedir (Dinan, 2006: 274-300; Dinan, 1994: 9-38).

Kurucu antlaşmalarda üyeliğe ilişkin normlar zamanla detaylandırılıp kurumsallaştırılsa da temel ilke her zaman aynı kalmıştır: Avrupalı bir devlet olmak. Zaten 9 Mayıs 1950 tarihli Schuman Deklarasyonu da kurulacak olan örgütün “diğer Avrupa ülkelerinin de katılımına açık” bir yapıda olmasını öngörmekteydi (Schuman Declaration, 9 Mayıs 1950). AKÇT Antlaşması'nın 98. maddesinde de “her Avrupa Devleti, işbu Antlaşmaya taraf olmak için başvuruda bulunabilir” hükmüne yer verilmişti (Treaty Constituting the European Coal and Steel Community, 18 Nisan 1951). Ancak Roma Antlaşmaları yürürlüğe girinceye kadar her hangi bir ülke Topluluğa başvuruda bulunmadı. Roma Antlaşmalarından AET'nin 237. ve AAET'nin de 205. maddelerinde “her Avrupa devletinin üye olmak için” Topluluklara başvurabileceği hükmüne yer vermişlerdi (The Treaty of Rome, 25 Mart 1957). Ancak “Avrupalı bir devlet” olmak ya da “bir Avrupa devleti” olmaktan ne anlaşılması gerektiği çok da basit bir mesele değildi ve buna karar verecek olanlar da son tahlilde üye devletlerdi. Onlar da özellikle Soğuk Savaş şartları altında Avrupalı ülke olmayı yalın bir şekilde değerlendirerek konuyu coğrafi anlamda “Avrupa kıtasında yer alma” şeklinde tanımlamayı tercih etmişlerdi (Dawson, 2009: 52; Michalski ve Wallace, 1992: 34; Los Angeles Times, 21 July 1987).

Avrupa Topluluklarının (AT) ilk dört genişlemesi bu temel ilke üzerinden gerçekleştirildi. İlk genişleme süreci İngiltere'nin, Danimarka ve İrlanda ile birlikte 1961'de üyelik başvurusuyla başlamıştı. Bu başvurular 237. madde gereğince işleme konulmuş, ancak İngiltere'yi Avrupa entegrasyonu konusunda samimi bulmayan ve ABD'nin “Truva Atı” olarak gören Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle'un bu başvuruları veto etmesiyle akamete uğramıştı. Aynı akıbet 1967'de de tekrar etmiş ve nihayetinde 1969 yılında De Gaulle'un istifası ile önü açılan ilk genişleme 1973'te gerçekleştirilmişti (Kaiser, 2004: 10-33). 1969'da başlayan süreçte Norveç de yer almaktaydı. Ancak üyelik müzakereleri başarılı olmasına rağmen, katılım için yapılan

referandumda Norveç halkı Topluluğa katılmama yönünde oy kullanmıştı (Jones, 2007: 15-16).

İkinci genişleme süreci Türkiye’nin 1974 Kıbrıs müdahalesi ile Yunanistan’da 1967’den beri iktidarda olan cuntanın devrilmesinden sonra iktidara gelen Karamanlis hükümetinin 12 Temmuz 1975’te başvurusu ile başlamıştı. Bu başvuru konusunda Fransa ve İtalya dışındaki AT Komisyon üyeleri politik sorunlardan ekonomiye, AT’nin kurumsal kapasitesine kadar derin kaygılar taşımaktaydı. Komisyon Soğuk Savaş atmosferinde özellikle Türkiye ile Yunanistan arasında kurulmuş olan dengenin bozulmasına ve iki ülke arasında AT’nin taraf olmasına kesinlikle karşıydı. Tartışmalar nedeniyle Komisyon görüşünü geciktirmiş, ancak Fransa’nın başını çektiği üye ülkelerin Konsey’deki tutumlarını da dikkate alarak, Yunanistan’da demokrasinin güçlendirilmesi adına nihayetinde 1976’da verdiği raporla üyelik müzakerelerinin önünü açmıştı (Karamouzu, 2011: 9-237; Ifantis, 2004: 76-98). Karamanlis-Georges Pompidou dostluğu sayesinde tamamen duygusal, kültürel ve siyasi nedenlerle başlatılan müzakereler Yunanistan’ın 1981’de üyeliği ile sonuçlandı (EEC Commission, 1976).

Üçüncü genişleme yine Akdeniz bölgesinde İspanya ve Portekiz’in katılımıyla gerçekleşmişti. Portekiz’de diktatör Salazar’ın devrilmesinden sonra, Mario Soares başkanlığındaki hükümet 28 Mart 1977 tarihinde AT’ye üyelik başvurusunda bulunmuş, Portekiz’de başlatılan demokratikleşme sürecini dikkate alan AT Konseyi 1982 yılında üyelik müzakerelerini başlatmış ve 1986 yılında da müzakereler üyelikle sonuçlandırılmıştı (EEC Commission, 1978a; Emmert and Petrovici, 2014: 1365-1370). Benzer bir süreç, yine benzer gerekçelerle ve aynı tarihlerde İspanya’nın üyeliğine de uygulandı. İspanya’da faşist Franco yönetiminin devrilmesinden sonra 28 Temmuz 1977’de AT’ye üyelik için müracaat eden Madrid yönetiminin talebi Portekiz’le paralel ele alınmış ve nihayetinde İspanya da 1986 yılında üye yapılmıştı (EEC Commission, 1978b; Powell, 2011: 21-44; MacLennon, 2000: 94-179). Yunanistan’ın Birliğe dahil edilmesine benzer şekilde teknik ve prosedürel normlar açısından pek de olumlu bir kanaate sahip olmayan Komisyon, Avrupa’da birlik ve demokratikleşmenin desteklenmesi zemininde konuya Konsey gibi politik açıdan yaklaşarak, son tahlilde, üçüncü genişlemenin de önünü açmayı tercih etmişti (EEC Commission, 1978c; Cunha, 2012: 6-16). Uzun vadede bakıldığında özellikle Komisyon’un “teknik yaklaşımı” Avrupa çapında liberal-demokratik değerlerin yerleşmesi, ekonomik istikrarın sağlanması ve daha güvenli bir Avrupa mimarisinin inşası açısından oldukça yerinde bir yaklaşım olarak görünmektedir. Demokrasi ve insan hakları gibi

temel normların güçlendirilmesi yanında, Soğuk Savaş'ın sonuna doğru atılan bu adımlar Avrupa'da birlik, güvenlik, barış ve ekonomik istikrarın sağlanmasına da şüphesiz katkıda bulunmuştur.

Genişleme süreci Avusturya ve İsveç'in 1989'da, Finlandiya'nın ise 1992'de tam üyelik başvurusu ile bir anlamda daha da tahkim edilmiştir. Çünkü 1995'te sonuçlanan dördüncü genişleme AB açısından bakıldığında öncelikle kıyasla hem politik, hem de ekonomik açıdan daha sorunsuz, hatta oldukça kârlı bir genişleme olmuştur. Çünkü bu üç ülke sosyal ve politik açıdan olduğu kadar ekonomik kalkınma ve gelişme açısından da 12 üyeli AB ortalamasının üzerinde verilere sahip ülkelerdi. Bunun bir göstergesi olarak dördüncü genişlemenin sonucunda AB'nin GSYH'si %7 oranında arttı. Bu üç ülkenin sosyal ve siyasal yapıları da AB standartlarının hiç de gerisinde değildi. Aynı şartlara sahip Norveç de bu süreçte üyelik için ikinci kez yer aldıysa da, hükümetin ve elitlerin yoğun propagandalarına rağmen halk, yapılan referandumda katılımı bir kez daha reddetti (Bache ve George, 2006: 543-47; Gehler, 2004: 139-158; Ojanen, 2004: 159- 180; Gussarsson, 2004: 181-200).

AB'nin genişleme politikalarına, üyelik kriterleri ve kurumsal kapasitesine en büyük meydan okuma Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerini (MDAÜ) kapsayan beşinci genişleme dalgasıyla ortaya çıktı. Altılar'dan Onbeşler'e dönüşürken önceki katılımlar hem Birliğin bürokratik yapı ve işleyişini daha karmaşık hale getirmiş, hem de karar alma mekanizmalarını ciddi bir şekilde yavaşlatmıştı. Avrupalı ve demokrat bir ülke olmak şartı sabit kalmakla birlikte, üyeliğe ilişkin normların Soğuk Savaş'ın bitişi ile esaslı bir şekilde gözden geçirilmesi gerekiyordu. Demir Perde ortadan kalktığında bu ülkelerin Avrupa'nın değerlerine, tarihi misyonuna, liberal siyasal ve ekonomik standartlarına uygun bir çatı altında buluşturulması için en uygun yapının AB olduğuna dair kimsenin şüphesi yoktu. Birliğe yön veren liderler de artık kıtasal boyutta bir entegrasyonun kaçınılmaz olduğuna, Avrupa'da ekonomik ve politik istikrarın da ancak bu yolla sağlanabileceğine inanıyordu. Öte yandan AB de, uzunca bir dönem Sovyetler Birliği'nin bir parçası olmuş, Sovyetlerin boyunduruğu veya nüfuzu altında kalmış, sosyalist siyasal ve ekonomik yapılara sahip bu ülkeler için bir cazibe merkezi ve kurtuluş yolu olarak görülmekteydi. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması ile MDAÜ'nin Birliğe katılmaları kaçınılmaz bir şekilde gündeme gelince Birliğe yön veren ülkeler, liderler ve başta Komisyon olmak üzere AB kurumları, bu ülkelerin bir an önce AB ile entegre edilmesi için üyeliğe ilişkin hem kriterlerde hem de prosedürlerde esaslı değişiklikler yapılması gerektiğine karar verdiler. İşte tam da bu süreçte, 1992 yılında yapılan ve resmen Avrupa Birliği'ni kuran

Maastricht Antlaşması'nın 49. maddesi ile üyeliğe ilişkin şartlar ve prosedürler yeniden belirlendi (Treaty on European Union, 1992). Bu maddeye göre:

İkinci maddede belirtilen değerlere saygı gösteren ve bu değerleri desteklemeyi taahhüt eden her Avrupa devleti, Birliğe üye olmak için başvuruda bulunabilir. Bu başvuru Avrupa Parlamentosu'na ve ulusal parlamentolara bildirilir. Başvuruda bulunan devlet, başvurusunu, Komisyon'a danıştıktan ve üye tam sayısının çoğunluğuyla karar verecek olan Avrupa Parlamentosu'nun muvafakatini aldıktan sonra oybirliğiyle hareket edecek olan Konsey'e yapar. Avrupa Birliği Zirvesi tarafından kararlaştırılan yeterlilik kriterleri dikkate alınır.

Katılımın şartları ve bu katılımın Birliğin üzerine kurulduğu antlaşmalarda yapılmasını gerektirdiği uyarlamalar, üye devletlerle başvuran devlet arasında yapılacak bir anlaşma ile belirlenir. Bu anlaşma, kendi anayasal kurallarına uygun olarak onaylanmak üzere bütün âkit devletlere sunulur.

İkinci madde de belirtilen değerler ise şu şekilde ifade edilmiştir:

Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır.

22 Haziran 1993 yılında gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde, 49. madde gereğince konuyu ele alan AB Konseyi üyelik kriterlerini daha sistematik bir şekilde sokmuş ve Birliğe üye olmak için başvuran ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce bu kriterleri karşılaması gerektiğini şart koşmuştur (European Council, 1993). Üyelik kriterleri konusu dinamik bir konu olduğu için 1993 yılından sonra da günün ihtiyaçlarına binaen Konsey tarafından zaman zaman gözden geçirilmekte ya bazı kriterler tavih edilmekte ya da ilave kriterler ortaya konmaktadır. Mesela, 1995 Madrid Zirvesi'nde Konsey aday ülkelerin kendi idari, hukuki ve hatta kurumsal kapasitelerini geliştirerek bütünleşme için özellikle mevzuatta yapılan değişikliklerin uygulamaya da etkin bir şekilde yansımaları gerektiğini ifade edecektir (European Council, 1995). Ayrıca genişleme konusunun AB gündemine her gelişinde üyelik kriterleri de yeniden tartışılmakta, ilave şartlar getirilmese de yeni yorumlarla yeni spekülasyonların önü açılmaktadır.

Kopenhag Kriterleri de dahil olmak üzere AB mevzuatında yer alan üyelik kriterleri ve prosedürleri bir bütün olarak incelendiği zaman bunları kısaca maddeler halinde şu şekilde özetlemek mümkündür. *1. Coğrafi kriter:* Her şeyden önce AB'ye üyelik için başvuracak devlet bir Avrupa devleti olmalıdır. Bu en temel ve gerek şarttır. Konu en açık bir şekilde Fas'ın 1987 yılında

yapmış olduğu tam üyelik başvurusunda ele alınmış ve Fas Avrupa kıtasında bir ülke olmadığı için talebi AB Konseyi tarafından reddedilmiştir. (Dawson, 2009: 51; Bahaijoub, 1993: 239-240). 2. *Siyasi kriterler*: İlgili devlet, siyasal olarak demokrasiye, hukukun üstünlüğüne, insan hakları ve azınlık haklarına hem bağlı kalmalı hem de bunları teminat altına alan istikrarlı kurumlara sahip olmalıdır. 3. *Ekonomik kriterler*: İşleyen ve aynı zamanda başta Birlik üyeleri olmak üzere küresel rekabete dayanabilecek istikrarlı bir serbest piyasa ekonomisine sahip olmalıdır. 4. *Müktesebat kriteri*: Siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik de dahil olmak üzere Birliğin hedeflerine bağlı kalarak, ilgili ülke AB müktesebatının tamamını yüklenilebilir ve uyum kapasitesine de sahip olmalıdır. Müktesebatın çok boyutlu bir kavram olduğunun burada altını çizmek gerekir. Üyeliğe talip olan ülkenin, 1951’de başlayan bütünleşmenin bugüne dek ulaştığı siyasi, iktisadi, kurumsal ve hatta tüm mevzuatı benimsemesi, içselleştirmesi ve uygulamaya koyması demektir. Müktesebat bağlamında siyasal birliğe atıfta bulunulması ise ilgili ülkenin ulusal anlamda AB standartlarında liberal demokratik bir yapıya sahip olması yanında, AB’nin ortak dış ve güvenlik politikalarına katkıda bulunması ve desteklemesine dair bir beklentiye işaret etmektedir. Ayrıca mesela, ilgili ülkenin tam üyelikle birlikte derhal Avro’ya katılması beklenmese de, parasal birliğin gereklerini kabullenmesi ve ön aşamalarını uygulayabilecek durumda olması elbette bu bağlamda arzu edilen bir durumdur. Bunlara merkez bankasının bağımsızlığı, ekonominin koordinasyonu, kamu sektörü açıklarının finansmanı ve döviz kuru gibi diğer ortak politika alanları da dahildir. Ekonomik ve Parasal Birliğe (EKB) ilişkin kriterler de, aynı şekilde, esas olarak ilgili devletin EKB’ye katılımında dikkate alınacak olsa da Maastricht Kriterleri kapsamında aday ülkelerin genel olarak AB müktesebatına uyum ve özel olarak da ekonomik rekabete dayanabilme kapasitelerini göstermesi açısından en az siyasal kriterler kadar önem taşımaktadırlar (Akçay, 2008: 13). 5. *Hazmetme kapasitesi*: Öte yandan, herhangi bir devletin tam üyeliği konusunda Birlik de kendisini buna hazır hissetmelidir. AB Avrupa’da bütünleşme momentumunu muhafaza ederken yeni üyeleri hazmetme kapasitesini de dikkate almak durumundadır. 6. *İdari Kapasite Kriteri*: AB Konseyi, aday ülkenin müktesebatı üstlenmek için mevzuatta yaptığı değişiklikleri bütünleşme öncesi süreçte etkin bir şekilde uygulayabilecek yönetsel ve kurumsal kapasiteye sahip olmasını beklemektedir. 7. *Prosedürel normlar*: İlgili devletin üyelik başvurusundan Katılım Antlaşmasına kadar tüm üyelik süreçleri AB mevzuatında belirtilen prosedürel normlara veya genel olarak AB tarafından da dikkate alınan uluslararası hukuk normlarına uygun olarak yürütülmek durumundadır (European Commission, 2015: 5).

Sayıdığımız tüm bu kriterlerin uygulanışı ise çoğu zaman nesnel değil, öznel. AB mesela coğrafya kriterine göre Afrikalı Fas’ın üyelik başvurusunu reddederken, aynı kriteri tamamı Asya kıtasında olan Kıbrıs için dikkate almış görünmemektedir. Yine Güney Kıbrıs’ın tüm adayı temsilen üyeliğe kabulü uluslararası anlaşmaların (Londra ve Zürih Anlaşmaları) ve “komşularıyla sınır sorunları olan ülkelerin AB’ye üye olamayacağı” yönündeki Birlik ilkelerinin hiçe sayıldığına göstergesidir. Yine, siyasal kriterler demokrasi adına; ekonomik kriterler ise istikrar adına oldukça geniş yorumlanmış, müktesebat da dahil bazı adayların gerekli şartları Birliğin bir üyesi olduktan sonra –hatta AB fonlarının da desteğiyle- gerçekleştirmesine müsaade edilmiştir. Yunanistan, İspanya ve Portekiz’in üyelikleri ile Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyelikleri bu konuda ilginç örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün Altılar ve onların seviyesindeki birkaç ülke dışında üye ülkelerin çoğu ne AB içinde ne de küresel boyutta rekabete dayanabilecek ekonomik yapıya sahip değildir. 2006 sonrası krizler de bunu açıkça göstermiştir. Yine İngiltere ve Avusturya grubunun yer aldığı birinci ve beşinci genişleme dışında yer alan bütün genişlemelerde ekonomik normlar göz ardı edilmiştir. Müktesebatın üstlenilmesi, idari kapasite ve prosedürel normlar konusunda da AB aday ülkelere gayet esnek davranmış; bu kriterlerin de ilgili ülkeler üye olduktan sonra yavaş yavaş yerine getirilmesine müsaade etmiştir. Ancak AB’nin kendi ilkeleri, standartları veya genel olarak normları konusunda bugüne kadar üye olan pek çok ülkeye gösterdiği izafi olarak müsamahakâr tavır bazen dramatik sonuçlar da doğurmaktadır. Mesela, sınır sorunları ve sınır güvenliği meselesi, yasadışı göç ve terörizmle mücadele bu bağlamda burada zikre değer konu başlıklarından sadece birkaçını oluşturmaktadır. İtalya, Yunanistan, Bulgaristan, Slovenya ve Macaristan gibi pek çok ülkenin sınır güvenliği konusunda AB standartlarına ne kadar uyum sağladığı son dönemde yaşanan göç dalgası ile açığa çıkmıştır. Hazmetme kapasitesine gelince, bu kriterin de son 13 ülkenin üyeliği onaylanırken ciddi bir şekilde dikkate alındığını söylemek mümkün değildir. Polonya, Romanya ve Bulgaristan gibi kimi ülkeler için bazı istisnalar getirilerek sorun çözülmeye çalışılmıştır. Adı geçen son iki ülkenin 2004 yerine 2007’de üye olmalarının arkasında yatan sebep de bu olmalıdır. Ancak yeni üye olan devletler bir yana, Brexit ile açığa çıkan gerçek şudur ki; gerçekte ne AB İngiltere’yi ne de İngiltere AB’yi hala hazmedebilmiş değildir. İngiltere’nin baştan beri AB’nin sosyal politika, içişleri, sınırlar ve para politikaları konusundaki olumsuz tavrı aslında Brexit öncesi İngiltere’nin AB’deki konumunun her zaman tartışılır olduğunun bir göstergesidir. Nüfus, istihdam ve karar alma mekanizmasındaki oy oranı gibi resmen bir kriter olamayan ama hayatın olağan akışı içinde normal kabul edilen somut konularda

ise AB bütünleşme sürecinin devamı açısından bazı eski ve yeni ülkelerin istisnai taleplerine izin verebilmektedir. Müzakere sürecinde, özellikle üye ülkelerin kamuoylarını tatmin etme adına AB, kimi ülkeler için geçici veya sürekli istisnalar yoluyla bazı koruma tedbirleri almaktadır (Karluk, 2005: 751). Tüm bunlar bugüne dek AB üyesi ülkeler için esaslı bir sorun teşkil etmemiştir. Müzakere süreçlerinde AB kendi normlarını sürekli olarak aday ülkeler lehine müzakere edilebilecek bir alan olarak esnetme yolunu seçerken, üyelik müzakerelerine başlamış bir ülke olarak özellikle Türkiye konusunda oldukça katı bir politika takip etmektedir. Bu durum ister istemez AB normlarının sorgulanmasına; diğer müzakere eden ülkelerle asıl farkı din, kültür ve kimlik konusunda ortaya çıkan Türkiye için AB'nin konuşulmayan normlara ya da varsayımlara sahip olduğu şüphesine yol açmaktadır.

Türkiye'nin iki asırlık modernleşme tarihi Avrupa normlarında bir ülke yaratma gayretinden ibarettir. Dönemsel sıkıntılar olsa da, bu yolda hiçbir engel tanınmamış, hiçbir tabu kabul edilmemiştir. Türkiye'nin 1959'dan bu yana sadece ve sadece AB üyeliği için yapmış olduğu düzenlemelerin haddi hesabı yoktur. Öncesi bir yana, Kopenhag Kriterleri de dahil yukarıda yedi madde ile özetlediğimiz üye ülke ilan edilmek için gerekli tüm AB normlarını ise Türkiye 2006 yılının başı itibari ile yerine getirmiş vaziyettedir. Zaman zaman krizler yaşansa da AB üyeliği Türkiye Cumhuriyeti için -iktidarlarda kimin olduğuna bakılmaksızın- her zaman bir devlet politikası olagelmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin üyeliğine ilişkin temel sorun Türkiye'de arandığı kadar, herhalde biraz da AB'de aranmalıdır. AB'nin dar anlamda üyeliğe ilişkin kriterlere ve daha geniş anlamda ise tüm AB normlarına hangi ölçüde bağlı kaldığının test edilmesi açısından Türkiye çarpıcı bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda, bu makalede yapıldığı gibi, AB-Türkiye ilişkilerinin kısaca ele alınması ve özellikle aday ülke ilan edildikten sonra Türkiye'nin bu kriterleri karşılamak için gerçekleştirdiği reformlar ve AB'nin üyelik konusundaki yaklaşımının sadece ana hatlarıyla hatırlatılması yeterli olacaktır.

Tam Üyelik, Uyum Paketleri ve Reformlar

29 Temmuz 1959'da Türkiye'nin AET'ye nihai olarak tam üye olmak için başvurduğu bilinen bir konudur. Fransızların Türkiye'nin Avrupalı kimliğini sorgulaması, 1960 darbesi ve istikşafî görüşmelerden sonra da ekonomik olarak Türkiye'nin bu üyeliğe henüz hazır olmadığı konusunda tarafların mutabakatı üzerine, yine de Türkiye'nin Avrupa'ya sıkı bir şekilde bağlanması karara bağlanmış ve 1963 yılında Ankara Anlaşması (AA) imzalanmıştı (Çalış, 2016: 79-132). Soğuk Savaş'ın şartları altında yapılmış olsa da bir yanda Ankara, öbür yanda da Altılar bu anlaşma ile Türkiye'nin kesin olarak bir Avrupa ülkesi

olduğunu ve en nihayetinde 22 yıllık bir sürecin sonunda da tam üye olabileceğini teyit ve deklare etmişlerdi (Ankara Agreement, 1963). Türkiye karşıtları her ne kadar tartışmalı bulsa da hukuken AA’nın 28. maddesinin bu yönde yorumlanması da mümkündür.

Kaldı ki bir hukuki metnin nasıl yorumlanması gerektiği o metnin ortaya çıktığı ortamda tarafların ondan neyi anladıklarını beyan eden deklarasyonlarına bakılarak da anlaşılabilir ki; o dönemde tarafların yaptıkları tüm açıklamalar AA ile AET’nin kaderinin, dolayısıyla Türkiye ile AB’nin kaderinin tam üyelikle örtüştüğü yönündedir. 1957 Roma Antlaşmaları ile AA’nın nihai hedefleri aynıdır. Yine aynı dönemde, AA öncesi ve sonrasında, bunun aksine herhangi bir deklarasyon da yapılmamıştır. Ayrıca 1973’te yürürlüğe giren Katma Protokol (KP) de işlerin bu yönde ilerleyeceğinin teyidinden başka bir şey değildir. Nihayetinde AB Komisyonu Yunanistan’ın tam üyelik başvurusu konusunda 1975’de hazırladığı görüşünde (*avis*) bu konu üzerinde ısrarla durarak kısa raporun birkaç yerinde “Açıkça tam üyeliği nihai bir amaç olarak kabul eden Toplulukla bir antlaşmaya sahip ortak ülke olarak Türkiye” ifadesine yer vermiş, Türkiye’nin tam üyeliği konusunu hukuki dayanağıyla teyit etmiştir (EEC Commission, 1976). Başka bir ifadeyle Komisyon AA’ya tam üyeliği hedefleyen bir anlaşma olarak gördüğünü net bir biçimde ortaya koymuştur. Hukuken de, mesela Gümrükçü’nün değişik çalışmalarında ifade ettiği gibi, Ankara Antlaşması ile tesis edilen AB-Türkiye ortaklığının, özellikle AA esasında “Türkiye’yi... tam üyeliğe hazırlayan bir ortaklık olarak tasarlanmış ve geliştirilmiş” olduğundan şüphe etmemek gerekir. Aksi bir görüş hukuki değil normatif bir değerlendirmenin ürünü olacaktır (Gümrükçü; 2013: 153-161).

Bu noktadan Türkiye’nin AB ile antlaşmalarından doğan tam üyelik dahil mali yardımlar, emeğin serbest dolaşımı, vize veya gümrük birliğinden kaynaklı pek çok hakkının inkar edildiği noktaya geliş süreci elbette çok önemlidir. Bu süreçte 27 Mayıs, 12 Mart ve nihayetinde 12 Eylül askeri darbelerinin AB ile Türkiye arasında onulmaz yaralar açtığı kabul edilmesi gereken bir konudur. Bununla birlikte ilişkilerin bir türlü istenen düzeye ulaşmamasında esas rolü AB tarafında yer alan Türkiye karşıtı aktörler oynamışlardır. 1981’den 2004 yılına kadar Yunanistan; 2004 yılından sonra da Güney Kıbrıs Rum Yönetimi zaman zaman doğrudan, zaman zaman da AB’deki Fransa ve Almanya gibi büyük aktörlerin taşeronu olarak Türkiye’nin AB üyeliğine engel olmuşlardır. Oysa ki olayların bu noktaya gelebileceğini yıllar önce tahmin eden de bizatihi AB’nin kendi Komisyonudur. Yunanistan’ın tam üyelik talebi üzerine hazırladığı 1976

yılında açıklanan *görüüşünde*, üye ülkeleri uyarayan Komisyon Şu ifadelere yer vermiştir (EEC Commission, 1976):

Avrupa Topluluğu, Yunanistan ile Türkiye arasındaki tartışmalı konularda bir taraf değildir ve olmamalıdır da. ...Yunanistan'ın muhtemel üyeliği Türkiye ile bu ülke arasındaki Topluluğun dikkatle takip ettiği dengeye kaçınilmaz bir Şekilde yeni bir unsur eklemektedir... Komisyon, 24 Haziran tarihli Konsey'in almış olduğu (Yunanistan'ın üyelik talebini kabul eden) deklarasyonuna işlerlik kazandırmak için, Yunanistan'ın bu talebinin değerlendirmeye alınmasının Topluluk ile Türkiye arasındaki ilişkileri etkilememesi ve Ankara Anlaşması tarafından garantiye alınan Türkiye'nin haklarına bir haleb gelmemesi için münhasır tedbirlerin alınması gerektiği kanaatinindedir.

Ancak Yunanistan'ın üyeliğinden sonra tam aksi gelişmeler olmuş, AB ister istemez yeni üyesinin katıldığı kararları almak zorunda kalmış, denge politikaları büyük ölçüde unutulmuş, Türkiye'nin AB ile ilişkileri gün geçtikçe kötüleşmiştir. Daha önce ifade edildiği üzere, elbette bunda 12 Eylül Darbesi'nin olumsuz etkileri de vardır ama Komisyon'un uyarısı hiçbir işe yaramamış; Yunanistan'ın üyeliği sonrası AB'nin mali yardımlar ve vize konuları başta olmak üzere, Türkiye ile ilgili kararları ya tümüyle negatif ya da Ankara'yı oyalamaya yönelik olmuştur. Yunanistan bu rolünü 1999 yılına kadar kesintisiz sürdürmüş; deprem bahane edilerek geliştirilmeye çalışılan Türk-Yunan ilişkileri ise gerçekte tamamen "Rum faktörüne" endeksli olarak yürütölmüştür. Bu dönemde Yunanistan'ın politikalarındaki yumuşamanın hedefinin ise 1959 tarihli Londra ve Zürih Antlaşmaları gereğince Kıbrıs Ankara'nın oluru olmaksızın herhangi bir uluslararası örgüte üye olamayacağından Türkiye'nin veto hakkını bertaraf etmeye dönük olduğu oldukça sarih bir konudur. Neticede Atina istediğini almış; Türkiye'nin 1999 Helsinki Zirvesi'nde aday ülke olarak ilan edilmesine karşılık Kıbrıs'ın AB üyeliğini garanti altına almıştır. Buna rağmen Yunanistan 2004 yılına kadar "kötü polis" rolüne devam etmiş, çok cüzi miktarda bir deprem yardımı onayı dışında AB-Türkiye ilişkilerini baltalamaya aralıksız devam etmiştir. 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tüm aday temsilen AB'ye üye olmasından sonra ise geri plana çekilerek, bu rolü Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne devredecektir. Oysaki en azından AB Komisyon'unun yukarıda atıf yapılan kendi ifadesi ile sabittir ki; hiçbir AB üyesi ülkenin, AA'nın yürürlüğe girdiği 1964 tarihi esas alınmak kaydıyla, üyelik de dâhil Türkiye'nin ve Türk vatandaşlarının AA veya KP gibi belgelere dayalı uluslararası hukuktan kaynaklı hiçbir hakkını engelleme veya inkâr etme imkânı yoktur. 2/76 ve 1/80 sayılı Ortaklık Konsey kararları da hukuken bunu teyit etmektedir. AB Adalet Divanı kararlarının çoğu da bu yöndedir (Sevimli ve Reçber, 2014: 404-434).

Bununla birlikte, pratik aksini göstermiştir. Mesela, AA’dan ve Gümrük Birliğinden (GB) kaynaklı mali yardımlar, Yunanistan vetosu nedeniyle cüzi bir kısmı hariç Türkiye’ye aktarılmamıştır. Öte yandan başta Almanya olmak üzere AB ülkeleri, AB Adalet Divanı’nın işçilerin serbest dolaşımı ve oturma hakları konusunda Türkler lehine verdiği onlarca kararını ya görmezden gelmekte ya da uygulamamakta direnmektedirler (Sevimli ve Reçber, 214: 391-440; Gümrükçü, 2013: 141-161; Köktaş, 1999: 41-240; Karluk, 2005: 726).

Yunanistan’ın üyeliği sonrası ise AB’nin Türkiye politikası radikal bir değişime uğramıştır. (Baykal ve Arat, 2005: 327). Bu gerçeğin farkına varan Özal Hükümeti Soğuk Savaş’ın sonlarına doğru, 1987 yılında AB’ye tam üyelik müracaatında bulunmuştur. Yunanistan, Portekiz ve İspanya’nın müracaatları ile esasta aynı gerekçeleri haiz olan, bu açıdan bakıldığında Türkiye’de demokrasi, insan hakları ve ekonomik istikrar açısından da fevkalade ehemmiyete sahip bu müracaata AB ancak iki yıl sonra çok da olumlu olmayan bir cevap vermiştir. Her ne kadar Türkiye’nin üyelik için “ehil” (*eligible*) bir ülke olduğu kabul edilse de, Komisyonca Akdeniz genişlemesinde dile getirilen ancak pozitif yorumlanan demokratik yapı, sanayi ve gümrükler gibi yetersiz siyasi ve ekonomik şartlar (Ifantis, 2005; 75-98; De La Gardia, 2005: 99; Pinto and Teixeira, 2005: 119-138), Türkiye’ye hayır demenin bir gerekçesi olarak kullanılmıştır (European Commission, 1989). Ankara ise bu karara rağmen ilişkileri geliştirmeye özen göstermiştir. Ankara Sanayi Odası gibi bazı kurumların ekonomik olarak Türkiye aleyhine olacağı yönündeki değerlendirmelerine rağmen AB ile bir gümrük birliği oluşturmakta ve bunu sürdürmekte tereddüt etmemiştir (Örnek olarak ATO’nun itirazları için bakınız: Hürriyet, 17 Ekim 2004). Ankara için elbette GB sadece ticari ve ekonomik bir konu değildir; Türkiye’nin AB üyeliği konusundaki iddialarını devam ettiren önemli bir enstrüman olarak algılanmıştır (Günüğur, 2008: 67).

AB açısından ise gümrük birliği Türkiye’yi içeri almadan Avrupa’nın yörüngesinde tutmanın bir aracı olarak görülmüştür. Çünkü AB gümrük birliği tesis etmesine ve hatta Türkiye’yi 1999’da aday, 2005’te de müzakere edilen ülke ilan etmesine rağmen, bugüne kadar hala tam üyeliğe ilişkin ne herhangi bir kesin ifade kullanmış, ne de somut bir takvim ortaya koymuştur. Oysaki bu tarihten sonra AB üç genişleme daha yaşamış ve on üç ülkeyi daha üye olarak kabul etmiş durumdadır. Türkiye’nin üyeliği konusunda her vesile ile bir takım standartlardan bahsedilirken 2004, 2007 ve 2013 genişlemelerinde de önceki Akdeniz genişlemesinde olduğu gibi bu ülkelerin hiçbirinden AB normlarının üye olmadan tam olarak karşılanması şartı istenmemiştir. Onlara da hariçte değil dahilde, üye olarak Avrupa standartlarına ulaşma imkanı sağlanmıştır.

Eski sosyalist ekonomik, siyasal, toplumsal yapılarını ve alışkanlıklarını ne ölçüde değiştirdikleri oldukça tartışmalı olduğu halde, Avrupa'nın bütünlüğü ve istikrarı için bu ülkelere de üyelik yolu sonuna kadar açılmıştır.

Altıları bir kenara bırakacak olursak, mevcut AB üyesi ülkelerin hiçbiri katılım öncesi AB kriterlerini karşılamak için Türkiye kadar çalışma yapmış değildir. Bu bağlamda liberal demokrat ülkelerin pozisyonları belki anlaşılabilir ama uzun yıllar Sovyetler Birliği'nin nüfuzu altında yaşamış Bulgaristan gibi, sadece AB değil, ortalama dünya standartları açısından bile demokrasi, insan hakları ve azınlık hakları konularında eleştirilecek pek çok uygulamaya sahip; Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan ve Polonya gibi siyasal yönden sosyalist milli güvenlik devleti modeline sahip, ekonomik olarak, çoğunluğunun küresel rekabete hazır olmadığı, liberal ekonomisinin asgari standartları konusunda yeterlilikleri tartışılmaya devam eden ülkeler sadece Avrupa'da ve Avrupalı olduklarından tam üyeliğe bir an önce alınırken Türkiye'ye hala bir takım standartların hatırlatılması elbette AB normlarının gerçekte neler olduğu tartışmasını gündeme taşımaktadır (bu ülkelerle ilgili Komisyon görüşleri için bkz. European Commission, 1997a, 1997b, 1997c, 1997d, 1997e).

Üyelik bağlamında önemli bir gelişme olarak, Türkiye'nin Helsinki'de "aday ülke" kabul edilmesinin ilişkilere farklı bir boyut ve ivme kazandırması beklenirdi. Batının bu yöndeki deklarasyonları bir kenara, her zaman olduğu gibi yine ve yeni bir umutla Türkiye de gerçekte bunu böyle yorumlamıştı. Nitekim AB Konseyi'nin, Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ne uyum sağlaması için kısa ve orta vadede yapılması gerekenleri belirlediği Katılım Ortaklığı Belgesi'ni (KOB) 8 Mart 2001'de ilan etmesinin ardından, Ankara inanılmaz bir hızla, hemen on gün içerisinde 19 Mart 2001'de, KOB'a karşılık, 2001-2004 arasında Türkiye'nin yapacaklarını ortaya koyan "AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program"ı (UP) kabul etmişti. Türkiye'de AB müktesebatının üstlenilmesi çerçevesinde 2001 ve 2004'te iki büyük anayasa reformu yapılmış, Şubat 2002-Temmuz 2004 arasında kamuoyunda uyum paketleri olarak bilinen büyük çaplı sekiz paket hazırlanmış ve Parlamento tarafından onaylanarak yürürlüğe konulmuştu. Bu dönemde yapılan değişiklikler elbette sadece uyum paketleri ile sınırlı olmayıp bunların yanında birincil ve ikincil mevzuatta ilave ve kapsamlı değişiklikler de yapılmıştı. Ayrıca 2006 yılında 9. Reform Paketi adı altında uyum paketlerinin devamı niteliğinde büyük çaplı düzenlemeler gerçekleştirilmişti. Bu dönemde bir yandan devletin temel erklerini de ilgilendiren değişiklikler yapılırken, öte yandan devletin bütün kurumları Türkiye'nin AB üyeliğini gerçekleştirmek üzere seferber edilmişti. Ekonomik kriterler dışındaki tüm kriterleri yerine

getirmek için TBMM tam kapasite çalıştırılarak, yasal düzenlemelerin bir an önce Meclis'ten geçmesi sağlanmıştı. Bütün bu düzenlemeler yapılırken, elbette muhalefetin itirazları da olmuş, her bir kanun bazen uzunca bir süre alsada detaylı bir şekilde tartışılmıştı. Bu süreçte müktesebatın üstlenilmesi, ekonomik ve siyasal kriterlerin sağlanması noktasında devletin kurumlarının ve siyasal partilerin yanı sıra medyanın, kamuoyu ve sivil toplum örgütlerinin katkıları da dikkate şayandı. Mesela TÜSİAD, İKV ve TOBB'un bu dönemdeki çalışmaları örnek olarak zikredilebilir. (Çalış, 2016: 353-94)

İlk anayasa değişiklikleri ve ilk üç uyum paketi Üçlü Koalisyon, geri kalan düzenlemelerin tamamı ise AK Parti hükümetleri tarafından gerçekleştirildi. Bu düzenlemeler sayesinde 1982 Anayasası hükümlerinin neredeyse yarıya yakını değişirken, yüzlerce kanunun binlerce maddesinde, tüzük ve yönetmelikler başta olmak üzere diğer mevzuatın bir kısmı da ya kısmen ya tamamen yenilenmişti. 2000'li yılların ilk yarısında 120.000 sayfayı aştığı değişik mercilerce ifade edilen AB müktesebatının tamamının üstlenilmesi adına Türkiye açısından devrim niteliğinde bir değişim yaratılmıştı. Üstelik bu dönem, halka rağmen ve tepeden inmece Tanzimat-Cumhuriyet eksenindeki modernleşme projesinden tamamen farklı olup, yapılan düzenlemeler halk iradesine dayalı, özgür bir tartışma ortamında olgunlaştırılmış, entelektüelinden memur, işçi ve köylüsüne kadar geniş kitlelerin desteğini almıştı. Bu dönemde Türkiye'nin AB üyeliğine kamuoyu desteği hiçbir zaman yüzde ellinin altına düşmediği gibi, bazı yıllarda bu oran yüzde yetmişlerin üzerine çıkmıştı.

Bu dönemde gerçekleştirilen değişiklikler AB tarafından da yakından izlenmekteydi. 9 Ekim tarihinde yayınlanan 2002 İlerleme Raporu'na göre gerçekleştirilen reformlar, Türkiye'nin AB değerleri ve normlarını benimseme konusundaki kararlılığını ortaya koymaktaydı. Komisyon, özellikle 3. Uyum Paketi ile yapılan düzenlemelerin çok geniş kapsamlı olduğunun altını çizmişti. Ancak bunca olumlu gelişmeyi kaydeden Komisyon olumlu tavrını konu üyelik kriterlerinin sağlanıp sağlanmadığı noktasına gelince değiştiriyor, bu reformlara rağmen Türkiye'nin hala siyasi kriterleri tam olarak henüz karşılamadığını ilan ediyor ve özellikle insan hakları konusunda uygulamada karşılaşılan kötü örnekleri bahane olarak gösteriyordu (European Commission, 2002). Üyelik konusunda uygulamaya atıfta bulunmak aday ülkeler arasında neredeyse ilk defa kullanılan bir yöntemdi. İşin aslı "uygulama kriteri" Türkiye'ye özel olduğu kadar AB'nin sübjektif değerlendirmelerine kapı aralayan ilginç bir gerekçe olarak ortaya çıkıyordu.

Buna rağmen, 3 Kasım seçimleri sonrası tek başına iktidar olan AK Parti, önceki koalisyon hükümetlerinden daha kararlı, daha radikal ve daha kapsamlı

bir AB politikası takip etmeye başladı. Abdullah Gül'ün başbakanlığındaki ilk AK Parti hükümetinin Meclis'e sunduğu hükümet programının giriş kısmında kısaca "Avrupa Birliği'ne tam üyelik, ekonomik ve demokratik gelişimin sağlanması bakımından öncelikli hedefimizdir. Öte yandan AB'nin sunduğu ekonomik ve demokratik standartlar, yasal ve kurumsal düzenlemeler, tam üyelik şartına bağlı olmaksızın desteklenecektir" denilmekteydi (Gül Hükümeti Programı, 2003). Aslında bu iki cümle AK Parti kadrolarının AB politikalarını da özetler nitelikteydi. Hükümetin bu konudaki yaklaşımları daha sarıh bir şekilde programın AB ile ilişkilere ayrılan bölümünde şöyle izah edilmişti:

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği Hükümetimizin hedeflerinin başında gelmektedir. Bu amaçla, Türkiye'nin adayığının genişleme sürecinde geri çevrilmez bir niteliğe sahip olduğunun tescil edilmesini teminen, katılım müzakerelerinin başlatılmasına çalışılacaktır. Hükümetimiz, Kopenhag kriterlerini tam olarak yerine getirme konusunda kararlıdır. Türkiye'nin Avrupa Birliği ailesi içerisinde hak ettiği yeri en kısa zamanda almasının iki tarafa getireceği kazanımların yanı sıra Avrupa kıtasının ötesinde barış, istikrar ve güvenlik yönlerinden olumlu sonuçlar doğuracağı kuşkusuzdur.

Bu çerçevede, TBMM tarafından gerçekleştirilmiş olan uyum yasalarının güçlendirilmesi ve mevzuatımızın temel hak ve özgürlükler açısından bir bütün olarak geliştirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca, reformların uygulamaya tam olarak yansması ve uygulayıcılar tarafından da özümsemesi için eğitim çalışmalarına ağırlık verilecektir.

Hükümetimiz Avrupa Birliğine uyum sürecinde ekonomik kriterler ile müktesebata uyum alanlarında gerekli çalışmaları hızlandıracak, kamu kurum ve kuruluşlarının eşgüdüm içinde çalışmalarını sağlayacak, uyum için gerekli olan idari kapasiteyi güçlendirecek ve kamu kurumlarıyla, özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliği ve dayanışmayı artıracaktır. Ayrıca, Avrupa Birliği ile mali işbirliğinin geliştirilmesi ve etkin çalışabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması sağlanacaktır.

Bu temel üzerinde AK Parti bir yandan içerde yasal, kurumsal ve yönetsel çalışmalara hız verirken, öte yandan da AB kurumları ve hükümetlerini ikna etmek, Kopenhag Zirvesi'nde müzakerelere başlanmasına ilişkin bir tarih almak için Brüksel'de ve AB ülkelerinde yoğun çalışmalara başlamıştı. Bu süreçte, seçimlere girmesi engellenen ama Parti'nin genel başkanlığı görevini de sürdüren Recep Tayyip Erdoğan da, seçimlerden hemen sonra, AB ülkeleri turuna çıkmış, yoğun ve oldukça etkin bir kulis faaliyeti yürütmüştü. AK Parti hükümeti kısa süre içinde 4. Uyum Paketini hazırlamış ve 3 Aralık 2002'de TBMM'ye sevk etmişti. Bu paket ile esas olarak temel hak ve özgürlükler alanının genişletilmesi amaçlanmaktaydı. İşkenceyle mücadele, ifade, basın ve dernek kurma özgürlükleri ile gözaltı koşullarına ilişkin çeşitli yasa maddeleri

yeniden düzenlenmiş; Siyasi Partiler Kanunu 2001 Anayasa değişikliğiyle uyumlu hale getirilmiş; böylece siyasal partilerin kapatılması zorlaştırılmış ve siyasi yasaklıların milletvekili seçilmelerinin önündeki engel kaldırılmıştı. Bu değişiklik, mahkeme kararlarıyla Meclis ve hükümet dışında tutulan Erdoğan'ın da önünü açacaktı. Ayrıca, o dönemde çokça tartışılan gayrimüslim cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmelerini daha da kolaylaştırmak amacıyla Vakıflar Kanunu'nda yeniden değişiklik yapılmıştı (Resmi Gazete, 11 Ocak 2003).

Kısaca, sadece 1999'da başlayan süreçte özellikle 2002 yılı içinde Türkiye'de 4 uyum paketi hazırlanmış, hükümet değişimine rağmen Kopenhag Kriterleri yerine getirilmek üzere ciddi gayret sarf edilmişti. Bunun karşılığında ise AK Parti, Aralık ayında yapılacak AB Zirvesinde üyelik müzakerelerinin başlaması ya da en azından Güney Kıbrıs tam üye olmadan Türkiye'ye bu doğrultuda kesin bir tarih verilmesini bekliyordu; ancak yine olmadı. 12-13 Aralık 2002'de toplanan Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin reformları takdir ediliyor, ancak müzakerelerin başlangıç tarihi konusu yeni bir diplomatik manevrayla erteleniyordu. Konsey "eğer Aralık 2004'deki AB Konseyi, Komisyon raporu ve tavsiyesi üzerine Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verirse, Türkiye ile katılım müzakerelerinin gecikmeksizin başlatılmasını" karara bağladığını ilan etti (European Council, 2002). Tam beklentileri karşılanmasa da AK Parti reform sürecini aralıksız devam ettirecek, bu karardan aşağı-yukarı bir ay sonra 23 Ocak 2003 tarihinde kabul edilen 5. Uyum Paketiyle, daha önce mevzuata dâhil edilmiş bulunan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında yargılamanın yenilenmesine ilişkin düzenlemenin kapsamını genişletecekti. Böylece, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları bakımından yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilmesi kolaylaştırılmış, ayrıca o güne kadar kesinleşmiş kararlarda da yargılamanın yenilenmesinin önü açılmıştı (Resmi Gazete, 4 Şubat 2003).

Bu arada, hükümette beklenen bir değişiklik olmuş, yapılan seçimle milletvekili olan Recep Tayyip Erdoğan Başbakanlık görevini de üstlenmişti. Erdoğan'ın Başbakanlığında reformlar hızlanarak devam etti. 12 Haziran 2003'de TBMM'ye gönderilen 6. Uyum Paketi düşünce ve ifade özgürlüğü, tüm bireylerin ayırım yapılmaksızın temel hak ve özgürlüklerden yararlandırılması, yaşam hakkı, kişi güvenliği konularında özgürlük alanını genişletmekte ve ek güvenceler getirmekteydi (Resmi Gazete, 19 Temmuz 2003). Bundan bir ay sonra 30 Temmuz 2003'te yasalaşan 7. Uyum Paketi kapsamında ifade özgürlüğünün alanı olabildiğince genişletildi. Artık sadece eleştirmek maksadıyla yapılan açıklamalar ceza gerektirmeyecek ve yasak yayınlar imha

edilmeyecekti. “İşkence” suçunun soruşturulması öncelikli işlerden olacaktı. Sayıştay, Silahlı Kuvvetlerin elindeki mallar da dâhil olmak üzere, TSK’yı denetleyebilecekti. Dernek kurma hakları genişletilmişti. Tüzel kişiler de dernek kurabilecekti. Dernek üyeliğinden ayrılmak isteyenlerin 6 ay önceden haber vermesine gerek olmayacaktı. Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için de özel kurslar açılabilirdi. Vakıflara küreselleşme yolu açılmıştı. Vakıflar, Dışişleri Bakanlığı’nın görüşü, İçişleri Bakanlığı’nın izni alınarak yurt dışında kurulmuş vakıf veya kuruluşlara üye olabilecek, bunlarla iş birliği yapabilecek, yurtdışında şube açabilecekti. Yurt dışında bulunan vakıflarda mütakabiliyet şartıyla Türkiye’de faaliyet gösterebilecekti. Ancak bu paketle yapılan en önemli değişiklik, Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ile ilgili düzenlemelerle gerçekleştirilmişti. Paketle, MGK Genel Sekreteri’nin, siviller arasından atanmasının da yolu açılmıştı. Sekreterin, Başbakan’ın teklifi ve Cumhurbaşkanı’nın onayı ile atanması da mümkün hale gelmişti. MGK, devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili konularda “tavsiye kararları” alacak ve gerekli koordinasyonun sağlanması için görüş tespit edecekti. Pakete dayalı yapılan yasal değişiklikle, MGK Genel Sekreterliği’nin görev ve yetkilerini tek madde ve iki kısa fıkrada toplamış, yürütme gücünü tamamen ortadan kaldırmış, görevini sadece MGK sekreterliği ile sınırlandırmıştı (Resmi Gazete, 7 Ağustos 2003).

Bu arada gerçekleştirilen yasal değişiklikler, 12 Eylül Anayasa düzenini zorlamaya hatta önüne geçmeye başlamıştı. Bu yüzden AK Parti yeni bir anayasa paketi çalışması başlatmış, muhalefet dâhil taraflarla yapılan görüşmeler neticesinde 7 Mayıs 2004’te Anayasanın 10 maddesinde daha değişiklik yapan teklif Meclis’ten geçmişti. Buna göre kadın- erkek eşitliği ve devletin bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü olduğu ibaresi anayasaya eklenmişti. Ölüm cezası Anayasa’dan tamamen çıkarılmış, Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmış, askeri harcamalar üzerinde Sayıştay denetimi getirilmişti. En temel değişiklik Anayasa’nın “Milletlerarası Anlaşmaları Uygun Bulma” başlıklı 90. Maddesinde yapılmıştı. Bu değişiklikle temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası normların iç hukuka önceliği anayasaya dâhil edilmişti. Maddeye “usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır” hükmü eklenmişti. Ayrıca Genel Kurmay Başkanlığı’nın YÖK’te temsilci bulundurmasına da son verildi (Resmi Gazete, 22 Mayıs 2004).

AB'ye tam üyelik süreci ile 1987 yılında başlayan 1993, 1995, Haziran 1999, Ağustos 1999'da yapılanlar bir yana 2001, 2002, 2004 ve 2005 yıllarında yapılan değişikliklerle 1982 Anayasa'nın üçte biri ya yeniden yazılmış ya da değiştirilmişti. Anayasal değişikliklerden sonra yine AK Parti tarafından hazırlanan 8. Uyum Paketi 21 Temmuz 2004 tarihinde Meclis tarafından kabul edildi. Bu pakette Yükseköğretim Kurulu, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ile Haberleşme Yüksek Kurulu'na Genelkurmay'ın üye atamasına son verildi. Ayrıca, bu pakette çeşitli kanunlarda yapılan değişikliklerle ölüm cezası savaş dâhil her koşulda kaldırılmış ve yerine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası getirilmişti. (Resmi Gazete, 21 Temmuz 2004).

Rakamsal bir değerlendirme yapılacak olursa sadece Şubat 2002- Temmuz 2004 arasındaki iki yıllık süre içinde Meclis'te kabul edilen sekiz uyum paketiyle 53 yasanın 218 maddesinde değişiklik yapılmıştır. Ancak, AK Parti'nin bu dönemde Kopenhag Kriterlerini karşılamak üzere yaptığı reformlar elbette yukarda değinilen anayasa değişiklikleri ve uyum paketleri ile sınırlı değildir. Bu paketler yanında, her biri kendi başlarına birer reform olarak değerlendirilmesi gereken Medenî Kanun, Basın Kanunu, Ceza Kanunu, Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, Bilgi Edinme Kanunu, Elektronik İmza Kanunu, Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun, Ceza Muhakemesi Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, Kabahatler Kanunu, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun ve Tanık Koruma Kanunu ve Büyükşehir Belediye Kanunu gibi kanunlar ya ilk defa ya da baştan sona yeniden yazılarak uyum paketleri dışında daha geniş çaplı düzenlemeler de yapılmıştır. Ayrıca, iç hukuku ilgilendiren değişiklikler dışında en az bunlar kadar etkili, devletin geleneksel statükocu yapısını değiştiren ve Türkiye'nin genelde güvenlik kaygılarıyla onaylamadığı bazı milletlerarası antlaşmalar da bu süreçte uygun bulunarak yürürlüğe sokulmuştur. Bunlardan mesela, Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 6 No.lu Protokol onaylamış ve 1 Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. BM Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi uygun bulunmuş ve 24 Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesinin Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmasına İlişkin Ek Protokol, Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki Yargılama Sürecine Katılan Kişilere İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası, Sözleşme ve BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi gibi

uluslararası anlaşmalar bu dönemde onaylanması uygun bulunan anlaşmalar arasındadır (ABGS, 2007a).

Yine bu dönemde, idari ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi için Bakanlıklar dâhil mevcut pek çok kurum ve kurulda AB müktesebatının üstlenmesini kolaylaştıracak değişiklikler yapılırken, her bir kurumda AB ile ilgili genel müdürlüklerden, daire başkanlıklarına kadar pek çok yeni birim de oluşturuldu. Bunların dışında bir yandan AB ile işlerden sorumlu bir devlet bakanlığı görevlendirilirken, öte yandan özel olarak AB ile ilgilenmek üzere Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) kurulmuştu. Gerçi ABGS üçlü koalisyonun bir eseri idi ama 2011 yılında AB Bakanlığı bağımsız bir yapı olarak Bakanlar Kurulunda yerini alacaktı. Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesinden sonra AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi (Ulusal Ajans), Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu, Kamu İhale Kurumu, İnsan Hakları Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Bölge İdare Mahkemeleri, Tütün ve Alkollü İçecekler Kurumu, Telekomünikasyon Kurumu, Kamu Denetçiliği Kurumu, Bilgi Edinme Kurulu ve Etik Kurul gibi özel yapılı sayıları onlarla ifade edilecek yeni kurum ve kurullar oluşturulmuştu. Bunlarla bir yandan demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlükler gibi konularda doğrudan, etkin ve verimli çalışmalar yapılırken, öte yandan daha hesap verebilir ve daha şeffaf bir idari yapı oluşturulmaya dönük adımlar atılmıştır. Yine aynı dönemde, Merkez Bankası örneğinde olduğu gibi kurumların siyasal etkilerden mümkün olduğunca arındırılmış, bağımsız karar alabilecek şekilde daha özerk hale getirilmesi sağlandı. Başta aile, kadın ve çocuk hakları olmak üzere sosyal politikalarda AB standartları hedeflenirken; yaşlı ve engelliler gibi dezavantajlı gruplarla ilgili hem yönetsel ve kurumsal kapasite artırılmış hem de daha kapsamlı politika, proje, plan ve programlar hayata geçirilmeye çalışılmıştı.

Bu dönemde AK Parti hükümetleri bir yandan siyasi kriterlerini yerine getirmeye çalışırken öte yandan da Kopenhag Kriterlerinin ekonomik şartlarını karşılayacak politikalar ortaya koymuş, başta IMF ve AB olmak üzere pek çok Batılı kurum ve kuruluş tarafından başka ülkelere de örnek gösterilebilecek yapısal reformlara imza atmış, ekonomiyi istikrara kavuşturmuştu (IMF, 2007: 4-9). Aslında ekonomik açıdan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan liberal düzenin gerekleri doğrultusunda politikalar geliştirmiş, hatta 1980'lerin başında neo-liberal sistemin Reagan ve Thatcher'dan sonra üçüncü örneği Türkiye'de Özal tarafından uygulanmıştır. 1998 tarihli ilk İlerleme Raporu'nda da belirtildiği üzere, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden farklı olarak Türkiye'de ekonomik sistemde bir değişikliğe ihtiyaç yoktur. Bilhassa

2002'de iktidara gelen AK Parti tarafından serbest piyasa ekonomisinin işleyişi ve rekabet gücünün artması konusunda uygulanan yapısal reformlar ve ortaya çıkan istikrarlı büyüme makroekonomik rakamlara da yansımış, sabit fiyatlarla GSMH 2003'te yüzde 5,3; 2004'te yüzde 9,4; 2005'te yüzde 8,4; 2006'da ise yüzde 6,9 büyümüştür. Bu rakamlar aynı dönem için Avrupa ortalamalarının iki katına tekabül ederken, dünyada da Çin'den sonra en büyük büyüme oranlarından biri olarak dikkat çekicidir. 2002 yılında 3000 dolar civarında olan kişi başına düşen milli gelir kısa sürede iki katından fazla artarak 2006 yılında 7000 doların üzerine ulaşmıştır (TÜİK, 2017).

Elbette enflasyon, faiz ve işsizlik oranları gibi diğer bazı temel göstergelerde, yine bu dönemdeki olağanüstü gelişmelere rağmen, AB ortalamaları dikkate alındığı zaman hala bazı sorunların olduğu da bir gerçektir. Ama politikalarını yıllar önce liberal bir temel üzerine oturtan Türkiye'nin bu dönemde ortaya koyduğu performansın ne kadar başarılı olduğu yine bu arada ortaya çıkan küresel krizle de test edilmiş vaziyettedir. Öte yandan gelişen pazarlar, Çin ve Güney Doğu Asya rekabeti karşısında özellikle Avro'ya geçişle birlikte başlayan ve 2000'li yılların ikinci yarısında genel olarak tüm üye ülkeleri ciddi şekilde sarsan ekonomik çalkantılar, küresel finansal krizle birlikte AB'yi bir bütün olarak temellerinden sarsmış vaziyettedir. Bu süreçte Almanya dışında bütün AB üyesi ülkelerin ekonomileri olumsuz yönde etkilenirken, nispeten daha güçlü görünen İtalya, İspanya ve Portekiz başta olmak üzere bazı ülkeler ciddi krizler yaşamışlar ve hatta bazılarında ulusal anlamda ekonomik iflaslardan söz edilir olmuştur. Yunanistan bu konuda çokça adı geçen ülkelerden biridir. Neticede Avrupa Merkez Bankası ve arkasında yer alan Almanya'nın büyük desteklerine rağmen bir türlü düzelmeyen Yunanistan ekonomisine AB doğrudan müdahale etmek zorunda kalmıştır. Aynı süreç içerisinde 2004 ve 2007 genişlemeleri ile AB'ye üye olan ülkeler de milyarlarca Avroluk AB fonlarına rağmen ayakları üzerinde ancak durabilmişlerdir. 2017 yılında bile AB'de ekonomik sorunların sona erdiğini gösteren güçlü bir delil henüz mevcut değildir. Bir özetleme yaparsak, Kopenhag siyasal ve Maastricht ekonomik kriterleri birlikte düşünüldüğünde bile Türkiye'nin en azından 2004 ve 2007 genişlemeleri ile üye yapılan pek çok Orta ve Doğu Avrupa ülkesinden ekonomik olarak daha güçlü, daha istikrarlı ve daha rekabet edebilir bir yapıda olduğunda hiç kuşku yoktur. Hiçbir şey olmasa bile Türkiye'nin AB ile gümrük birliğini, kendisine söz verildiği halde AB tarafından hala bir türlü alamadığı yardımlara, AB ülkelerinin serbest rekabeti engelleyen uygulamalarına ve devam eden yapısal sorunlarına rağmen, hala başarıyla sürdürüyor olması bunun bir delilidir.

Bu dönemde AB üyelik kriterlerini karşılamak için yapılanlarla ilgili aslında en çarpıcı değerlendirme ve açıklamalar yine AB tarafından gelmiştir. Zaman zaman Türkiye hakkında rahatsız edici beyanatlarda bulunmuş olsa da mesela AB Komisyonu Genişlemeden Sorumlu Üyesi Gunther Verheugen, “Avrupa Birliği artık Türkiye’nin kaydettiği muazzam gelişmeyi göz ardı edemez” (AB Genel Müdürlüğü, 2008: 13) diyerek bir hakkı teslim etmeye çalışmıştır. 13 Ocak 2004 tarihinde yapılan bu açıklamadan sonra beklenen şey ise bundan sonra Türkiye’nin üyeliğinin önündeki engellerin tamamen kaldırılmasıdır, ancak gelişmeler hiç de böyle olmamıştır.²

Müzakereler: Üyeliği Unutturma Süreci

2001-2004 yılları arasında yapılan söz konusu reformlar Türkiye’nin AB’ye üyelik yolundaki çaba ve iradesinin en açık göstergesidir. Zira AB’nin kriterleri çerçevesinde, kısa sürede oldukça ciddi bir mesafe kat edilmiş, ülkede tartışılmaz denilen ve tabu olarak kabul edilen pek çok konuda radikal değişiklikler yapılmıştı. ABGS’ye göre, “AB uyum paketlerinin Türkiye’deki hayata etkisi devrimsel nitelikte” olmuştu (ABGS, 2007b: 21). Milliyet gazetesinin aktardığına göre, nitekim aynı tespit bazı AB üyesi ülkelerde de yapılmış, henüz daha 7. Uyum Paketinin Meclis’ten geçmesi üzerine mesela İngiliz gazeteleri yapılanları “Atatürk dönemindekilerle karşılaştırılabilecek ölçüde devrimler” olarak nitelendirmişti (Milliyet, 2013). Nihayetinde, gelişmeleri çok yakından takip eden Komisyon da kendisinden beklenen iki raporu ve bir Tavsiye Kararı’nı 6 Ekim 2004’te yayınlamıştı. Türkiye’nin üyeliğini siyasi, ekonomik, kültürel, kurumsal ve hatta uluslararası ilişkiler açısından değerlendiren bu belgeler, satır aralarında ama gizlenemeyen bir şekilde bu dönemde Türkiye’nin her alanda kaydettiği ilerlemeden hayranlıkla bahsediyor ve sonuçta da Türkiye’nin AB için vazgeçilmezliğinin altını çiziyordu. Elbette her genişlemenin kendine özgü sorunları vardı ve Türkiye’nin muhtemel üyeliği halinde bu sorunlar ortaya çıkabilirdi ama uzun vadede Türkiye kenara konulacak bir ülke değildi. Bu belgelerde aynı zamanda derinden işleyen ve Güney Kıbrıs, Avusturya ve Fransa muhalefetini yansıtan olumsuz bir hava da vardı. Ama AB’nin Almanya ve İngiltere gibi diğer büyük oyuncularını geline nokta da olsa AB normlarına uygun davranmak, yapılan anlaşmalara bağlı kalmak, şimdilik vaziyeti idare etmek gerektiğini

² Gunther Verheugen aynı kanaatlerini 2017 Mart ayı itibarı ile de hala sürdürmekteydi. AB Türkiye’ye tam üyelik garantisi vermeli diyen Verheugen: “Ben 2001 sonrası Türk toplumunun çok köklü reformlara gitmesine ve cesaretine daima büyük saygı duydum. Bunların hiçbirisi öyle normal şeyler değildi. AB, Türkiye’nin gittiği bu zor yolu takdir etmedi. Bu elbette düş kırıklığına ve öfkeye yol açıyor.” (T24, 2017)

düşünerek karar vermişler ve hayır demenin maliyetini en azından bu aşamada yüklenmek istememişlerdi. Türkiye’nin bunca gayretinden sonra ahde vefaya aykırı düşecek açık bir “hayır” cevabı için belki de hazır değillerdi. 2004 Ocak ayı katılımıyla sayıları 25’e ulaşan AB üyelerinin neredeyse tamamı için en kolay cevap hayırdı, ama Türkiye’yi tamamen kaybetmeyi göze alabilecek bir AB bugün olmadığı gibi o gün de ortada yoktu. Neticede Komisyon Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğini belirterek, Aralık 2004’te yapılan AB Zirvesinde bir araya gelecek olan üye ülkeler devlet ve hükümet başkanlarına Türkiye ile müzakerelerin başlatılması doğrultusunda tavsiyede bulunmuştu (European Commission, 2004).

Çok uzun tartışmalar sonucunda, Rumlar başta olmak üzere bazı üyelerin engelleme çabalarına rağmen “Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini yeterli ölçüde yerine getirdiğine” kanaat getiren AB Konseyi, 17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirve’sinde müzakerelerin 3 Ekim 2005’te başlatılmasına karar verdi. 17 Aralık 2004 tarihli AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde Komisyona verilen görev çerçevesinde, AB Komisyonu Türkiye için bir Müzakere Çerçeve Belgesi (MÇB) hazırlamış ve 29 Haziran 2005’te kamuoyuna açıklamıştı. Çerçeve Belge Türkiye ile başlatılan katılım müzakerelerinin hedef, kapsam ve işleyişini düzenlemekte, bir nevi yol haritası çizmekteydi (DPT, 2005)

23 maddeden oluşan MÇB aslında AB’nin Türkiye’nin o güne kadar gerçekleştirdiği devrimsel nitelikteki reformları anlamadığının ya da anlamak istemediğinin bir göstergesi ve bu tarihten sonraki süreçte de Türkiye’ye nasıl hayır diyeceğinin zemininin hazırlandığı bir belgeydi. Konu AB normları dikkate alınarak değerlendiriliyor görünüyordu; fakat Türkiye’nin tam üyeliği artık teknik olarak da tam bir çıkmaz sokağa sürükleniyordu. Bu belgede, daha önceki genişlemelerde ortaya konulan müzakere çerçeve belgelerine hiç de uymayan bir dille sürecin işleyişine ilişkin sürekli olumsuzluklara atıfta bulunuluyordu. Hedef entegre etmek değil, Türkiye’yi AB yörüngesinde tutmak olarak belirlenmişti. İlk olarak, Türkiye’nin kendine has özellikleri temelinde yürütülecek olan müzakerelerin hızının Türkiye’nin üyelik yükümlülüklerini yerine getirmekte göstereceği ilerlemeye bağlı olacağı vurgulanmaktaydı ki, bu tamamen hilaf-ı hakikat bir beyandı. Müzakerelerin başlatılması, sürdürülmesi ve sonuçlandırılması teknik değil, siyasal bir karar olup, bu da tamamen AB’ye ve üyelerine bağlı bir meseleydi. O güne kadar olduğu gibi ondan sonrakilerle birlikte 22 yeni üyeyi kapsayan toplam 6 genişleme tüm örnekleriyle göstermekteydi ki, üyelik aday ülkelerin gayretiyle nesnel koşullarla elde edilen değil, mevcut üyelerin öznel değerlendirmeleri ve mutlak mutabakatlarıyla

ortaya çıkan bir sonuçtu. Norveç, İsviçre ve İzlanda örneklerinde olduğu gibi aday ülkeler herhangi bir sebeple taleplerini geri çekmediği veya dondurmadığı takdirde de bütün müzakereler, müzakerelerin başlamasından itibaren en geç 10 yıl içinde üyelikle sonuçlanmıştı. Müzakerelere başlamak demek fiili olarak üyeliğe hazırlanmak demekti.

Ancak Türkiye ile ilgili MÇB bu anlamda ilginç ifadeler içermektedir. Belgede müzakerelerin ortak hedefinin katılım olduğu belirtilmekte birlikte, öte yandan “doğası gereği” sonucu önceden garanti edilemeyen “açık uçlu” bir süreç olduğunun altı çizilmektedir. “Birliğin hazmetme kapasitesi de dâhil, Kopenhag kriterleri tam olarak dikkate alındığında Türkiye’nin üyelik yükümlülüklerini yerine getirmedığının ortaya çıkması halinde, Türkiye’nin Avrupa yapılarına mümkün olan en güçlü bağlarla bağlanması” ifadesi ile üstü kapalı bir şekilde “özel statü” ya da “imtiyazlı” ortaklığın önü açıyordu. Müzakere sürecinin “açık uçlu” oluşu tüm aday ülkeler için geçerli olmakla birlikte, bu ifadenin ilk kez Türkiye ile ilgili olarak resmen kullanılması Türkiye’nin üyeliği konusunda AB’nin gerçek niyetine işaret eden bir başka resmi ifade olmaktan başka bir anlam taşıyor olamazdı. Türkiye ile “yoğun siyasi diyalogun sürdürülmesinin, bu çerçevede sürecin geri dönülmezliğinin temini ve tam ve etkili uygulamanın sağlanması için, özellikle temel özgürlükler ve insan haklarına saygı gösterilmesi kapsamında kaydedilecek ilerlemenin Komisyon tarafından izlenmeye ve düzenli olarak Konsey rapor vermeye devam etmesi” tehdit değilse, tam bir mugalatadan ibaretti. Bu ifadelerin arkasından gelen “Türkiye’de hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi Birliğin temellerini teşkil eden ilkelerin ciddi ve süreklilik arz edecek şekilde ihlal edilmesi halinde” ise müzakerelerin AB tarafından askıya alınabileceği” ifadesi tehdidin diplomatik dille söylenmesi dışında başka bir anlam taşıyor olamazdı. Aynı mantıkla, Komisyon’un re’sen ya da üye ülkelerin üçte birinin talebiyle müzakerelerin askıya alınmasına Konsey nitelikli çoğunlukla karar verebilecekti. Dış politika ve genişlemeyi ilgilendiren konularda olduğu gibi müzakere sürecinde her bir konu başlığının açılıp kapanması için oybirliği şartı arayan AB’nin Türkiye söz konusu olduğunda müzakerelerin askıya alınması konusunda oy çokluğu araması oldukça düşündürücüydü. Zira Türkiye’nin üyeliğine karşı çıkan devletlere açıkça ne zaman arzu ederlerse müzakereleri durdurma ya da yavaşlatma imkânı verilmektedir.

AB’nin negatif bakış açısı sadece bunları kapsamıyordu. MÇB’de ayrıca ve özellikle bariz bir şekilde Güney Kıbrıs faktörü önemli rol oynamış, diğer üyeler de buna çanak tutmuştu. Aslında AB ülkeleri bu konuda Türkiye’ye karşı

Güney Kıbrıs’ın yanında artık bile-isteye açık bir taraf haline de gelmişti. Türkiye’nin bu konudaki kaygılarını defalarca ifade etmesine, soruna BM çatısı altında çözüm bulunmasını amaçlayan Annan Planı kapsamında konunun taraflarca detaylı bir şekilde tartışılmasına, AK Parti hükümeti ve onun lideri Erdoğan tarafından bu plana çok güçlü bir destek verilmesine ve nihayetinde Nisan 2004’de KKTC ve Güney Kıbrıs’ta yapılan referandumlarda bu planın, Türklerce % 64,91 oranında kabul edilmesi ve Rumların yüzde 75,38’inin bu planı reddetmelerine rağmen, AB safını ilan edip 1 Mayıs 2004 itibari ile Rumları tereddütsüz üye olarak kabul etmişti. Mesela o dönemde AB Komisyonu Başkan Yardımcısı olan Günter Verheugen’ın bazı ülkelerin görüşü olarak dile getirdiği gibi veya eski İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw’ın doğrudan ifade ettiği gibi, sonradan bunun tarihsel bir hata olduğunu kendileri kabul etseler de (Milliyet, 15 Haziran 2009; Güneş, 17 Şubat 2017) tarihsel gerçek bundan ibaretti ve Rumların üyeliği ile bir yandan Kıbrıs sorunu, öbür yandan da Türkiye’nin AB üyeliği ebedi bir çıkmaza sokulmuştu.

MÇB’de Türkiye’den, katılıma kadar geçecek sürede üçüncü ülkelere yönelik politikalarını ve ilgili uluslararası organizasyonlar içindeki konumunu, aşamalı olarak Birlik ve üye ülkeler tarafından benimsenen politika ve pozisyonlarla uyumlu hale getirmesinin istenmesi de bir sürpriz değildi. Ayrıca, Türkiye diğer katılım müzakerelerinin sonuçlarını üye olduğu zamandaki haliyle kabul etmek zorundaydı. MÇB ile getirilen “müktesebattan kaynaklanan hak ve yükümlülükleri kabul etmesi, müktesebatta bazı özel uyarlamalar yapılmasını gerekli kılabılır ve istisnai olarak, müzakere sürecinde tanımlanacak geçiş süresi düzenlemesi ihtiyacını ortaya çıkarabilir” hükmü çerçevesinde ise Türkiye’nin farklılıkları dikkate alınarak, AB tarafının istediği özel düzenlemeleri yapılabileceği de beyan ediliyordu.

MÇB’de ifade edilen olumsuzluklar bunlarla da sınırlı değildi. Türkiye’nin nüfusunun hala büyük bölümünün kırsal alanda bulunması nedeniyle tarım sübvansiyonlarının kesilmesi, fakir bölgelerin çok olması nedeniyle bölgesel politikalar kapsamındaki mali yardımların dışında tutulması, genç ve “Avrupa’ya göçmeye eğilimli” nüfusu sebebiyle işçilerin serbest dolaşımı ilkesinin uygulanmaması gibi bazı “durumumuza özel” düzenlemelerin yapılması söz konusuydu (Altınbaş, 2004: 25). Türkiye için belli alanlarda süreli istisnalara veya kalıcı koruma önlemlerine gidilmesine ilişkin ifadeler, daha önceki müzakere belgelerinde yer almadığı gibi Türkiye ile birlikte müzakerelere başlanmasına karar verilen Hırvatistan Müzakere Çerçeve belgesinde de yer almamıştı (Karluk, 2007: 357). Son olarak Türkiye’nin üyeliğinin Birliğe muhtemel maliyeti gerekçe gösterilerek, henüz başlamamış

olan müzakerelerin 2014'ten önce bitmemesi gerektiğine, daha önce yine hiçbir belgede olmadığı şekilde, Türkiye'nin MÇB'sinde açık biçimde yer verilmişti. MÇB'de mümkün olan her tür olumsuzluk sayılırken, Türkiye'ye tam üyeliğiyle ilgili asla ne bir söz verildi ne de bir perspektif sunuldu. Bu durum, tam da Almanya Dışişleri Bakanı Fischer'ın kastettiği şey olmalıydı: "Türkiye'nin üyelik meselesini önce uyutalım sonra unutalım" (Manisalı, 2003).

Bütün müzakere sürecini apriori olumsuzlayan ifadelere, her zaman olduğu gibi AB tarafında Güney Kıbrıs ve Avusturya'nın başını çektiği muhalefete rağmen, yoğun geçen tartışmalar ve karşılıklı restleşmeler sonucunda MÇB'de anılan koşullar çerçevesinde 3 Ekim 2005'te Türkiye ile müzakereler nihayetinde başlatılmıştı. Ama aslında bunun gerçek bir başlangıç değil tam bir oyalama taktiği olduğu kısa zamanda ortaya çıkacaktı. Müzakerelerde her aşama Türkiye için zorlu bir süreç haline dönüştürülecek ve bloke edilen ya da açılması ön şarta bağlanan fasıllarla Türkiye'nin önü kesilecekti. İlk önce MÇB'nin üye ülkeler tarafından kabul edilmesi alışıldık olmayan bir şekilde uzatıldı. Güney Kıbrıs MÇB'yi uzun süre onaylamadı. Gümrük birliği, limanlar ve uluslararası kuruluşlara Kıbrıs'ın üyeliği konusunda Türkiye'nin muhtemel vetosunu bahane eden Rumlar, bu süreci bilinçli olarak uzatmıştı. 20 Ekim 2005'te Bilim ve Araştırma faslı ile başlayan süreç, 2006 yılında fiilen bitirildi. Türkiye'nin Güney Kıbrıs'la ilgili olarak Gümrük Birliği'nden kaynaklı yükümlülüklerini yerine getirmediğini öne süren Komisyon 29 Kasım 2006'da Ankara'yu bu tavrından dolayı suçlayarak Konsey'e "Türkiye'nin taahhütlerini yerine getirdiğinin Komisyon tarafından teyit edilmesi anına kadar" bu konuyla ilgili politika alanlarını kapsayan fasıllarda "müzakereleri açmaması" tavsiyesinde bulundu. Bu tarihten sonra gerekçesi ne olursa olsun, başta Fransa ve Almanya'nın desteğiyle, Türkiye-AB ilişkileri Kıbrıs sorununun ipoteği altına sokuldu. Komisyon'un tavsiyesini aynen kabul eden Konsey, 11 Aralık 2006'da, 8 başlıkta müzakerelerin askıya alındığını duyurdu. Başlıkların geçici olarak kapatılabilmesi de yine aynı şarta bağlandı. 2009 yılında Güney Kıbrıs tek taraflı bir deklarasyonla ek olarak 6 müzakere başlığına daha açılış kriteri getirdiğini, bir anlamda müzakereleri tamamen veto edeceğini duyurdu. Bunlara ilaveten Türkiye için imtiyazlı ortaklıkta ısrar eden ülkelere Merkel'in Almanya'sının da desteğiyle Sarkozy'nin Fransa'sı da doğrudan üyelik ile ilgili olduğu gerekçesiyle 5 başlığın daha açılmasını bloke etmeye başladı (Çalış, 2016: 416).

Buna rağmen AK Parti hükümetleri AB'deki Türkiye karşıtı ülke, politikacı ve politikalara aldırmandan reformlara devam etmeyi tercih etti. Türkiye'nin bu

dönemde yaşadığı hayal kırıklığı ve fakat reformlarla ilgili kararlılığını ifade etmesi açısından 14 Aralık 2007 Lizbon Zirvesi sonuç bildirgesine Başbakan Erdoğan’ın verdiği tepki oldukça manidardır. Bildiriye yansıyan AB’nin olumsuz tavırları ve Türkiye için “üyelik” veya “katılım” ibarelerinin bile kullanılmamasından duyduğu rahatsızlığı dile getiren Erdoğan, AB’ye taahhütlerini hatırlatırken çıkarılan zorluklara rağmen Türkiye’nin kararlı şekilde ilerlemeye devam edeceğini ifade etmişti. Futbolla da yakından ilgilenen Erdoğan, “Maç esnasında kurallar değiştirilmez. Bu durum güveni yok eder. Kurallar ve kurumlar belli. Bu konuda hazırladığımız bir program var. Takdir AB üyelerinin. Gerekirse biz yola Kopenhag Kriterleri yerine Ankara Kriterleri ile devam ederiz” açıklamasında bulunmuştu (Deutsche Welle, 2007). Aynı doğrultuda Dışişleri Bakanlığı’ndan yapılan açıklamada ise birilerinin “Türkiye’nin üyelik süreci ile ilgili siyasi ve hukuki konumunu aşındırma çabalarından” duyulan memnuniyetsizlik dile getirilmiş, “AB’nin bir hukuk müktesebatına dayandığı, Birliğin bu gerçeği inkâr etmesinin kendini inkâr” anlamına geleceği uyarısında bulunulmuştu (Çalış, 2016:418-419).

Bu tarihten sonra gittikçe büyüyen sorunlara rağmen AK Parti yönetimindeki Türkiye AB üyeliği için reformları yapmaya, yönetsel, kurumsal kapasiteyi güçlendirmeye, uygulamaları tekemmül ettirmeye büyük bir gayret sarf etmiştir. Bu amaçla Reform İzleme Komitesi oluşturulmuş, bazı yıllar AB yılı ilan edilerek, motivasyon yüksek tutulmaya çalışılmıştır. Ancak AB tarafında süreci rayına oturtmayı amaçlayan esaslı bir yaklaşım hiç görülmemiş, netice olarak 2017 yılı itibarı ile 35 fasıldan sadece 16 fasıl açılırken bunlardan da sadece bir tek “Bilim ve Araştırma” faslı -o da geçici olarak- açılıp kapanmıştır.

Sonuç

Türkiye’de modernleşme, Batılılaşma veya Avrupalılaşma olarak tezahür eden bu süreç, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e tevarüs etmiş, devlet için varlık sebebi ve stratejik bir hedef haline gelmiştir. AB üyeliği bu sürecin en son halkası olarak görülmektedir. 1959’dan günümüze kadar bu konuda Türkiye’nin sabırla ortaya koyduğu performans, bu amaçla gerçekleştirdiği çalışmalar, yaptığı hukuki, idari, ekonomik düzenlemeler bugüne kadar AB’ye üye olan hiçbir ülke ile kıyaslama kabul edecek durumda değildir. Bu makalede ortaya koyduğumuz gibi, sadece 2002-2006 döneminde AK Parti hükümetleri tarafından gerçekleştirilen düzenlemeler bütün takdirlerin ötesindedir. Süreç hiç de kolay işletilmemiştir. AK Parti, AB üyeliği için gerçekleştirdiği reformlar yüzünden sağdan veya soldan değişik kesimler ile bazı sanayi odaları ve ordu mensupları tarafından yoğun bir eleştiriye uğramıştır. Bu arada darbe ve hatta

kapatılma tehdidi ile karşılaşmıştır. (Deutsche Welle, 2008; Milliyet, 2008; Selvi, 2014).

Bu süreçte Avrupa'nın da AK Parti'ye kısmen destek verdiği doğrudur. Ama bu destek üyelik ya da en azından üyelik perspektifiyle taçlandırılmamıştır. Sorun da burada düğümlenmektedir. Tam da bu dönemde Güney Kıbrıs ve onu bilinçli bir şekilde üye yapan ülkelerle ve yine bilinçli bir şekilde Türkiye'nin üyeliğinin önünü kesen ne kadar şart varsa MÇB'de yer veren AB üyesi ülkelerin ve AB kurumlarının rolü asla unutulmamalıdır. Buna rağmen Türkiye genel olarak AB normları ve özel olarak da üyelik kriterleri konusunda kendisine pozitif ayrımcılık yapılmasını hiçbir zaman talep etmemiştir. Dahası, Türkiye kendisine karşı yapılan ayrımcı politikaları çoğu defa görmezden gelmiş, son döneme kadar üyeliğin kapısını zorlamaya devam etmiştir. Mesela bütün aday ülkelere Schengen bölgesine vizesiz seyahat hakkı tanınırken, konuyla hiçbir ilgisi olmamasına ve üstelik Türk vatandaşlarının AA, KP ve GB'den doğan kazanılmış haklarına rağmen, vizesiz seyahat için Türkiye'ye Geri Kabul Anlaşması şartı dayatılmasının ne AB normlarına ne de diplomatik nezaket ve teamüllere uymadığı gayet açık bir konudur.

Sorun, Türkiye'ye bütün adaylardan daha eleştirel yaklaşılmasından kaynaklanmamaktadır. Aksine bu eleştiriler Türkiye'nin her alanda performansına olumlu katkılarda bulunmuştur. Ama Türkiye AB'den en azından kendi normlarına ya da eşitlik ve adalet gibi temel ilkelere uygun davranmasını beklemektedir. Oysaki AB başkaları için rahatça esnetilebilen üyelik normlarını Türkiye için sadece hayır demenin gerekçeleri olarak kullanmaya devam etmektedir. AB'nin üyeleri ve kurumlarıyla, Türkiye ne yaparsa yapsın değişmeyen olumsuz tavrı, özellikle 2006'dan bu yana Türkiye'de hem siyasilerin motivasyonunu hem de kamuoyunun Türkiye'nin AB'ye üyeliğine inancını negatif yönde etkileyen temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette Türkiye'nin hala eksikleri, yapması gereken işler ve alması gereken mesafe vardır. Ancak ilişkilerde mesafe alınacaksa Türkiye kadar AB'nin de kendisini hiç olmazsa kendi normları çerçevesinde eleştiriye tabi tutması, bakış açısını esaslı bir şekilde değiştirmesi gerekir.

Kaynakça:

- “Katma Protokol”, (1973) <http://www.ab.gov.tr/files/ardb/katma_protokol.pdf>, (3 Şubat 2017).
- “Schuman Declaration”, (1950) <<https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-204-en.pdf>>, (1 Şubat 2017).
- “The Treaty of Rome”, (1957) <http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf>, (1 Şubat 2017).
- “Treaty Constituting the European Coal and Steel Community”, (1951) <<https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Treaty%20constituting%20the%20European%20Coal%20and%20Steel%20Community.pdf>>, (3 Şubat 2017).
- “Treaty on European Union”, (1992) <https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf>, (3 Şubat 2017).
58. Abdullah Gül Hükümeti, “Gül Hükümeti Programı”, (18.11.2002-14.03.2003) <<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP58.htm>>, (15 Şubat 2017).
- ABGS (2007a) *AB Uyum Yasa Paketleri*, (Ankara: ABGS), <<http://www.ab.gov.tr/files/pub/abuyp.pdf>>, (7 Şubat 2017).
- ABGS (2007b) *Türkiye’de Siyasi Reform, Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler*, (Ankara: ABGS), <<http://www.ab.gov.tr/files/pub/tsr.pdf>>, (18 Şubat 2017).
- Akçay, B. (2008) “Avrupa Birliği’nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye”, *Maliye Dergisi*, Sayı 155, ss: 11-38.
- Ankara Agreement, “Agreement Establishing an Association between the European Economic Community and Turkey” (1963) <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/december/tradoc_115266.pdf>, (3 Şubat 2017).
- Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (2008) *Avrupa Birliği’ne Aday Ülke Olarak Türkiye’de AB Uyum Yasalarının İç Hukuka Etki ve Katkısı*, Ankara <<http://www.abgm.adalet.gov.tr/yayinlar/belgeler/e-kutuphane/ABUyumYasalarininIcHukukaEtkisiVeKatkisi.pdf>>, (14 Aralık 2017).
- Altınbaş, D. (2004) “6 Ekim ve Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri”, *Stratejik Analiz*, 5 (55).

- Bache, I. ve S. George (2006) *Politics in the European Union*, (Oxford: Oxford University Press).
- Bahaijoub, A. (1993) “Morocco’s argument to join the EEC”, içinde G. Joffé (der.) *North Africa: Nation, State, and Region*, (London and, New York: Routledge).
- Baykal, S. ve Arat, T. (2005) “AB’yle İlişkiler”, içinde B. Oran (der.) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt. II*, (İstanbul: İletişim).
- Breuss, F. (2003) “Austria, Finland and Sweden in the European Union Economic Effects”, *Austrian Economic Quarterly*, (4): 131-58.
- Camps, M. (1964) *Britain and the European Community 1955-1963*, (Princeton: Princeton University Press).
- Cunha, A. (2012) “The European Economic Community's Third Enlargement: A Winners Competition for the Member States”, *Miami-Florida European Union Center of Excellence*, 12 (6).
- Çalış, Ş. H. (2016) *Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*, (Ankara: Nobel).
- Çalış, Ş. H. (2017) *Turkey’s Cold War: Foreign Policy and Western Alignment in the Modern Republic*, (London: IB Tauris).
- Dawson C. (2009) *EU Integration with North Africa: Trade Negotiations and Democracy Deficits in Morocco*, (London, IB Tauris Academic Studies).
- De La Gardia, R. M. (2004) “In search of lost Europe: Spain”, içinde W. Kaiser and J. Elvert (der.) *European Union Enlargement – A Comparative History*, (London: Routledge), ss: 99-118.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2005) “Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi ve ilgili Diğer Belgeler”, <http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/MuzakereCercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf>, (18 Şubat 2017).
- Deutsche Welle (2007) “Erdoğan’dan AB’ye Sert Çıkış”, 27 Mart, <<http://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fandan-abye-sert%C3%A7%C4%B1k%C4%B1%C5%9F/a-2519543>>, (14 Aralık 2017).
- Deutsche Welle (2008) “AKP’ye Kapatma davası açıldı”, 14 Mart, <<http://www.dw.com/tr/akpye-kapatma-davas%C4%B1-a%C3%A7%C4%B1ld%C4%B1/a-3192923>>, (14 Aralık 2017).

- Dinan, D. (1994) *Ever Closer Union – An Introduction to European Integration*, (London: Macmillian).
- Dinan, D. (der.) (2006) *Origins and Evolution of the European Union*, (Oxford: Oxford University Press).
- EEC Commission (1976) “Opinion on Greek Application for Membership”, *Bulletin of the European Communities, Supplement 2/76*, (Luxembourg: European Communities).
- EEC Commission (1978a) “Opinion on Portuguese Application for Membership”, *Bulletin of the European Communities, Supplement 5/78*, (Luxembourg: European Communities).
- EEC Commission (1978b) “Opinion on Spain’s Application for Membership”, *Bulletin of the European Communities, Supplement 9/78*, (Luxembourg: European Communities).
- EEC Commission (1978c) “General Considerations on the Problems of Enlargement” *Bulletin of the European Communities, Supplement 1/78*, (Luxembourg: European Communities).
- Emmert. F. ve Petrovici, S. (2014) “The Past, Present, and Future of EU Enlargement”, *Fordham International Law Journal*, 37 (5): 1349-1419.
- European Commission (1989) “Commission Opinion on Turkey’s Request for Accession to the Community”, <<http://aei.pitt.edu/4475/1/4475.pdf>>, (3 Şubat 2017).
- European Commission (1997a) “Commission opinion on Bulgaria's application for membership of the European Union”, 13/97, <http://aei.pitt.edu/43461/1/com1997_2008_Bulgaria.pdf>, (6 Ekim 2017).
- European Commission (1997b) “Commission opinion on Hungary's application for membership of the European Union”, 6/97, <<http://aei.pitt.edu/43455/1/Hungary.pdf>>, (6 Ekim 2017).
- European Commission (1997c) “Commission opinion on Poland's application for membership of the European Union”, 7/97, <http://aei.pitt.edu/43431/1/commission.opinion_Poland.pdf>, (6 Ekim 2017).
- European Commission (1997d) “Commission opinion on Slovakia's application for membership of the European Union”, 9/97, <<http://aei.pitt.edu/43458/1/Slovakia.pdf>>, (6 Ekim 2017).

- European Commission (1997e) “Commission opinion on the Czech Republic's application for membership of the European Union”, 14/97, <http://aei.pitt.edu/43454/1/com1997_2009_Czech.pdf>, (6 Ekim 2017).
- European Commission (2002) “2002 Regular Report on Turkey’s Progress towards Accession”, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2002/tu_en.pdf>, (8 Şubat 2017).
- European Commission (2004) “2004 Regular Report on Turkey’s progress towards accession”, <https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/Tur_En_Realitons/Progress/Turkey_Progress_Report_2004.pdf>, (18 Şubat 2017).
- European Commission (2015) “Enlargement”, <<https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5c93a9e3-f5b7-4567-88aa-eea55451a0a1/language-en>>, (6 Ekim 2017).
- European Council (1993) “European in Copenhagen 21-22 June 1993 Conclusions of the Presidency”, <http://www.europarl.europa.eu/summits/copenhagen/co_en.pdf>, (3 Şubat 2017).
- European Council (1995) “Madrid European Council 15-16 December 1995 Presidency Conclusions”, <http://www.europarl.europa.eu/summits/mad1_en.htm>, (3 Şubat 2017).
- European Council (2002) “European Council Copenhagen 12-13 December 2002 Conclusions of the Presidency”, <www.consilium.europa.eu/.../european-council/conclusions/>, (10 Şubat 2017).
- Ferreira-Pereira, L. (2012) *Portugal in the European Union: Assessing Twenty-Five Years of Integration Experience*, (London: Taylor and Francis).
- Gehler, M. (2004) “A Newcomer Experienced in European Integration: Austria”, içinde W. Kaiser and J. Elvert (der.) *European Union Enlargement – A Comparative History*, (London: Routledge), ss: 139-58.
- Gussarsson, M. (2004) Gehler, “Combining Dependence With Distance: Sweden”, ss: 181-200.
- Günoğur, H. (1995) “Türk İşçilerinin Avrupa Birliği’nde Serbest Dolaşımı”, *Avrupa Birliği El Kitabı*, (Ankara: Türkiye Merkez Bankası Yayınları).
- Günoğur, H. (2008) *Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri*, (Ankara: Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi).

- Gümrükçü, H. (2013) “Uluslararası İşbirliği Kurumu Olarak A(E)T/AB-Türkiye Ortaklık İlişkisi ve Hukuki Güvence(siz)lik mi?”, Haluk Ülman’a Armağan, (Ankara: SBF), ss: 151-61.
- Güneş (2017) “Eski İngiliz Bakan: Kıbrıs’ın AB Üyesi olması Büyük bir Hataydı”, 17 Şubat, <<http://www.gunes.com/dunya/eski-ngiliz-bakan-kibrisin-ab-uyesi-olmasi-buyuk-bir-hataydi-764619>>, (17 Aralık 2017).
- Hürriyet (2004) “ATO: Gümrük Birliği'nin maliyeti çok ağır”, 17 Ekim, <<http://www.hurriyet.com.tr/ato-gumruk-birliginin-maliyeti-cok-agir-265587>>, (14 Aralık 2017).
- Ifantis, K. (2004) “State Interests, External Dependency Trajectories and ‘Europe’: Greece”, içinde W. Kaiser and J. Elvert (der.) *European Union Enlargement – A Comparative History*, (London: Routledge), ss: 75-98.
- Kaiser, W. (2004) “‘What Alternative is Open to Us?’: Britain”, içinde W. Kaiser and J. Elvert (der.) *European Union Enlargement – A Comparative History*, (London: Routledge), ss: 10-33.
- Kaiser, W. ve J. Elvert (der.) (2004) *European Union Enlargement – A Comparative History*, (London: Routledge).
- Köktaş, A. (1999) *Avrupa Birliğinde Kişilerin Serbest Dolaşım Hakkı ve Türk Vatandaşlarının Durumu*, (Ankara: Nobel).
- Karamouzi, E. (2011) “Greece’s Path to EEC Membership, 1974-1979: The View from Brussels”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Department of International History of the London School of Economics, London.
- Karlık, R. (2005) *Avrupa Birliği ve Türkiye*, (İstanbul: Beta).
- Karlık, R. (2007) “Müzakere Çerçeve Belgesi ve Türkiye’nin Müzakere Süreci”, içinde E. Efegil ve M. S. Erol (der.) *Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa’nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı*, (Ankara: Orion), ss: 337-66.
- Keuschnigg, C. ve Kohler W. (1996) “Austria in the European Union: Dynamic Gains from Integration and Distributional Implications”, *Economic Policy*, (22): 155-211.
- Los Angeles Times (1987) “W. Europe Bloc Bars Morocco as a Member”, July 21, <http://articles.latimes.com/1987-07-21/news/mn-5339_1_rabat21>, (14 Aralık 2017).

- MacLennan, J. C. (2000) *Spain and the Early Process of European Integration, 1957-1985*, (Basingstoke and New York: Palgrave).
- Manisalı, Erol (2003) “Fischer’e mi kızalım, Yoksa kendimize mi?”, 11 Nisan, <https://www.ab.gov.tr/_29167.html>, (14 Aralık 2017).
- Michalski, A. ve Wallace, H. (1992) *The European Community: The Challenge of Enlargement*, (London: Royal Institute of International Affairs).
- Milliyet (2008) “AK Parti kapatılmasın kararı çıktı”, 30 Temmuz, <<http://www.milliyet.com.tr/karar--font-color-red-bugun-mu---font--aciklanacak--siyaset-972729/>>, (14 Aralık 2017).
- Milliyet (2009) “Verheugen: Çözüm, Kıbrıslı Türk ve Rum Liderler Ulaşacak”, 15 Haziran, <<http://www.milliyet.com.tr/verheugen--cozume--kibrisli-turk-ve-rum-liderler-ulasacak/dunya/dunyadetay/15.06.2009/1107034/default.htm>>, (14 Aralık 2017).
- Milliyet (2013) “İngiliz The Times: MGK Kalbinden Vuruldu”, 31 Temmuz, <<http://www.milliyet.com.tr/2003/07/31/son/sondun10.html>>, (15 Aralık 2017).
- Ojanen, H. (2004) “If in ‘Europe’, Then in its ‘Core?’: Finland”, içinde W. Kaiser and J. Elvert (der.) *European Union Enlargement – A Comparative History*, (London: Routledge), ss: 159-80.
- Pinto, A. C. ve Nuno Severiano Teixeira (2004) “From Atlantic Past to European Destiny: Portugal”, içinde W. Kaiser and J. Elvert (der.) *European Union Enlargement – A Comparative History*, (London: Routledge), ss: 119-38.
- Powell, C. (2011) “The Long Road to Europe: Spain and the European Community 1957-1986”, içinde Royand, J. and Lorca-Susino, M. (der.) *Spain in the European Union: The First Twenty-Five Years 1986-2011*, (Florida: University of Miami), ss: 21-44.
- Resmi Gazete (2002) “4744 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, 24676, 19 Şubat 2002.
- Resmi Gazete (2001) “4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”, 24556, 17 Ekim 2001.
- Resmi Gazete (2003), “4916, 4925, 4926 ve 4928 sayılı kanunlar”, 25173, 19 Temmuz 2003.
- Resmi Gazete (2003), “4778 ve 4782 sayılı kanunlar”, 24990, 11 Ocak 2003.

- Resmi Gazete (2003), “4793, 4800, 4801, 4802, 4803 ve 4804 sayılı kanunlar”, 25014, 4 Şubat 2003.
- Resmi Gazete (2003), “4962, 4963 ve 4966 sayılı kanunlar”, 25192, 7 Ağustos 2003.
- Resmi Gazete (2004), “5218, 5219, 5220, 5222,5223, 5224 ve 5225 sayılı kanunlar”, 25529, 21 Temmuz 2004.
- Resmi Gazete (2004), “5170, 5172 ve 5173 sayılı kanunlar”, 25469, 22 Mayıs 2004.
- Resmi Gazete, (2002) “4771 Sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”, 24841, 9 Ağustos 2002.
- Saatçioğlu, B. (2012) “The EU’s “Rhetorical Entrapment” in Enlargement Reconsidered: Why Hasn’t It Worked for Turkey?”, *Insight Turkey*, 14 (3), ss: 159-76.
- Schimmelfennig F. ve Sedelmeier U. (der.) (2005) *The Politics of European Union Enlargement Theoretical Approaches*, (New York: Routledge).
- Schimmelfennig, F. (2001) “The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union”, *International Organization*, (55)1: 47-80.
- Schimmelfennig, F. (2008) “Entrapped Again: The Way to EU Membership Negotiations with Turkey”, *Working Paper 08-8*, UCD Dublin European Institute, Dublin.
- Schimmelfennig F. (2011) “EU Membership Negotiations with Turkey: Entrapped Again”, içinde D. Thomas (der.) *Making EU Foreign Policy National Preferences, European Norms and Common Policies*, (London: Palgrave).
- Selvi, A. (2014), “AK Parti”ye kapatılma davası mı açılıyor?”, 26 Mart, <<http://www.yenisafak.com/yazarlar/abdulkadirselvi/ak-partiye-kapatma-davasi-mi-aciliyor-50989>>, (14 Aralık 2017).
- Sevimli, K. A. ve Reçber, S. (2014) “Avrupa Birliği’nde İşçilerin Serbest Dolaşımı ve Türk İşçilerin Serbest Dolaşım Hakkı”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72 (2): 391-440.
- Smith, S. (2001) “International Theory and European Integration”, M. Kelstrup ve M. C. Williams (der.) *International Relations Theory and the Politics of*

European Integration, Power, Security and Community, (London: Routledge): 33-56.

T24 (2017, 17 Mart). “Verheugen: Türkiye'nin reformları yeniden baŐlatmaktan başka seçeneği yok; AB, tam üyelik garantisi vermeli”, <<http://t24.com.tr/haber/verheugen-turkiyenin-reformlari-yeniden-baslatmaktan-baska-secenegi-yok-ab-tam-uyelik-garantisi-vermeli,394183>> (14 Aralık 2017).

Thomas, D. C. (der.) (2011) *Making EU Foreign Policy National Preferences, European Norms and Common Policies*, (London: Palgrave).

Tsoukalis, L. (1981) *The European Community and its Mediterranean Enlargement*, (London: George Allen & Unwin).

TÜİK, “TÜİK Milli Gelir İstatistikleri”, <www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2218>, (12.09.2017).

BERLİN TÜRK TOPLUMUNUN TÜRKİYE –AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE BAKIŞINA YÖNELİK BİR ANKET DEĞERLENDİRMESİ*

Muzaffer DARTAN**
Emirhan GÖRAL***

Öz

Bu çalışma Almanya’da yaşıyan Türkiye kökenli göçmenlerin Avrupa Birliği’ne ve Türkiye-AB ilişkilerine bakışını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin tarihi kadar bir geçmişe sahip olan Türkiye’den Almanya’ya işgücü göçü; siyasî, ekonomik ve hukukî yönelirinin yanı sıra sosyolojik bir olgu olarak da özel bir öneme sahiptir. Avrupa’da en çok Türk göçmenin yaşadığı ülke olmasının yanı sıra AB’nin lider ülkesi konumunda olması da Almanya’daki Türk göçmenlerin Türkiye-AB ilişkilerine etkisini önemli kılmaktadır. Almanya’nın nüfusa oranla en çok göçmen yaşıyan şehirlerinden biri olan Berlin’de yapılan anket çalışmasında toplumun farklı kesimlerinden Türkiye kökenli göçmenlere AB ve Türkiye-AB ilişkilerine yönelik sorular yöneltilmiştir. Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerin nispeten gergin olduğu bir süreçte yürütölen bu çalışmanın sonuçları, uluslararası siyasî yapıdaki belirsizliğin arttığı ve AB’nin geleceği üzerine farklı tartışmaların yaşandığı bir dönemde göçmenlerin görüşlerini yansıtmaları ve Türkiye-AB ilişkilerine etkisini analiz etmesi açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-AB ilişkileri, Almanya’daki Türk göçmenler, göçmenlerin entegrasyonu

* Bu anket çalışması AB projesi kapsamında sağlanan destekle yapılmıştır. Bu makalede, yazarların Haziran 2017’de Bremen’de gerçekleŐtirdikleri anket sorularının Berlin’de uygulanmasından elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. İleride karşılaştırma yapabilmek amacıyla makalenin yöntemi, Bremen sonuçlarının incelendiği çalışmanın üzerine inşa edilmiştir. Bremen anketinin sonuçları için bkz: (Dartan ve Göral, 2017).

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi AB Enstitüsü AB İktisadı Anabilim Dalı., e-posta: mdartan@marmara.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi AB Enstitüsü AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-posta: egoral@marmara.edu.tr

A SURVEY ANALYSIS ON THE PERCEPTION OF TURKEY-EU RELATIONS AMONG TURKISH COMMUNITY IN BERLIN

Abstract

This study aims to analyze the perspectives of migrants of Turkish origin living in Germany towards the EU and Turkey-EU relations. Turkish labor migration to Germany, which has a deep background closely akin to EU-Turkey relations, has a profound effect on political, economic and legal ways besides its sociological dimension. In addition to its being the country where the most migrants of Turkish origin live in Europe, its being a pivotal country in the EU render the impact of the migrants of Turkish origins in Germany important in Turkey-EU relations. In the questionnaire conducted in Berlin where the most of the migrants live when compared to the overall German population, questions with regard to the EU and Turkey-EU relations are posed to the migrants of Turkish origin from various groups of the society. The findings of this study which is conducted especially in a period when the relations between Turkey and Germany are relatively arduous, the ambiguities in international structures have increased and various discussions have been made on the EU'S future hold importance in reflecting the perspectives of migrants and analyzing its effect in Turkey-EU relations.

Keywords: *Turkey-EU relations, Turkish migrants in Germany, integration*

Giriş

Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşadığı kapsamlı bütünleşme sürecinin en uzun ve en çok tartışılan -halen tamamlanamamış- genişlemesi Türkiye ile olan ortaklık ilişkisidir. Soğuk Savaş döneminin Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için önemli iki müttefiki olan Yunanistan ve Türkiye'nin -ekonomik entegrasyon yoluyla başlayan- Avrupa'daki bütünleşme hareketine erken dönemde yaptığı başvuruların ardından Yunanistan'ın 1981'de üye olmasına rağmen Türkiye'nin üyeliği uzun bir tartışma sürecine girmiştir. Türkiye'nin üyeliğinin karşısında olanlar kadar Türkiye'nin Avrupa için önemine vurgu yapanlar da olmuştur. Son dönemde Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkanlar arasında Fransa Eski Devlet Başkanı Nicolas Sarkozy önde gelenlerdendir. Sarkozy'e göre Türkiye'nin üyeliğini destekleyenler AB'nin çökmesini istemektedir ve büyük bir medeniyet olmasına rağmen Türkiye'nin AB içinde yeri yoktur (RT, 2016). Sarkozy'nin

halefi Francois Hollande ise Türkiye'nin üyeliği konusunda farklı görüştedir (Pineau, 2014). İlişkilerin başladığı dönemde Komisyon Başkanı Hallstein Türkiye'nin Avrupa'nın bir parçası olduğunu vurgulamıştır (Karluk, 1997: 7). Türkiye'nin üyeliğine karşı zaman zaman eleştiriler getiren Avrupa Parlamentosu'nda bile 2010 yılında parlamento içindeki farklı siyasî gruplardan parlamenterlerinin oluşturduğu "Türkiye'nin dostları" grubunun kurulması Türkiye'nin üyeliğinin AB içinde desteklendiğinin başka bir kanıtıdır (Milliyet, 2010).

Türkiye'nin AB üyeliğinin farklı dönemlerde farklı saiklerle de olsa desteklendiği veya üyeliğe karşı çıkıldığı gözlenmektedir. Bu durum hem Türkiye kamuoyunda hem de Avrupa kamuoyunda farklı değildir ve Türkiye'nin üyeliğine yönelik görüşler ve beklentilerle ilgili kamuoyuna yönelik araştırmaların yapılmasını zaruri hale getirmektedir. Türkiye'de ve AB ülkelerinde yapılacak anket çalışmaları yoluyla Türkiye'nin üyeliğine halkın nasıl baktığı, hangi ekonomik koşullardan ve siyasî gelişmelerden etkilendiği sorularına yanıt bulunabilecektir. Bu amaçla bu çalışmada Türkiye ile AB'nin -o dönemdeki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)- Ankara Anlaşması ile başlayan ortaklık ilişkisi kadar köklü bir geçmişe sahip olan, Türkiye'den Almanya'ya göç eden işçilerin görüşleri ele alınacaktır. 1961 yılından başlamak üzere Batı Avrupa ülkelerine başta ağır sanayi olmak üzere çalışmak amacıyla giden "misafir işçiler" zaman içinde ailelerini de yanlarına alarak göçmen hüviyetine bürünmüş ve ikinci nesilden başlamak üzere bir kısmı vatandaşlık statülerine de sahip olabilmişlerdir. Bu sebeple ilk başta ekonomik bir olgu olan işçilerin göçü zaman içinde politik ve sosyolojik boyutu olan bir durum haline gelmiştir.

Bu çalışmada Almanya'nın Berlin şehrinde yaşayan Türk göçmenlerin içinde yaşadıkları Avrupa Birliği'ne bakışları ve köken itibarıyla bağlı oldukları Türkiye'nin AB ile ilişkisini nasıl algıladıkları analiz edilmektedir. Anket uygulaması 2017 Temmuz'unda Berlin'de yaşayan farklı görüşlere ve sosyal gruplara mensup katılımcılar ile gerçekleştirilmiştir. Hem şehrin nüfusuna oranla en yoğun göçmenin yaşadığı şehirlerden biri olması, hem de çok farklı kültürlerden ve mesleklerden kişilerin yaşadığı bir yer olması uygulama için Berlin'in seçilme sebebidir.

Araştırma Yöntemi

Anket soruları Haziran 2017'de Bremen'de yapılan çalışmadan alınmıştır. Bremen anket sonuçlarının (Dartan ve Göral, 2017) Berlin'de elde edilecek sonuçlarla kıyaslanabilmesi, hem elde edilen bulguları test etmeye hem de

farklılıklar üzerine yorum yapma imkânı sağlayacaktır. Bu çalışmada Bremen ile kıyaslama yapılmadan sadece Berlin bulguları analiz edilmiştir.

Örneklem

Türkiye'nin AB üyeliği sürecinin bir önemli boyutunu da Birlik sınırları içinde yaşayan önemli sayıda Türk kökenli göçmenler oluşturmaktadır. Batı Avrupa'da 5 milyonun üzerinde Türk kökenli göçmen yaşamakta, bunların büyük çoğunluğu (yaklaşık 2,8 milyon) ise Almanya'da bulunmaktadır. Çalışmanın ana kütlesi Berlin'de yaşayan Türkler olarak belirlenmiştir. Bunun sebebi sayısal olarak en fazla Türk kökenli göçmenin yaşadığı şehirler arasında Berlin'in de yer almasıdır. Almanya'da federal düzeyde vatandaşlık konularında faaliyet gösteren "Bundeszentrale für politische Bildung" (Die soziale Situation in Deutschland, 2017) verileri üzerinden yapılan çalışmaya göre;

2015 yılında, Almanya'nın toplam nüfusu 81,4 milyon olup, bunun 17,1 milyonu göçmen kökenlidir. Almanya'da yaşayan her beş kişiden biri, göçmen kökenli olup, buna göre Batı Almanya'da (Berlin de dâhil) her 4 kişiden biri (% 23,9), Doğu Almanya'da her yirmi kişiden biri (% 5,3) göçmen kökenlidir. Göçmenlerin yaşadıkları eyaletlerin genel nüfusundaki payına gelince; Bremen (% 29,4), Hamburg (% 28,8) ve Berlin (% 27,7) ile ilk sırayı almaktalar. Almanya'da yaşayan 17,1 milyon göçmen nüfusunun % 35'i diğer 27 AB üyesi ülkelerden, % 34,2'si ise diğer bir Avrupa ülkesinden gelmekte olduğu anlaşılmaktadır. 17,1 milyon göçmen topluluğu içinde en büyük grubu Türkiye'den gelenler oluşturmaktadır (% 16,7). Türkiye'yi, sırasıyla Polonya (% 9,9), Rusya (% 7,1), İtalya (% 4,5) takip etmektedir. Avrupa dışından ise Kazakistan (% 5,5) en çok göçmen gönderen ülke konumundadır. Bir diğer önemli husus ise, göçmenlerin % 8,1 hakkında bilgi bulunmamasıdır (Dartan ve Göral, 2017: 39).

Almanya'daki Türk göçmenlerin sayıları ile ilgili bilgiler farklılıklar göstermektedir (Uras, 2015). Bunun temel sebeplerinden biri Türk göçmenlerin "Türk vatandaşlığı", "Alman vatandaşlığı" veya "çifte vatandaşlık" olmak üzere üç farklı statüye sahip olmalarıdır. Bununla birlikte ülkelerin vatandaş sayıları ile ilgili politik endişe ve çıkarları da söylem düzeyinde önemli bir etken olarak düşünülebilir.

Anket gerçekleştirilirken ana kütleyi doğru temsil edebilecek bir örneklem oluşturulmaya çalışılmıştır. Nüfusun genelini oluşturan işçi-memur ve serbest meslek sahiplerinin yanı sıra sanatçı, işveren, bilim insanı, sosyal danışman ve eğitimci, doktor ve avukat gibi mesleklerden katılımcılara yer verilmiştir. Bununla birlikte ekonomik anlamda daha az aktif olan kesimlere de ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla öğrenciler, ev hanımları ve emekliler de ankette yer almıştır. Anketin Almanya'da yaşayan göçmenler arasındaki tüm sosyal

katmanlara erişiminin sağlanmasının yanı sıra politik görüşleri anlamında da çeşitliliğin oluşturulmasına özen gösterilmiştir.

Sözü edilen kriterler çerçevesinde yüzyüze görüşmeler yoluyla gerçekleştirilen ankete katılan 173 kişinin cevapları değerlendirilebilir düzeyde tespit edilmiştir. Anket katılımcıları arasında siyasî sorulara cevap veremeyenler ve birden fazla seçeneği işaretlemek suretiyle eksik veya hatalı cevap verenler sebebiyle eleme yapılmıştır. Eksiksiz ve kurallara uygun yapılan cevaplandırmaların ana kütleye oranı da yaklaşık binde bir olarak ölçülmüştür.

Ölçüm Aracı

Berlin’de yapılan anketin benzeri bir çalışma, daha önce yazarlar tarafından Bremen’de gerçekleştirilmiştir. Bu iki çalışmanın ileride farklı altyapıya sahip diğer şehirlerde yaşayan Türk kökenlilerin Türkiye-AB ilişkilerine bakışlarının karşılaştırılacağı analizlerde kullanılabilmesi amacıyla aynı ölçüm yöntemi tercih edilmiştir.

Çalışma, anketlerin yüzyüze veya küçük gruplara uygulanması ile gerçekleştirilmiştir. Almanya Türk toplumunun bugün dört farklı nesilden temsilcilerinin olması, kuşaklar arasında Türkçe’nin veya Almanca’nın tercih edilmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla, anketler hem Türkçe hem de Almanca tercih eden katılımcılara uygun olacak şekilde sunulmuştur. Türkçe anketin daha ziyade birinci nesil ve ikinci nesil tarafından tercih edildiği gözlenirken, Almanca anketin daha çok üçüncü nesil temsilcilerinden itibaren tercih edildiği görülmüştür.

Bulguların analizinde örneklemin demografik yapısının, vatandaşlık durumu ve siyasî görüş gibi bazı verilerin gerekli olabileceği düşünülmüş ve katılımcılara yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, dil bilgisi gibi temel sorular yöneltilmiştir. Ankette temel bulguları ortaya çıkartmak için kullanılan sorular ise üç gruba ayrılmıştır. Birinci grup soru katılımcıların içinde yaşadıkları ülkenin bir AB üyesi olması sebebiyle, Avrupa bütünleşmesine nasıl baktıkları yönünde analizi amaçlamaktadır. İkinci grup soru, Türkiye kökenli olan katılımcı grubun Türkiye ile AB arasındaki ilişkilere bakışını analiz etmeye yönelik hazırlanmıştır. Son grup soru ise katılımcıların kendilerini AB ile Türkiye arasında nasıl bir konumda gördüklerini ortaya çıkartmaya yöneliktir.

Birinci grupta örneklemin Avrupa Birliği konusunda ne kadar bilgisi olduğu ve ne ölçüde AB ile ilgili konuları takip ettiğini görmek için sınıflı ölçekte katılımcılara “evet”, “hayır” veya “kararsız” seçeneklerinin sunulduğu şu sorular yöneltilmiştir:

- (i) Avrupa Birliği hakkındaki düşünceleriniz olumlu mu?
- (ii) Avrupa Birliği uluslararası alanda etkin bir güç olarak değerlendirilebilir mi?
- (iii) Brexit sonrasında AB bütünlüğünü ve gücünü koruyabilir mi?

Bu temel sorulara ek olarak, örneklemin kendilerine sunulan 7 kavramın Avrupa Birliği'ni ne ölçüde ifade ettiğini beşli aralıklı ölçekte (1=tamamen katılıyorum, 5=kesinlikle katılmıyorum) tanımlamaları istenmiştir. Söz konusu kavramlar:

- (i) Ekonomik ve teknolojik güç
- (ii) Hristiyan birliği
- (iii) Demokrasi, insan hakları ve özgürlükler
- (iv) Sosyal devlet ve adil gelir paylaşımı
- (v) Ötekileştirme ve yabancı düşmanlığı
- (vi) İslamofobi
- (vii) Farklı toplumların uyum içinde yaşadığı bir birlik

Katılımcıların Türkiye-AB ilişkilerine bakışlarını analiz edebilmek için hazırlanan ikinci grup soruda, sınıflı ölçekte yöneltilen sorulara ne ölçüde (evet, hayır ve kararsız seçenekleri) katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Bu sorular:

- (i) Türkiye'nin AB'ye girmesini destekliyor musunuz?
- (ii) Müzakere sürecinde AB Türkiye'ye adil davranıyor mu?
- (iii) Türkiye müzakere sürecinde yükümlülüklerini samimiyetle ve yeterli düzeyde yerine getiriyor mu?
- (iv) Avrupalı politikacılar Türkiye'yi üye olarak görmek istiyor mu?
- (v) Avrupalı halk Türkiye'yi üye olarak görmek istiyor mu?
- (vi) Avrupa Birliği, Türkiye'nin üyeliği halinde uluslararası alanda daha güçlü olur mu?
- (vii) Türkiye AB üyesi olursa, Türk aile yapısı olumsuz etkilenir mi?

Bu sorularla hedeflenen, Avrupa Türk toplumunun Türkiye-AB ilişkilerinde yer alan aktörlerin samimiyeti ve dürüstlüğü konusundaki düşüncelerini ortaya çıkartmaktır. Bu aktörler içinde iki tarafın politikacıları olduğu gibi, özellikle Alman halkının da yer alması, Avrupalı Türk göçmenlerin içinde yaşadıkları topluma olan güvenlerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bununla birlikte beşli aralıklı ölçekte (1= çok önemli, 5=hiç önemli değil) katılımcılara 13 seçenek sunulmuş ve katılımcılardan bu önermelerin Türkiye'nin AB üyeliği açısından ne kadar önemli olduğunu belirtmeleri istenmiştir. Bu seçenekler:

- (i) İnsan haklarının ve demokrasinin tüm kurumlarıyla yerleşmesi ve gelişmesi için
- (ii) Ekonomik kalkınma ve sosyal refahın artması için
- (iii) Farklı medeniyetlerin bir arada ve uyumlu yaşamasını desteklemek için
- (iv) Çocuk ve kadın haklarının iyileştirilmesi için
- (v) Azınlık haklarına gösterilen saygının yaygınlaştırılabilmesi için
- (vi) Türkiye'nin imajının olumlu yönde değişmesi için
- (vii) AB ülkelerinde yaşayan Türklerin buldukları ülkelerdeki konumlarının iyileştirilmesi için
- (viii) Eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin yükseltilmesi için
- (ix) Türkiye'nin ulusal güvenliğinin artırılması için
- (x) Çevre bilincinin artması ve doğanın korunması için
- (xi) Türkiye'nin dış ticaretinin artırılması için
- (xii) Türk halkının sosyal güvenlik ve çalışma koşullarının yükseltilmesi için
- (xiii) Türkiye'ye daha fazla yabancı sermaye gelmesi için

AB üyeliğinin Türkiye'ye faydasının yanı sıra Türkiye'nin Birliğe üyeliği ile Almanya Türk toplumu arasındaki karşılıklı etkileşime de anket içinde yer verilmiştir. Diğer bir ifadeyle, katılımcılara yöneltilen sorularda Türkiye'nin AB üyeliğinin Almanya Türk toplumuna etkilerini ve aynı zamanda Almanya'daki Türk toplumunun Türkiye'nin AB üyeliği sürecine etkilerini analiz edecek seçenekler de sunulmuştur. Bu çerçevede katılımcılara sıralı ölçekte sunulan Avrupalı Türklerin Türkiye'nin AB üyeliğine sağlayabileceği katkılar arasından en önemli olduğunu düşündükleri üç seçeneği belirtmeleri istenmiştir. Katılımcılara sunulan 9 seçenek şunlardır:

- (i) Almanlarla iyi komşuluk ilişkileri kurma
- (ii) Almancayı iyi öğrenme
- (iii) Alman siyasî partilerinde aktif olma
- (iv) Sivil Toplum Kuruluşlarında aktif olma
- (v) Çocukların eğitimine daha fazla önem verme
- (vi) Almanlarla birlikte Türkiye ziyaretleri düzenleme
- (vii) Önemli günleri ve bayramlarında Almanları kutlama
- (viii) Türkiye'nin tanıtımına yönelik çeşitli etkinlikler düzenleyerek Almanları davet etme
- (ix) Yaşadığı mahallenin sorunlarıyla ilgilenme ve mahalle faaliyetlerine katılma

Türkiye'nin AB üyesi olması halinde Almanya Türk toplumuna etkisine yönelik olarak katılımcılara beşli aralıklı ölçekte (1=tamamen katılıyorum, 5=kesinlikle katılmıyorum) beş soru yöneltilmiştir. Örneklem grubun verilen görüşlere ne derece katıldıklarını belirtmeleri istenilen seçenekler şu şekildedir:

- (i) Alman halkının Türk göçmenlere bakışı olumlu yönde değişir
- (ii) Sosyal alanda Türk göçmenler kendilerini daha güvenli hisseder
- (iii) Türk göçmenlerin Avrupa ülkelerindeki siyasî nüfuzu artar

- (iv) Türklerin Alman toplumuna entegrasyonu (uyumu) olumlu yönde etkilenir
- (v) Türkiye'den daha fazla göçmen geleceği için mevcut iş olanakları ve sosyal olanaklar olumsuz yönde etkilenir

Katılımcılara yöneltilen son grup soru ise katılımcıların Türkiye ile AB arasında kendilerini nasıl konumlandıklarına yönelik tasarlanmıştır. Bu çerçevede katılımcılara sıralı ölçekte sunulan, Türkiye'deki ve Almanya'daki siyasilerin öncelik vermesini istedikleri alanlardan en önemli üçünü belirtmeleri istenmiştir. Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesine ve göçmenlerin sorunlarının çözümüne yönelik ifadelerden oluşan soru gruplarının seçenekleri şu şekildedir:

Türkiye'deki siyasilerden beklentiler

- (i) Türkiye'nin başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerindeki imajının daha iyi olması için çalışmalar yapması
- (ii) Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları vb. Avrupa Birliği değerlerini benimsemesi ve üyelik hedefinde samimi olması
- (iii) AB üyesi ülkelerde vatandaşlara tanınan sosyal hakları Türkiye'de uygulamak istemesi
- (iv) Göçmenlerin yaşadıkları ülkelere uyum çalışmalarını desteklemesi
- (v) AB ülkelerinde yaşayan Türk göçmenlerin haklarını daha iyi koruması
- (vi) Avrupa Birliği ülkelerindeki büyükelçiliklerin, konsoloslukların ve diğer temsilciliklerin daha iyi hizmet vermesi için çalışması
- (vii) Türkiye'de kişi başına düşen milli geliri, AB ülkeleri ortalamasına yükseltmesi

Almanya'daki siyasilerden beklentiler

- (i) İşsizlik yardımı vb. gibi sosyal güvenlik konularındaki kısıtlamalara karşı olması
- (ii) Göçmenlerin yaşadığı toplumsal ayrımcılığa karşı daha etkin politikalar uygulaması
- (iii) Eğitim ve meslek hayatında, göçmenlere yönelik fırsat eşitliği politikalarına önem vermesi
- (iv) Göçmenlerin aktif siyasete katılımlarına (seçimlerde göçmen adaylar kotası vb.) yönelik politikalarının olması
- (v) Alman vatandaşı olmayan göçmenlere yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkından yana olması
- (vi) Türkiye ile ilişkileri geliştirmeye yönelik politikalar izlemesi
- (vii) Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemesi

Ayrıca ankette göçmenlerin konumlarını en çok zorlayan konulardan olan ayrımcılıkla ilgili de bir soru yöneltilmiştir. Katılımcılardan, kendilerine sıralı ölçekte sunulan ayrımcılıkla ilgili 5 seçenekten en önemli olduğunu düşündükleri 3'ünü işaretlemeleri istenmiştir. Bu seçenekler:

- (i) Eğitim alanında ayrımcılık
- (ii) İş bulma sürecinde ayrımcılık
- (iii) Çalışma hayatında ayrımcılık
- (iv) Mahallede / komşuluk ilişkilerinde ayrımcılık
- (v) Siyasî partiler / sivil toplum kuruluşları yoluyla kamusal hayata katılımında ayrımcılık

Katılımcıların Birliğe, Türkiye-AB ilişkilerine ve taraflar arasında kendi konularına yönelik analizlerin yanı sıra bazı genel sorular da çalışmada yer almıştır. Bu soruların ilki Türkiye'nin AB'ye ne zaman üye olabileceğine yöneliktir. Sınıflı ölçekte katılımcılara sunulan seçenekler şu şekildedir:

- (i) Kısa vadede (10 yıl içinde)
- (ii) Orta vadede (10-20 yıl arası)
- (iii) Uzun vadede (20 yıl ve sonrası)
- (iv) Avrupa'nın çıkarlarına ne zaman uygun olursa
- (v) Hiçbir zaman

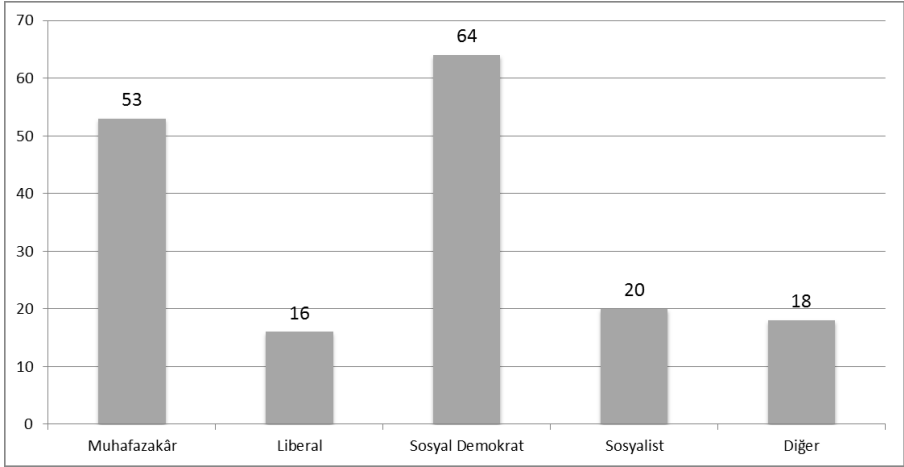
Yine katılımcılardan, Türkiye'nin AB dışında ekonomik ve siyasî işbirliği yapabileceği ülkeler grubunu belirtmeleri istenmiştir. Sıralı ölçekte 8 ayrı seçeneğin sunulduğu soruda katılımcıların en önemli üç ülke grubunu seçmeleri istenmiştir. Bu ülke grupları şunlardır:

- (i) Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
- (ii) Orta Doğu Ülkeleri
- (iii) Körfez İşbirliği Konseyi Ülkeleri
- (iv) Akdeniz Ülkeleri
- (v) Uzak Asya Ülkeleri
- (vi) Afrika Ülkeleri
- (vii) Güney Amerika Ülkeleri
- (viii) Shanghai İşbirliği Örgütü Üyesi Ülkeler

Bulgular ve Analiz

Ankette sorulan Avrupa Birliği ve Türkiye-AB ilişkilerine yönelik soruların doğru yorumlanabilmesi için bulguların farklı açılardan incelenmesi gerekli bir koşuldur. Daha açık bir ifadeyle katılımcıların sahip oldukları vatandaşlık statüleri, siyasî perspektifleri, meslekleri gibi farklı verilerin anketin temel soruları çerçevesinde değerlendirilmesi gereklidir. Bu anlamda ankette elde edilen veriler örneklemin demografik bulguları vb. yardımcı verilerle desteklenerek incelenmiştir.

Bu çerçevede kişilerin siyasî duruşlarının özellikle siyasî konulara etkisi dikkate değer düzeydedir. Zira, Türkiye-AB ilişkileri, özellikle son dönemde aktörler arasında önemli siyasî tartışmalar yaşanan bir konu olması sebebiyle, kamu oyunun sürekli olarak gündeminde bulunmaktadır. Bu sebeple, anketin analizine örneklemin siyasî görüşü ile ilgili bulgularla başlanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Örneklemin Siyasî Görüşü (n=171)

Siyasî görüşlerin dağılımına bakıldığında “sosyal demokrat” (% 37,4) ve “muhafazakâr” (% 31) görüşe sahip olanların daha fazla olduğu görülmektedir. Siyasî görüşlerini “sosyalist” olarak tanımlayanların oranı % 11,7, “liberal” olarak tanımlayanların oranı ise % 9,3 düzeyindedir. Daha farklı bir siyasî görüşü olduğunu beyan edenler ise % 10,5 düzeyindedir. Bu gruba, Yeşiller başta olmak üzere Avrupa içinde aktif olan alternatif siyasî eğilimlerin girdiği düşünülebilir.

Başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde işgücü göçü ile yerleşmiş Avrupalı Türklerin siyasî tercihleri ilginç bir bulguyu ortaya çıkarmaktadır. Berlin’de elde edilen bulgular daha önce Bremen’de yapılan çalışmanın sonuçlarıyla da örtüşmektedir (Dartan & Göral, 2017: 43). Benzer başka bir bulgu, 2013 yılında Almanya Federal Meclis seçimlerinin hemen akabinde yapılan bir ankette de ortaya çıkmıştır (Migazin, 2013). Burada dikkat çeken nokta, Almanya’daki seçimlerde veya araştırmalarda sosyal demokratların en büyük grubu teşkil etmesine rağmen Türkiye’deki seçimlerde muhafazakâr partilere oy verenlerin oranlarının daha fazla çıkmasıdır. Örneğin 1 Kasım 2015 Türkiye Genel Seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi ile Milliyetçi Hareket Partisi’nin Berlin’de aldıkları oylarının toplamı % 54,2 düzeyindedir. (Yüksek Seçim Kurulu, 2017).

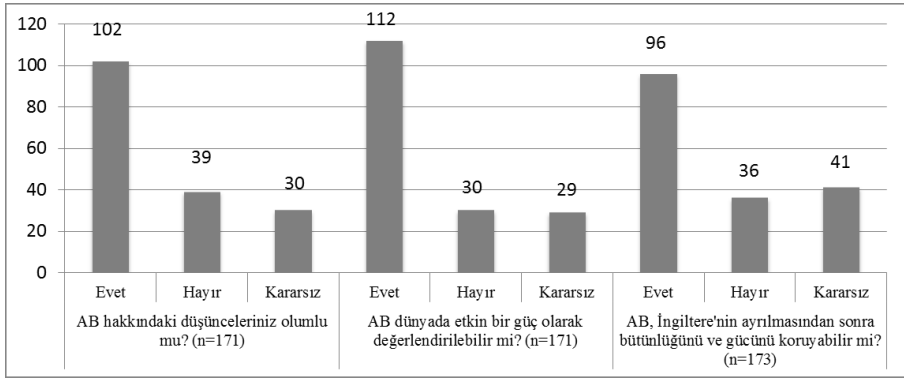
Bu durum, gerçekte muhafazakâr eğilimli olan Avrupalı Türklerin bir bölümünün, siyasî tercihin niteliğine göre kendilerini sosyal demokrat olarak tanımlama eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle, göçmen toplumun haklarını Alman muhafazakâr partilerine (CDU/CSU) kıyasla daha

fazla savunduğu düşüncesiyle sosyal demokrat ve sol partiler (SPD ve Die Linke) ve ayrıca çevre sorunlarını merkeze alan Yeşiller Partisi'nin (Bündnis 90/Die Grünen) Türk kökenli seçmenlere daha yakın geldiği anlaşılmaktadır.

Örneklemin Avrupa Birliği Algısı

Katılımcıların Türkiye-AB ilişkilerini nasıl değerlendirdiklerini analiz etmek için AB üyesi bir ülke olan Almanya'da yaşayan Türk kökenli göçmenlerin Birlik hakkındaki genel kanaatlerini tespit etmeye yönelik bazı sorular yöneltilmiştir. Örnekleme yöneltilen Avrupa Birliği ile ilgili üç temel soruya verdikleri yanıtların dağılımı Şekil 2'de görülmektedir.

Şekil 2. Örneklemin AB Hakkındaki Düşünceleri

Örneklemin % 59,6'sı, Avrupa Birliği hakkında olumlu düşünürken, % 22,8'i AB hakkında olumsuz düşünmektedir. Katılımcıların % 17,5'i ise bu konuda kararsız olduklarını beyan etmiştir. Örneklem içinde AB'yi uluslararası alanda etkin bir güç olarak görenlerin oranı % 65,5 iken, bu görüşe katılmayanların oranı % 17,5 düzeyinde kalmış, bu konuda kararsız olduğunu beyan edenlerin oranı ise % 16,9 olarak ortaya çıkmıştır. İngiltere'nin AB'den ayrılması durumunda Birliğin bütünlüğünü ve gücünü koruyabileceğini düşünenlerin oranı örneklemin % 55,5'ine tekabül etmektedir. Buna karşın, katılımcıların % 20,8'i ise "Brexit" sonrası uluslararası alanda AB'nin gücünü kaybedebileceğini düşünmektedir. Bu konuda kararsız kalanların oranı ise % 23,7 olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların verdiği yanıtlara bakıldığında, AB hakkındaki olumlu görüşlere yüksek oranda bir katılım ortaya çıkmıştır. Bunun başlıca nedeni olarak Birlik içinde yaşayan göçmenlerin AB'nin avantajlarından yararlanmaları olduğu söylenebilir. Nitekim örneklem içinde AB'nin uluslararası alanda etkin bir güç olduğu yönünde görüş bildirenlerin oranı

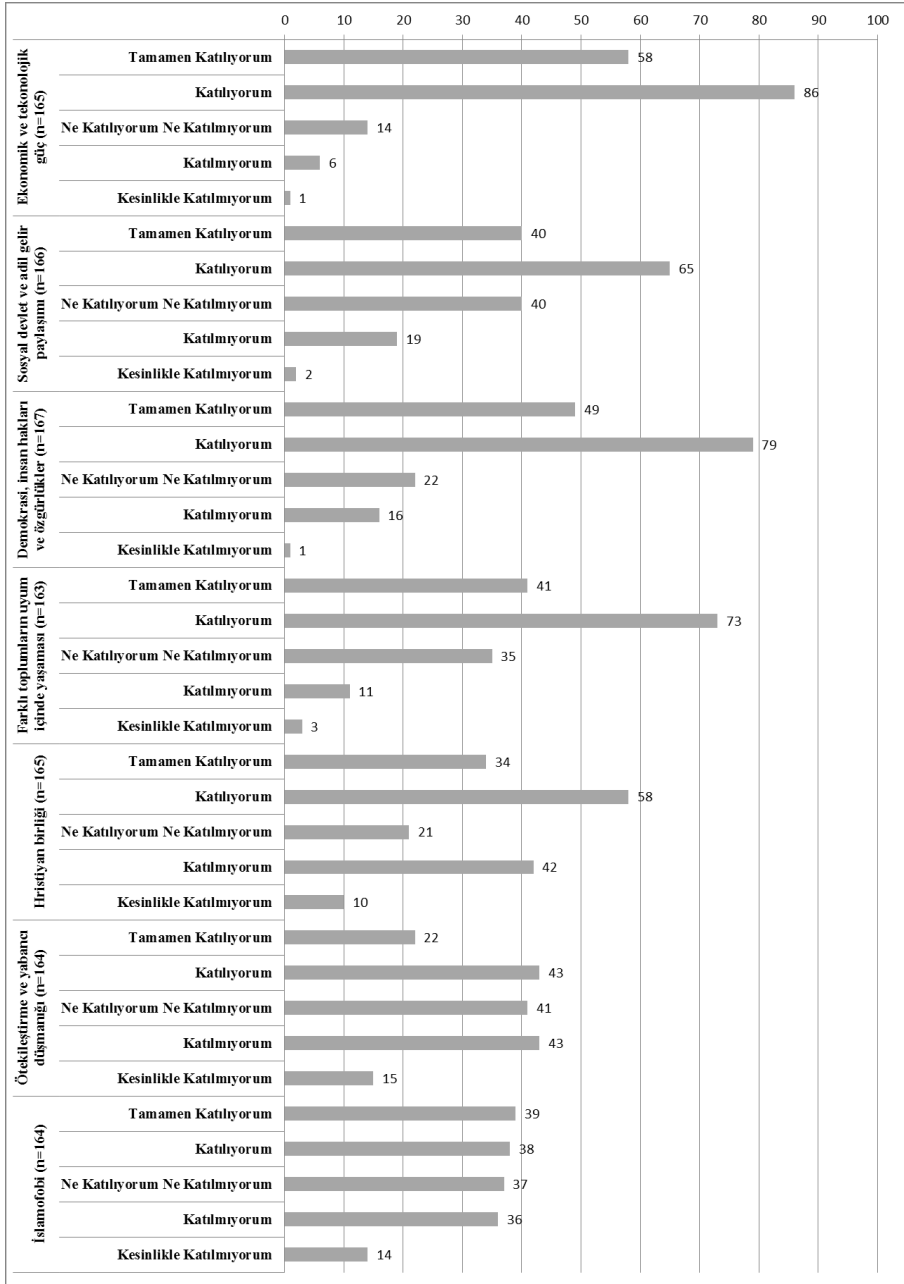
diğerlerinden daha yüksek çıkmıştır. Küresel ölçekte bir güç olarak görülen AB'nin "hukukî" veya "de facto" bir parçası olarak (yani AB vatandaşı veya Türk vatandaşı statüsüne sahip göçmen olarak) Avrupalı Türklerin Birliği bakışını olumlu yönde etkilemektedir. Bu olumlu bakışın bir sonucu İngiltere'nin AB'den çıkma süreci ile ilgili verilen yanıtlarda da teyit edilmektedir. Örneklemin yanıtlarında, AB'nin Brexit sonrası dönemde gücünü koruyacağına inananların oranı, bu görüşe katılmayanlar ve kararsız olanların toplamından fazla çıkmıştır.

Katılımcıların AB'nin ne ifade ettiğine yönelik sorulara verdiği yanıtlar ise daha karmaşık sonuçlar ortaya çıkarmıştır. AB'nin olumlu ve olumsuz yönlerinin 5'li aralıklı ölçekte sunulduğu 7 soruya verilen yanıtlar Şekil 3'te görülmektedir. Olumlu yönlerle ilgili sorularda, katılımcıların % 87,3'ü Avrupa Birliği'nin ekonomik ve teknolojik olarak bir güç olduğu görüşüne katılmakta, sadece % 4,2'si bu görüşe katılmamaktadır. AB'nin demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerle özdeşleştiğini görüşüne katılanların oranı % 76,6 iken bu görüşe katılmayanları oranı ise % 10,2 düzeyinde kalmıştır. Katılımcıların % 69,9'u AB'yi farklı toplumların uyum içinde yaşadığı bir alan olarak görmekteyken, % 8,6 oranında katılımcı bu görüşü paylaşmamaktadır. AB'nin sosyal devlet ve adil gelir paylaşımı ile tanımlanabileceğini düşünenlerin oranı ise % 63,3 olarak tespit edilmiştir. Bu görüşe karşı olanlar ise % 12,7 düzeyindedir.

Avrupa Birliği'nin olumsuz yönleri ile ilgili önermelere bakıldığında katılımcıların % 55,8'inin AB'yi bir Hristiyan birliği olarak gördüğü, % 31,5 oranında kişinin ise bu görüşe katılmadığı görülmektedir. Avrupa Birliği'ni ötekileştirme ve yabancı düşmanlığı ile özdeşleştiren kesimin oranı ise sadece % 39,6 düzeyinde kalmıştır. Bu görüşü doğru bulmayan katılımcıların oranı ise % 35,4 seviyesindedir. Benzer şekilde AB'yi İslamofobi ile tanımlayanların oranı da aşırı yüksek değildir. Katılımcıların % 47'si bu görüşe katılırken, % 30,5'i karşı çıkmıştır.

AB ile ilgili olumlu ifadelerle verilen yanıtlara yüksek oranda katılım gözlenirken, olumsuz ifadelerle katılanlarla katılmayanların oranları birbirine yakın düzeyde tespit edilmiştir. AB'yi "ekonomik ve teknolojik bir güç" olarak görenlerin oranının yüksek çıkması daha önce sorulan AB'nin küresel bir güç olduğuna dair verilen yanıtlarla uyumlu görülmektedir. Bu durum Avrupa'da yaşayan göçmenlerin Türkiye ile mukayese edildiğinde yaşam standartlarının daha yüksek düzeyde olması ile açıklanabilir. Almanya'nın AB'nin ekonomik anlamda lider ülkesi olması, ayrıca dünyanın en gelişmiş ekonomilerinden birine sahip olması göçmenlerin bu algısını pekiştirmektedir.

Şekil 3. Örneklem için AB ne ifade etmektedir?

AB'nin imajının “sosyal devlet ve adil gelir dağılımı” ve “demokrasi, insan hakları ve özgürlükler” ile uyumlu olduğunu düşünenlerin oranının benzer şekilde yüksek çıkması da Avrupa Birliği üyesi ülkelerde var olan hukuk devleti uygulamasının ve sosyal politikaların göçmenlere sağladığı faydaların bir neticesi olarak yorumlanabilir. Bu anlamda, bazı haklardan tam olarak yararlanmaları mümkün olmasa da, AB standartlarının bu alanlarda -Türkiye ile mukayese edildiğinde- sağladığı faydaların, göçmenlerin AB'ye olumlu bakmalarına sebep olduğu söylenebilir. Avrupa Birliği'nin imajı ile ilgili sunulan bir diğer önermede, katılımcıların büyük bir çoğunluğu, AB'yi “farklı toplumların uyum içinde yaşadığı” bir birlik olarak değerlendirmiştir. Bu algının oluşmasında, 28 üye ülkedeki farklı kültürlerin birlikte yaşayabilmesinin ve ortak paydalarda buluşulabilmesinin etkili olduğu düşünülebilir.

AB hakkındaki olumlu önermelerin yanı sıra Birliğin imajının olumsuz olarak değerlendirilebileceği bazı ifadeler de katılımcılara yöneltilmiştir. Bu ifadeler arasında en çok dikkat çeken, AB'nin bir “Hristiyan birliği” olduğu yönündeki algıdır. Bu görüşe sahip olanlar, katılımcıların yarısından fazla olsa da, bu görüşe katılmayanların oranı da dikkat çekmektedir. Tarihsel süreçte Hristiyanlığın AB üyesi ülkelerde egemen din olması böyle bir etkinin nedeni olarak düşünülebilir. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin çok kültürlülüğü ve din özgürlüklerini korumaya çalışmasına rağmen üye devletlerdeki uygulama sorunlarının önüne geçememesi önemli bir etken olarak düşünülebilir (Kaçar ve İzci Connelly, 2015). Özellikle Alman toplumuna uyum sağlamakta zorlanan Türk göçmenlerde daha güçlü olan “Hristiyan birliği” algısının uyum konusunda daha başarılı olanlarda ise daha seyrek görüldüğü söylenebilir.

Son yıllarda öne çıkan diğer iki ifadenin de AB ile ne kadar uyumlu olduğu sorusuna verilen yanıtlar önemli bir bulgu niteliğindedir. AB imajının “ötekileştirme ve yabancı düşmanlığı” ve “İslamofobi” ile tanımlanabileceğini düşünenlerin oranı ile bu görüşe karşı çıkanların oranları birbirine oldukça yakın çıkmıştır. Avrupa'daki sağ politik görüşte milliyetçilikten daha fazla etkisini artıran bir olgu olarak yerlilik (nativism) öne çıkmakta, göçmen ve azınlık olan gruplar ise “istilacılar” ve “Avrupalı olmayanlar” olarak ötekileştirilmektedir (Akbaba, 2016: 41-2).

Özellikle 11 Eylül ile başlayan süreçte genelde Batılı ülkelerde, özelde ise Almanya'da Müslümanlara ve dolayısıyla Türkiye kökenli göçmenlere karşı gelişen önyargılar sonucu yükselmekte olan AfD (Almanya için Alternatif) gibi aşırı sağ partilerin ve bu yönde faaliyet gösteren PEGIDA (Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar) gibi inisiyatiflerin toplumun

geniş kesimlerinde taban bulması, göçmen toplum üzerinde ötekileştirme ve yabancı düşmanlığı duygusunun yayılmasına yol açmaktadır.

Bu konuda en çarpıcı örneklerden biri olarak, Berlin Eyaleti Hükümeti Mali İşler Senatörlüğü ve Federal Merkez Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerinde bulunmuş, Alman Sosyal Demokrat Partisi üyesi Thilo Sarrazin'in (2010) görüşleri verilebilir. Siyasetçi ve yazar Sarrazin'in "Almanya Kendini Yok Ediyor" adlı kitabında yer alan İslam karşıtlığı ve başta Türkler olmak üzere Müslüman göçmenleri dışlayıcı ve ırkçı söylemleri Alman toplumunun geniş kesimlerinde dikkat çekmiştir. Göçmen ailelerin eğitime önem vermediklerini, üretime katkı yapmadıklarını, sosyal yardımlardan yararlandıklarını, nüfuslarının sürekli artmasının Alman toplumunun gelecekte demografik yapısına olumsuz etkileyeceğini, Avrupa değerlerini benimsemediklerini ve dolayısıyla uyum sağlayamadıklarını ileri süren eleştirilerine karşın toplumda göçmenlerin entegrasyonuna yönelik altyapı eksikliklerini eleştirenler de vardır (Dartan ve Göral, 2017: 50).

Ancak anket sonuçlarında, AB'nin ötekileştirme ve yabancı düşmanlığı ile islamofobi kavramlarıyla tanımlanamayacağını düşünen katılımcıların oranı da dikkat çekicidir. Bu durum Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan halk hareketleri sonrasında başlayan süreçte AB'ye yönelik mülteci krizi sonrası, Türk kökenli göçmenlerin kendilerini yeni gelen mültecilerden farklılaştırdıklarını düşündürmektedir. Daha açık bir ifadeyle, Türk kökenli göçmenlerin özellikle üçüncü kuşaktan itibaren artan uyum başarısı son dönemde Avrupa'nın yaşadığı mülteci akını karşısında dikkat çekmektedir.

Almanya'da önde gelen göç araştırmacısı ve siyaset danışmanı Klaus J. Bade'nin Sarrazin'e karşı tez olarak ortaya koyduğu iddialar bu görüşü destekler niteliktedir. Bade (2013) göçmenlerin topluma uyumunun teşvik edilmesi, Almanya'nın göç ülkesi olarak ilan edilmesi ve bu duruma uygun altyapının tesisi durumunda göçmenlerin uyum başarılarının artacağını ileri sürmektedir. Bu anlamda, Bade ve benzeri görüşleri savunanların söylemlerinin ankete katılan ve AB'nin imajının ötekileştirme ve yabancı düşmanlığı ile örtüşmediğini düşünen göçmenler üzerinde olumlu etki bıraktığı söylenebilir.

Örneklemin Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Yaklaşımı

Türkiye ile Almanya arasında 30 Ekim 1961 tarihinde imzalanan İşgücü Mübadele Anlaşması'nın ardından, 12 Eylül 1963'te Türkiye ile AB arasında (o dönemdeki adıyla AET) ortaklık anlaşması (Ankara Anlaşması) imzalanmıştır. Bu iki süreç 1960'lı yılların başından itibaren Türkiye'nin Avrupa ile ekonomik temeldeki ilişkilerini şekillendirmiştir. Doğal olarak ilk sürecin en önemli unsuru olan Türkiye kökenli göçmenler, Türkiye'nin AB üyeliği sürecine

kuşaklar itibariyle artan bir şekilde ilgi göstermişlerdir. Çalışmanın bu aşamasında katılımcıların Türkiye-AB ilişkilerine ilişkin görüşlerini tespit etmek için kapsamlı sorular sorulmuştur.

Örneklemin Genel Yaklaşımı

Türkiye-AB ilişkileri üzerine göçmenlerin algısını tespit edebilmek için örnekleme bazı temel sorular sınıflı ölçekte verilmiş, katılımcıların “evet”, “hayır” veya “kararsız” şeklinde yanıt vermesi istenmiştir (Şekil 5). Örneklem grubun % 57,6’sı Türkiye’nin AB’ye girmesini desteklemekte, % 33,5’i ise AB üyeliğini istememektedir. Katılımcıların % 9,8’i ise bu konuda kararsız görüş beyan etmiştir. Her ne kadar üyelik taraftarları yarıdan fazlayı teşkil etse de örneklemin üçte bir oranını teşkil eden bir kısmının üyeliğin karşısında olması önemli bir bulgu olarak dikkat çekmektedir.

Avrupa Birliği’nin müzakere sürecinde Türkiye’ye adil davranıp davranmadığına yönelik soruya verilen yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların % 31,4’ünün AB’nin adil davrandığı, % 55,6’sının ise Türkiye’nin adil olmayan bir tavırla karşı karşıya kaldığı yönünde görüş beyan ettiği görülmektedir. Ankete katılanların % 13’ü ise bu soruda kararsız seçeneğini işaretlemiştir. Buna karşın, Türkiye’nin müzakere sürecinde yükümlülüklerini samimiyetle ve yeterli düzeyde yerine getirip getirmediği yönündeki soruya katılımcıların sadece % 28,8’i olumlu yanıt vermiştir. Yüzde 60 oranında katılımcı ise Türkiye’nin AB üyeliği sürecinde üzerine düşenleri yapmadığını düşünmektedir. Kararsızların oranı % 11,2 düzeyinde kalmıştır. Bu sonuçlar göçmen grubun tarafsız bir gözlemlerle iki tarafın da önemli eksikleri olduğunu düşündüğünü göstermektedir.

Avrupa’daki Türkiye algısının, üyeliğin önündeki önemli engellerin başında geldiği sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Bu sebeple katılımcılara Avrupa’da politikacıların ve halkın Türkiye’nin üyeliğini isteyip istemedikleri yönündeki görüşü sorulmuştur. Avrupa’da siyasetçilerin Türkiye’nin AB üyesi olmasını isteyip istemediklerine yönelik soruya katılımcıların % 14,7’si “evet” cevabı verirken % 62,9’u ise “hayır” cevabı vermiştir. Bu konuda kararsızların oranı (% 22,4) dikkate değer düzeyde çıkmıştır. Avrupa’da halkın Türkiye’yi AB üyesi olarak görmeyi isteyip istemediklerine yönelik soruya ise ankete katılanların % 16,3’ü olumlu cevap verirken % 59,9 oranında olumsuz görüş beyan eden tespit edilmiştir. Kararsızların oranının (% 23,8) yine diğer seçeneklerdeki cevaplara göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, göçmenlerin toplum içinde yaşadıkları uyuma engel teşkil eden sorunlar

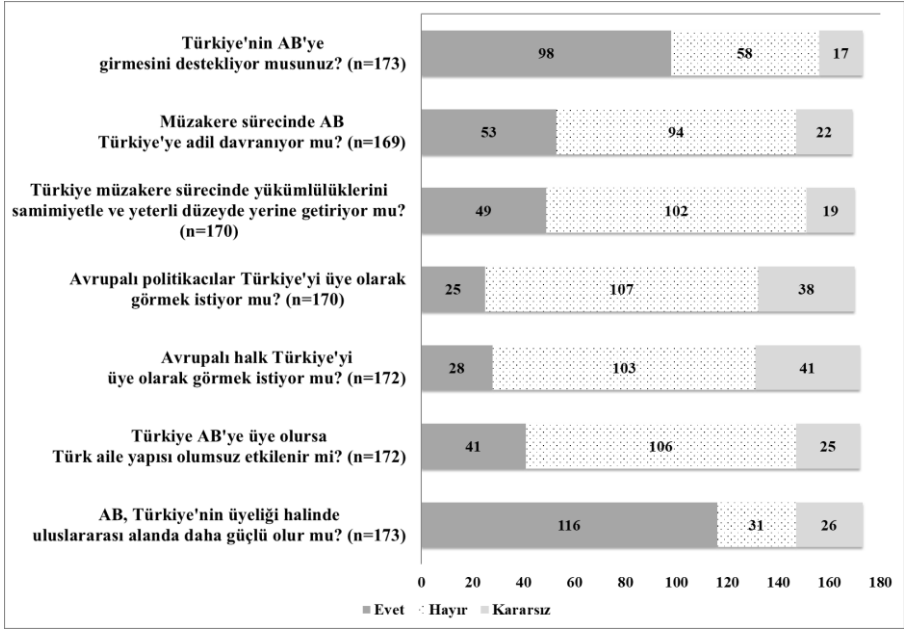
sebebiyle önemli ölçüde içinde yaşadıkları toplumun samimiyetini ve kendilerini kabullenme isteklerini sorguladıklarını göstermektedir.

Bu soruların yanı sıra göçmenlerin AB üyeliğine bakışlarını tespit etmek için katılımcılara iki farklı soru daha yöneltilmiştir. Katılımcıların sadece % 23,8'i AB üyeliği halinde Türk aile yapısının zarar göreceğine inanırken, AB üyeliğinin Türk aile yapısı ile arasında rasyonel bir ilişki olmadığını düşünenler veya üyeliğin bu yapıya zarar vermeyeceğine inananların oranı % 61,6 düzeyinde tespit edilmiştir. Kararsız görüş beyan eden % 14,5'lik oranın dağılımı yapıldığında ise yaklaşık her 4 katılımcıdan 3'ünün AB üyeliğinin Türk aile yapısı üzerinde bir etkisi olmadığını düşündüğü söylenebilir.

Bununla birlikte Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye katkısı ile ilgili soruya verilen yanıtlar da önemlidir. Türkiye'nin AB üyesi olması halinde AB'nin uluslararası alanda daha güçlü olacağını düşünenlerin oranı (% 67,1) dikkat çekici düzeyde yüksek çıkmıştır. Bu görüşe katılmayanların oranı % 17,9, kararsızların oranı ise % 15 olarak tespit edilmiştir. Kararsızların oransal dağılımı yapıldığında, yaklaşık her 5 katılımcıdan 4'ü Türkiye'nin AB'yi daha güçlü hale getireceğini düşünmektedir. Son sunulan iki bulgunun analizi destekleyici önemli bir özelliğinden söz edilebilir. AB üyeliğinin Türk aile yapısı üzerinde etkisinin olmayacağını yüksek düzeyde kabul görmesi, göçmenlerin üyeliğe karşı bir önyargılarının olmadığını göstermesi bakımından önem taşırken; Türkiye'nin AB'yi daha güçlü hale getireceği yönündeki algı ise, Türkiye'nin AB ile ortaklığına sıcak baktıklarını göstermesi bakımından dikkat çeken bulgulardır.

Anket verileri Türk Kökenli göçmenlerin Türkiye'nin bir AB üyesi olmasının kendileri için de yararlı olabileceğini düşündüklerini ortaya koymaktadır. Bu bulgu Türkiye kökenli göçmenlerin bir AB üyesi olan Almanya'da bulunmalarının kendi yaşamlarına olumlu etki yaptığını düşündürmektedir. AB'nin oluşturduğu yönetim içinde kendilerine sağlanan temel hakların ve yaşam standartlarının onlar üzerinde memnuniyet yarattığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin üyeliği ile kendi durumlarının daha da iyileşeceği söylenebilir. Zira Türkiye'nin, AB'nin kurumsal yapısının bir parçası haline gelmesi, Almanya'daki Türk kökenli göçmelerin aynı standartlara hem yaşadıkları ülkede hem de kökenlerinin bulunduğu ülkede sahip olmaları anlamına gelecektir.

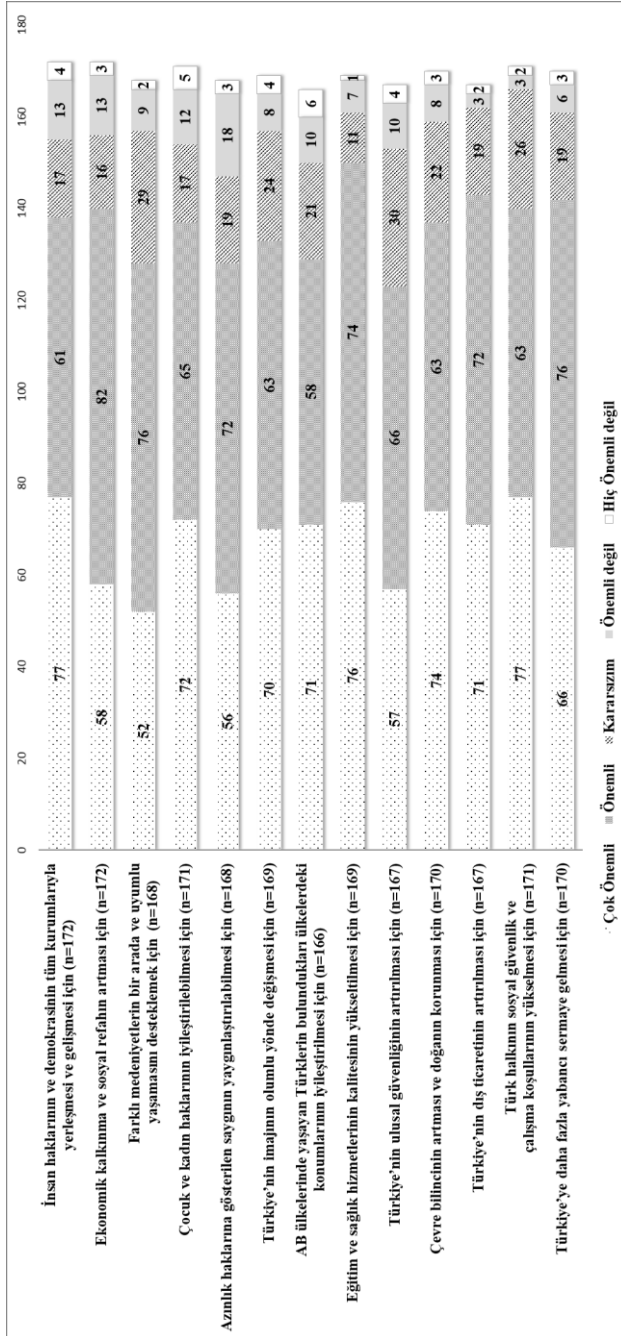
Şekil 5. Türkiye-AB İlişkilerine Genel Bakış

Bunun da ötesinde, üyeliği halinde Türkiye'nin AB düzeyinde göçmenler için bazı faydalar sağlayacağı da ileri sürülebilir. Örneğin, Almanya'da göçmen olmaları nedeniyle yaşadıkları bazı sorunların AB platformlarına Türkiye tarafından taşınacağına ve böylece çözümünün daha kolay olacağına yönelik bir algıdan söz edilebilir.

Zira Yunanistan (1981), İspanya ve Portekiz (1986) ile başlayan süreçte diğer Avrupa ülkelerinden gelen göçmenlerin, geldikleri ülkelerin 2004 sonrasında AB üyesi olmasıyla Alman toplumundaki statüleri olumlu yönde gelişmiştir. Çevrelerinde yaşayan diğer göçmenlerdeki bu olumlu değişimi, Türk kökenlilerin yakından izlediği anlaşılmaktadır. Bütün bu örneklerin gösterdiği tecrübe sonucu, Türk kökenli göçmenler kendileri için de benzer olumlu sonuçlar doğuracağı beklentisiyle Türkiye'nin AB üyeliğine açık bir destek vermektedirler (Dartan ve Göral, 2017: 62).

Şekil 6. AB Üyelüğünün Türkiye ve Türk Kökenli Göçmenler Açısından Faydaları

Örneklemin Fayda Beklentisi

Örneklemin fayda beklentisini ölçmek amacıyla hazırlanan sorular iki farklı perspektiften tasarlanmıştır. İlk olarak AB üyeliğinin Türkiye'ye ve Türk kökenli göçmenlere yönelik sağlayacağı faydalar üzerinde durulmuştur (Şekil 6). İkinci perspektif ise AB'nin Türkiye'nin üyeliğinden sağlayacağı faydalara yönelik oluşturulmuştur (Şekil 7).

Genel olarak bakıldığında, göçmenlerin daha ziyade AB'nin kriter olarak belirlediği temel evrensel değerler ve haklar konusunda Türkiye'nin AB üyeliğinden sağlayacağı faydaları öne çıkarmıştır. Bu durum, göçmenlerin onlarca yıldır yaşadıkları Alman toplumunda bu temel değerleri özümstediklerini ve ayrıca bu değerlerin Türkiye'de de aynı düzeyde benimsenmesini bekledikleri şeklinde yorumlanabilir. Siyasî ve hukukî perspektiften bakıldığında insan hakları ve demokrasinin tüm kurumlarıyla yerleşmesine katılımcıların % 80,2'si önem atfetmektedir. Benzer şekilde, katılımcıların % 80,1'i çocuk ve kadın haklarının AB üyeliği ile iyileşeceğini düşünmektedir.

Oransal olarak daha düşük olmakla birlikte, AB üyeliğinin farklı medeniyetlerin uyum içinde yaşamasına katkı sağlayacağı görüşüne (% 76,1) ve azınlık haklarına gösterilen saygının yaygınlaştırılabilmesine fayda sağlayacağı görüşüne (% 76,1) katılımcılar önemli ölçüde olumlu bakmaktadır. En az diğerleri kadar dikkat çeken bir bulgu da göçmenlerin çevreye verdiği önemle ortaya çıkmıştır. Katılımcıların % 80,5'i Türkiye'de çevre bilincinin artmasının ve doğanın korunmasının, AB üyeliği ile pekişeceğini düşünmektedir. Bu durum, Türk kökenli göçmenlerin Avrupa'daki çevre hassasiyetine uyum sağladıklarını göstermektedir.

Siyasî ve hukukî haklarla ilgili faydaların yanı sıra AB üyeliğinin ekonomik alanda getirdiği faydalar da katılımcılara sorulmuştur. Katılımcıların % 81,4'ü AB üyeliğinin Türkiye'de ekonomik kalkınma ve sosyal refah artışına neden olmasının önemini vurgulamaktadır. Burada dikkat çeken nokta, AB üyeliğinin Türkiye'de eğitim ve sağlık hizmetlerinin gelişmesine yapacağı katkıyı önemseyenlerin oranının % 88,8 olarak çıkmasıdır. Bu durum, göçmenlerin yaşadıkları toplumdaki eğitim ve sağlıkla ilgili standartların Türkiye'nin üzerinde olduğunu ve AB üyeliğinin Türkiye'yi bu standartlara yaklaştıracığını düşündüklerini göstermektedir. Benzer bir beklenti sosyal güvenlik ve çalışma koşullarının AB standartlarına ulaşması konusunda da ortaya çıkmıştır.

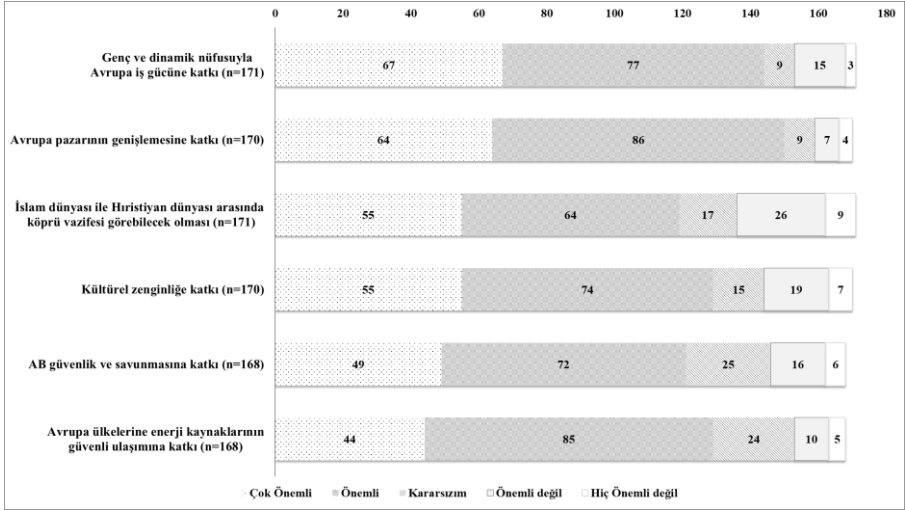
Katılımcıların % 81,8'i bu alanda gelişme sağlanması için AB üyeliğinin önemini belirtmektedir.

Katılımcıların AB üyeliği ile dış ticaret ve ülkeye giren yabancı sermaye ilişkisine yönelik sorulara verdiği yanıtlar da dikkat çekicidir. Türkiye'nin dış ticaretinin artması için AB üyeliğinin önemine vurgu yapan katılımcı oranı % 85,6, AB üyeliğinin Türkiye'ye yabancı sermaye gelmesini kolaylaştıracağına önemli olduğunu belirtenlerin oranı % 83,5 olarak tespit edilmiştir. Bu bulgular, Türkiye'nin Gümrük Birliği sonrası AB ile artan dış ticaretinin ve AB ülkelerinden gelen yabancı sermayedeki artışın göçmenlerin görüşleri üzerinde etkili olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca, Türkiye ile ticareti ağırlıklı olan Almanya'daki Türk girişimcilerin bu süreci yakından takip ettiği ve olumlu etkilendiği de çıkarılabilecek diğer önemli sonuçlar olarak değerlendirilebilir.

Siyasî, hukukî ve ekonomik yönlerinin yanı sıra AB üyeliğinin Türkiye'ye faydalarına yönelik farklı birkaç soru daha katılımcılara yöneltilmiştir. AB üyeliğinin Türkiye'nin imajının olumlu yönde değişmesine katkı sağlayacağını düşünenlerin oranı % 78,7 olarak tespit edilmiştir. Benzer şekilde, AB ülkelerinde yaşayan Türklerin buldukları ülkelerdeki konumlarının iyileştirilmesine katkı sağlayacağını düşünenlerin ise oranı % 77,7 olarak tespit edilmiştir. Bu durum göçmenlerin Türkiye'nin AB ülkelerindeki mevcut imajının geliştirilmesi gerektiğine inandıklarını göstermektedir. Ayrıca, Türkiye imajının olumsuz yönlerinin kendilerini de etkilediğine inanmaktadırlar. Bu sebeple göçmenler, Türkiye AB üyesi olursa hem Türkiye'nin imajına hem de yaşadıkları ülkedeki kendi konumlarına sağlayacağı olumlu katkıyı önemsemektedirler.

Son olarak, AB üyeliğinin Türkiye'nin ulusal güvenliğine yapacağı katkıya ilişkin soruya katılımcıların % 73,6'sı önem atfetmiştir. Diğer sorulara kıyasla daha düşük bir önem düzeyinin çıkması ise Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesi olması ile açıklanabilir. Zira 1952 yılından bu yana NATO'nun üyesi olan Türkiye'nin AB üyeliği, katılımcılar nezdinde güvenlik endişelerinden ziyade ekonomi, sosyal haklar, insan hakları ve demokrasinin kurumsallaşması gibi konulardaki gelişme için önemli görülmektedir.

Şekil 7. Türkiye'nin AB Üyeliğinin AB'ye Faydaları

Şekil 7'de örnekleme Türkiye'nin üye olması halinde AB'ye sağlayacağı faydalar sorulmuştur. Ekonomik faydaların yanı sıra kültürel ve güvenlikle ilgili alanlarda 5'li aralıklı ölçekte sunulan 6 önermeyi katılımcıların ne kadar önemli bulduklarını yanıtlamaları istenmiştir. Bu sorulara verilen yanıtlar içinde önem derecesine göre en öne çıkan yanıtlar, Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusu ile Avrupa iş gücüne katkısı (% 67,5) ve Avrupa pazarının genişlemesine katkısı (% 64,5) olarak tespit edilmiştir. Başta Almanya olmak üzere birçok AB üyesi ülkede dikkat çeken nüfus yaşlanmasının getirdiği demografik yapının ekonomi üzerinde oluşturduğu kaygılar, Türkiye'nin genç nüfusuyla bu alanda AB'ye katkı sağlayacağı yönündeki göçmenlerin düşüncesini pekiştirmektedir. Bu bulguyu tamamlar nitelikte bir diğer tespit ise göçmenlerin Türkiye'nin üye olduğunda Avrupa pazarına katkı sağlayacağını düşünmeleridir. Gümrük Birliği ile başlayan süreçte sanayi mallarının serbest dolaşımı ile birlikte Türkiye'nin Avrupa pazarının genişlemesine hâlihazırda katkı sağladığı düşünülürse, göçmenlerin Türkiye'nin üyeliği ile bu alanda sağlanacak katkıyı genç nüfusun hayat tarzı ve harcama alışkanlıkları ile ilişkilendirdiği düşünülebilir. Zira gençlerin daha ileri yaşlardakilere göre tüketim davranışları Avrupa pazarının daha genişlemesine katkı sağlayabilir. Bu gelişmenin aynı zamanda Türkiye ile ticaret yapan Avrupalı Türk girişimcilerin de yararına olacağı açıktır. Hâlihazırda sanayi mallarının serbest dolaşımı ile sınırlı olan Gümrük Birliği'nin kapsamının, üyelikle birlikte (hizmetler ve tarım ürünlerinin dâhil olmasıyla) genişleyeceği gerçeğinin göçmenler üzerinde etkili olduğu da düşünülebilir.

Ekonomi ile ilgili sunulan önermelerin yanı sıra Türkiye'nin üye olması halinde AB'nin güvenliğine sağlayacağı katkılarla ilgili bulgular da önemli oranda öne çıkmaktadır. Türkiye'nin Avrupa savunmasına ve güvenliğine katkısının “çok önemli” veya “önemli” olduğu görüşünü beyan edenlerin oranı % 72 seviyesindedir. Daha spesifik bir alan olan AB'nin enerji güvenliğine Türkiye'nin sağlayacağı katkı ise % 76,8 oranında çıkmıştır. Bu bulgular, göçmenlerin, Türkiye'nin AB'ye katkısı ile ilgili -sadece Türkiye'deki siyasilerin söylemlerini değil- bu konuya gerçekçi bir açıdan yaklaşan bazı Alman siyasilerin Alman kamuoyuna yönelik söylemlerini de yakından takip ettiğini düşündürmektedir. Avrupa Komisyonu Üyesi ve CDU'nun önde gelen politikacılarından Günter Oettinger'in, üye olması için yakın gelecekte Alman Şansölyesi'nin Türkiye'ye başvuruda bulunacağına yönelik söylemi bu duruma örnek verilebilir (Kanzler wird auf Knien nach Ankara robben, 2013).

Benzer şekilde, Türkiye'nin AB'ye sosyal anlamda sağlayacağı katkılar da -oransal olarak daha düşük olmasına rağmen- önemli bulgular ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin üyeliği halinde İslam dünyası ile Hristiyan dünyası arasında köprü vazifesi görebilecek olmasının önemini vurgulayan katılımcıların oranı % 69,6 olarak tespit edilirken, Türkiye'nin AB'nin kültürel zenginliğine yapacağı katkının önemli olduğunu düşünen katılımcıların oranı % 75,9 olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa tarihinin önemli bir unsuru olan Doğu Roma'nın en önemli topraklarını oluşturan Anadolu'da kurulan Türkiye'nin Avrupa'ya kültürel bir zenginlik katacağı açık bir gerçektir (Schmidt, 2004: 37-8). Nitekim, CDU üyesi bir siyasetçi olan Polenz (2010) Türkiye'nin Müslüman kimliği sebebiyle AB'den dışlanmasının, Avrupa'nın temel değerlerine olan inandırıcılığa zarar vereceğini belirtmektedir. İslam ve Hristiyan toplumlar arasında köprü görevinin diğer önermelere göre biraz daha düşük düzeyde önemli olduğunun düşünülmesi ise güncel gelişmelerle açıklanabilir. Zira Suriye Krizi ile ortaya çıkan şiddet ve terör faaliyetlerinin bir şekilde -özellikle AB kamuoyunda- İslam ile ilişkilendirilmesi karşısında Türkiye'nin uzlaştırıcı rolünün de sınırlı kaldığı düşünülebilir. Hatta bunun da ötesinde, Türkiye'nin AB üyesi olması halinde dahi böyle bir fonksiyonu yerine getirmesinin bugünkü koşullar altında oldukça zor olduğu söylenebilir.

Türkiye ile AB'nin karşılıklı faydalarına yönelik önermelerin ardından Türkiye'nin AB üyeliğine katkı sağlayacağı alanlar üzerine de katılımcıların görüşleri sorulmuştur. Tablo 1'de görüldüğü üzere sıralı ölçekte dokuz seçenek sunulmuş ve katılımcılardan en önemli olduğunu düşündükleri üç seçeneği işaretlemeleri istenmiştir.

Tablo 1. Avrupalı göçmenlerin Türkiye'nin AB üyeliğine katkı sağlayacağı alanlar

Alan	Frekans	Yüzde
Almanca'yı çok iyi öğrenme	123	71,1 %
Çocukların eğitimine daha fazla önem verme	120	69,4 %
Sivil toplum kuruluşlarında aktif olma	90	52,0 %
Alman siyasî partilerinde aktif olma	74	42,8 %
Almanlarla iyi komşuluk ilişkileri kurma	61	35,3 %
Türkiye'nin tanıtımına yönelik çeşitli etkinlikler düzenleyerek Almanları davet etme	35	20,2 %
Yaşadığı mahallenin sorunlarıyla ilgilenme ve mahalle faaliyetlerine katılma	19	11,0 %
Almanlarla birlikte Türkiye ziyaretleri düzenleme	13	7,5 %
Önemli günleri ve bayramlarında Almanları kutlama	10	5,8 %

Almanya'da oturmalarının kalıcı hale gelmesiyle birlikte göçmenlerin önem verdikleri olgunun eğitime kaydığı gözlenmektedir. Elde edilen bulgular göçmenlerin Almanca'yı iyi öğrenme ve çocuklarının eğitimine daha fazla önem verme konularında daha duyarlı olduklarını göstermektedir. Bu durum, göçmenlerin artık sadece kalıcı olmayı yeterli görmedikleri, birlikte yaşadıkları toplumla daha sağlıklı iletişim kurmaları ve aynı zamanda çocuklarının geleceği için iyi bir meslek sahibi olmalarını gerekli gördüklerini düşündürmektedir. Bu alanlarda sağlanacak gelişmelerin Alman toplumu içinde Türkiye'nin imajına olumlu tesir edeceği ve dolayısıyla AB üyeliği sürecine olumlu etki yapacağı beklentisinin göçmenler arasında hâkim olduğu söylenebilir.

Göçmenler, eğitimle ilgili alanlardan sonra toplum içinde aktif olma yoluyla da Türkiye-AB ilişkilerine katkı sağlayabileceklerini düşünmektedir. Özellikle sivil toplum kuruluşları yoluyla toplum hayatına katılımın ve siyasî partiler yoluyla siyasal hayata katılımın Türkiye'nin üyelik sürecine destek olabileceği düşünülebilir. Zira dil öğrenme ve meslek sahibi olma oranının artışıyla birlikte göçmenler toplumsal ve siyasal hayata katılım konusunda daha istekli ve yetkin hale gelmektedir. Eyalet Parlamentolarının birçoğunda, Federal Meclis'te (Bundestag) ve Avrupa Parlamentosu'nda Türkiye kökenli göçmenler temsil edilmektedirler. Bu anlamda, göçmenlerin sivil toplum kuruluşlarında ve siyasî partilerde aktif olmalarının Türkiye-AB ilişkilerine olumlu etkisi de mümkün görünmektedir.

Göçmenlere yöneltilen diğer bir önerme grubu ise Türkiye'nin AB üyesi olması halinde göçmenlere sağlayacağı katkı veya yol açabileceği zorluklarla ilgilidir. Bu çerçevede katılımcıların kendilerine sunulan 4 olumlu ve 1 olumsuz önermeye ne derece katıldıklarını 5'li sıralı ölçekte belirtmeleri talep edilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'nin AB üyesi olmasının Türk göçmenlere etkisi

Alan	n	Ortalama	Standart Sapma
Alman halkının Türk göçmenlere bakışı olumlu yönde değişir	168	2,36	1,15
Sosyal alanda Türk göçmenler kendilerini daha güvenli hissederler	169	2,05	0,99
Türk göçmenlerin Avrupa ülkelerindeki siyasî nüfuzu artar	166	2,19	0,93
Türklerin Alman toplumuna entegrasyonunu olumlu yönde etkiler	168	2,43	0,99
Türkiye'den daha fazla göçmen geleceği için mevcut iş olanakları ve sosyal olanaklar olumsuz yönde etkilenir	168	3,23	1,17

1=Tamamen katılıyorum / 5=Kesinlikle Katılmıyorum

Anket bulguları incelendiğinde, Türkiye'nin AB üyeliğinin göçmenlere en önemli etkisinin sosyal alanda göçmenlerin kendilerini daha güvende hissetmesine yönelik olduğu tespit edilmiştir. Türk göçmenlerin Avrupa ülkelerindeki siyasî nüfuzlarının artması ve Alman halkının göçmenlere bakışının olumlu yönde değişmesi de yine anlamlı bulgular arasında çıkmıştır. Bu veriler daha önceki bölümde de vurgulanan bir bulguyu teyit etmektedir. Almanya'ya gelen göçmenlerin, ülkeleri AB üyesi olduktan sonra toplumsal hayattaki konumlarına pozitif yansımaları açıkça görülmekte ve bu durum diğer göçmen grupların dikkatini çekmektedir. Daha açık bir ifadeyle, Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi ülkelere gelen göçmenlerin yaşadığı değişime benzer olumlu bir değişimi -Türkiye'nin AB üyesi olması halinde- Türk kökenli göçmenler de beklemektedir. Göçmenlerin böyle düşünmelerinin iki açıklayıcı nedeni olabilir (Dartan ve Goral, 2017: 62). Birincisi üye olması halinde AB düzeyindeki kurumsal yapıda Türkiye'nin de söz sahibi olmasıyla ilgilidir. Konsey, Komisyon ve Parlamento gibi AB kurumlarında Türk kökenli göçmenlerle ilgili konularda Türkiye'nin onların lehine hareket etmesi düşünülebilir bir durumdur. İkinci neden ise Maastricht Antlaşması ile sağlanan AB vatandaşlarının sahip olduğu haklarla ilgilidir. Avrupa vatandaşlığı ile AB

üyeleri ülkelerin vatandaşlarına sağlanan bazı hakların üçüncü ülke vatandaşlarına tanınmaması zaten önemli bir tartışma konusudur (Maas, 2008). Bu anlamda, anket çalışmasının sağladığı bulgularla, bu tartışmaya da katkı sağlanabilir. Özellikle sadece Türk vatandaşlığına sahip olmaları sebebiyle siyasî haklara da haiz olamayan göçmenlerin, Türkiye'nin üyeliği halinde Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ve yerel düzeydeki seçimlerde oy kullanma ve aday olma hakkına sahip olabilmeleri de düşünülebilir. Bu çerçeveden bakıldığında, birkaç nesil süresince Almanya'da yaşayan ve vergilerini ödeyen Türk kökenli göçmenlerin Türkiye'nin AB üyeliğini önemli ölçüde desteklemesi anlaşılabilir bir durumdur.

Örneklemin Siyasal Düzeyde Beklentisi

Almanya'da yaşayan Türk kökenli göçmenlerin siyasî tercihleri de bu grubun Türkiye-AB ilişkilerine yaklaşımı üzerine önemli değerlendirmeler yapabilmeyi sağlamaktadır. Katılımcıların Türkiye'deki ve Almanya'daki yaşamları arasındaki önemli farklılıklar bu bulguyu iki temel kategoriye ayırmak suretiyle değerlendirmeyi gerekli kılmıştır. Bu sebeple Türkiye'deki siyasîlerden beklentileri ile Almanya'daki siyasîlerden beklentileri ayrı ayrı sorulmuştur. Elde edilen bulgular (Tablo 3 ve Tablo 4) göçmenlerin Türkiye-AB ilişkilerine bakışına yönelik önemli veriler sağlamış ve çok temel bir noktayı ortaya çıkartmıştır. Buna göre göçmenler, gerek Türkiye gerekse Almanya ile kurdukları ilişkileri birbirinden belirgin şekilde ayırmaktadır.

Örnekleme grubun yanıtları, göçmenlerin Türkiye'deki siyasî partilerden beklentisinin, kendileri ile yaşadıkları ülke arasındaki ilişkilerden veya göçmenlerin sorunlarından ziyade Türkiye'nin gelişmesine yönelik konulara odaklandığını göstermektedir. Daha açık bir ifadeyle, (1) Türkiye'nin Avrupa'daki imajının geliştirilmesi, (2) demokrasi ve insan hakları gibi Avrupa'da öncelik verilen değerlerin Türkiye'de uygulanması ve (3) AB düzeyindeki asgari sosyal hakların Türk halkına da sunulabilmesi gibi gelişmeleri vaad eden partilerin göçmenler tarafından önemsendiği söylenebilir. Tablo 3'deki bulgulara bakıldığında, bu üç önermenin önemli olduğunu beyan eden katılımcı oranlarının % 60 düzeyine yakın çıktığı görülmektedir. Bu durum göçmenlerin yaşadıkları ülkedeki koşullardan duydukları memnuniyeti, geldikleri ülkedeki toplum için de talep ettiklerini doğrulamaktadır. Bunun farklı nedenleri olduğu ileri sürülebilir. Türkiye'deki koşulların daha kötü olması durumunda Avrupa'ya yeni göç dalgasının geleceğinden duyulan endişe önemli bir neden olarak ileri sürülebilir. Ancak anket kapsamında sorulan "Türkiye'nin AB üyesi olması halinde daha fazla göçmen geleceği ve mevcut iş olanaklarının olumsuz yöne etkileneceği" önermesine katılanların oranının

(Tablo 2) sadece % 30 düzeyinde çıkması bu argümanın geçerliliğini sorgulayıcı bir bulgu niteliğindedir. Bu anlamda, göçmenlerin Türkiye'nin gelişmesine yönelik sözü edilen temel alanlarda Türkiye'deki siyasî partilerden beklentileri olması, daha çok göçmenlerin Avrupa değerlerini benimsediğini ve içselleştirdiğini düşündürmektedir. Türk vatandaşlarının bireysel pratikleri üzerinden Avrupa'nın yeniden inşası tartışmalarına -Avrupa vatandaşı olmasalar dahi- Avrupa'da onlarca yıldır yaşayan göçmenlerin de önemli bir katkı sağladığı ve bu durumun AB vatandaşlığının dışlayıcılığına karşı sav niteliği taşıdığı iddia edilebilir (Rumelili, 2015: 90-93).

Tablo 3. Örneklemin Türkiye'deki Siyasî Partilerden Beklentisi

Öncelikli Alan	Frekans	Yüzde
AB üyesi ülkelerde vatandaşlara tanınan sosyal hakları Türkiye'de uygulamak istemesi	103	59,5
Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları vb. konularda Avrupa Birliği değerlerini benimsemesi ve üyelik hedefinde samimi olması	102	59
Türkiye'nin başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerindeki imajının daha iyi olması için önemli çalışmalar yapması	100	57,8
AB ülkelerinde yaşayan Türk göçmenlerin haklarını daha iyi koruması	76	43,9
Göçmenlerin yaşadıkları ülkelere uyum çalışmalarını desteklemesi	56	32,4
Türkiye'deki kişi başına düşen milli geliri, AB ülkeleri ortalamasına yükseltmeyi hedeflemesi	54	31,2
AB ülkelerindeki büyükelçiliklerin, konsoloslukların ve diğer temsilciliklerin daha iyi hizmet vermesi için çalışması	33	19,1

Buna mukabil, örneklemin göçmenlerin yaşamlarına yönelik Türkiye'deki siyasî partilerden beklentileri düşük düzeyde çıkmıştır. Konsolosluk hizmetlerinin iyileştirilmesi ve göçmenlerin uyum çalışmalarını desteklemesi gibi konularda Türkiye'deki siyasî partilerden beklenti düşük düzeyde çıkarken, AB ülkelerindeki göçmenlerin haklarını savunmasını bekleyenlerin seviyesi (% 50'nin altında kalmış olsa da) nispeten daha yüksek oranda çıkmıştır. Bu durum, yukarıda sözü edilen Türkiye'nin AB üyesi olması ile göçmenlerin haklarının AB kurumlarında daha fazla savunulması arasındaki bağlantı ile uyumlu görülmektedir. Öte yandan konsolosluk hizmetleri ile ilgili beklentinin düşük çıkması ise farklı verilerle değerlendirilmesi gereken bir bulgu niteliğindedir. Zira anket kapsamında göçmenlerin bu hizmetten ne derece memnun olduklarını gösteren bir soru sorulmadığı için, bu bulgunun nedenini

ortaya çıkarmak farklı bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu oranın düşük çıkması, ayrıca, bu önermenin sadece Alman vatandaşlığına sahip göçmenler için fazla bir öneminin olmaması, daha çok Türk vatandaşlığına veya çifte vatandaşlığına sahip katılımcılar tarafından cevaplanması ile açıklanabilir.

Özetle, burada ulaşılan temel bulgu, göçmenlerin Alman toplumuna uyum sorunları ile ilgili yetkili gördükleri merciin Türkiye ve Türkiye'deki siyasî partiler olmadığıdır. Göçmenlerin temel beklentisi Türkiye'nin Avrupa değerlerine yaklaşması vesilesiyle imajının daha olumlu hale gelmesi ve dolayısıyla kendilerinin de Alman toplumundaki konumlarına katkı sağlaması olarak ifade edilebilir.

Katılımcıların siyasî partilerden beklentileri incelendiğinde, Türkiye'dekiler kadar Almanya'daki siyasî partilerden beklentilerinin de ilgi çekici bulgular ortaya çıkardığı görülmüştür. Örneklem grubun dörtte üçünden fazlasının iki önerme konusunda çok hassas oldukları dikkat çekicidir. Türk kökenli göçmenler, Alman partilerinden “göçmenlerin yaşadığı toplumsal ayrımcılığa karşı daha etkin politikalar uygulamalarını” ve “eğitim ve meslek hayatında göçmenlere yönelik fırsat eşitliği politikalarına önem vermelerini” beklemektedir. Türk göçmenler arasında her ne kadar Alman vatandaşlığına sahip veya çifte vatandaş statüsünde göçmen bulunsa bile ve özellikle üçüncü nesil itibariyle dil sorunları olmasa bile, göçmenlerin eğitim olanaklarından kendilerinin ve çocuklarının eşit şekilde istifade edemediğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar benzer şekilde, göçmenler tüm koşulları sağlamış olsalar dahi Almanların sahip olduğu iş olanaklarının -göçmen olmaları nedeniyle- aynı şekilde kendilerine açık olmadığını düşündüklerini de göstermektedir.

Bu iki yüksek oranlı önermeyi takiben işsizlik yardımı ve sosyal yardımlar gibi konuların öne çıktığı görülmektedir. Katılımcıların yarısı bu konuda Alman siyasî partilerinden kısıtlama yapmamasını beklemektedir. Bu bulgu anketin siyasî görüş sorusu ile de uyumlu görülmektedir. Zira örneklemin dikkat çekici bir bölümü siyasî görüşünü sosyal demokrat veya sosyalist olarak beyan etmiştir. Diğer seçeneği altında bulunanlar arasında Yeşiller gibi görüşleri destekleyenler olduğu da düşünülürse sosyal devlet olanaklarına önem veren bir grubun beklentisinin bu yönde çıkması açıklanabilir bir durumdur.

Göçmenlere yönelik seçme ve seçilme hakkının tanınması konularında ise beklentinin düşük düzeyde kaldığı görülmüştür. İstatistiki olarak anlamlı bir bulgu olmamakla birlikte, bu oranın düşük düzeyde çıkmasının iki temel sebebi olabilir: (1) AB ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de vatandaş olmayan

kişilere seçme ve seçilme hakkının tanınmaması sebebiyle göçmenlerin bu konuda gerçekçi bir tutum takındıkları ve beklentilerini düşük düzeyde tuttukları düşünülebilir. (2) Çifte vatandaşlığa ve Alman vatandaşlığına sahip kişilerin siyasî temsil gibi bir sorununun olmaması da bu konunun sınırlı düzeyde kalmasına neden olarak düşünülebilir.

Anketin bir önemli bulgusu da Türkiye-AB ilişkileri üzerine Alman siyasî partilerinden beklentilerine yönelik önermelere verilen yanıtlarla ortaya çıkmıştır. Göçmenlerin Alman siyasî partilerinden Türkiye'ye yönelik politika üretme konusundaki beklentileri çok düşük düzeydedir. Göçmenler, iki ülkenin siyasî partilerini kesin çizgilerle ayırmakta ve farklı alanlarda etkin olmalarını beklemektedir. Özellikle Almanya'daki siyasî partilerin Türkiye-AB ilişkilerindeki etkilerini sınırlı gördüklerini düşündürmektedir. Bu sınırlılık algısının iki açıklaması yapılabilir: Birincisi, yükselen aşırı sağ unsurların da etkisiyle Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olanların partilerde daha baskın olmasına dayandırılabilir. İkincisi ise, Türkiye'nin üyelikle ilgili yükümlülüklerini yerine getirdiği ve bu durumun Avrupa kamuoyunda açık şekilde anlatıldığı takdirde, Almanya'daki siyasî partilerin bu konuda yapay engeller oluşturamayacağı düşüncesi ile açıklanabilir. Hiç şüphesiz, göçmenlerin, eğitim düzeylerini artırmaları ve sosyal alanda STK ve benzeri yapılar yoluyla Alman siyasî partilerinin Türkiye'nin üyeliğine karşı daha olumlu yaklaşmalarında etkili olabilecekleri ileri sürülebilir.

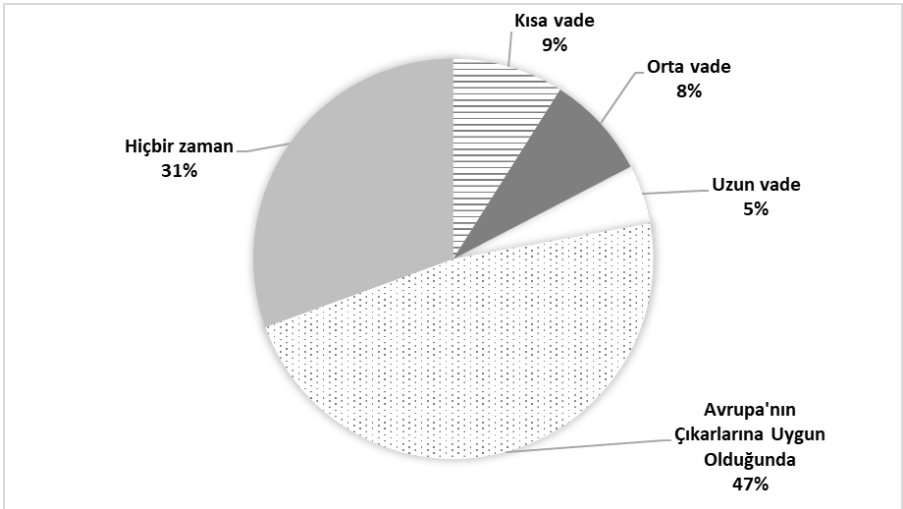
Tablo 4. Almanya'daki Siyasî Yapılardan Beklenti

Öncelikli Alan	Frekans	Yüzde
Eğitim ve meslek hayatında, göçmenlere yönelik fırsat eşitliği politikalarına önem vermesi	138	79,8
Göçmenlerin yaşadığı toplumsal ayrımcılığa karşı daha etkin politikalar uygulaması	132	76,3
İşsizlik yardımı vb. gibi sosyal güvenlik konularındaki kısıtlamalara karşı olması	87	50,3
Alman vatandaşı olmayan göçmenlere yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkından yana olması	54	31,2
Türkiye ile ilişkileri geliştirmeye yönelik politikalar izlemesi	48	27,7
Göçmenlerin aktif siyasete katılımlarına (seçimlerde göçmen adaylar kotası vb.) yönelik politikalarının olması	36	20,8
Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemesi	34	19,7

Örneklemin Türkiye'nin Ne Zaman AB Üyesi Olacağı, Türkiye'nin AB'ye Alternatif İşbirliği Yapabileceği Ülkeler ve Toplumsal Yaşamda Ayrımcılık Üzerine Görüşleri

Örneklemin Türkiye-AB ilişkileri üzerine düşüncelerine yönelik birkaç soru daha kendilerine yöneltilmiş ve görüşleri önemli bulgular ortaya çıkartmıştır. Bu sorulardan ilki Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşme süresi ile ilgilidir. Şekil 8'de görüldüğü üzere katılımcıların sadece % 22'si belirli bir süre içinde üye olunabileceğini düşünmektedir. Katılımcıların % 31'i Türkiye'nin hiçbir zaman Birlik üyesi olamayacağını düşünürken, % 47 oranında katılımcı ise Avrupa Birliği'nin ne zaman ihtiyaç duyarsa Türkiye'yi o tarihte üyeliğe kabul edeceği görüşünü desteklemektedir. Bu bulgular oldukça karamsar sonuçlar ortaya çıkarmakla birlikte dönemselsel gelişmelerin etkisi olduğu da düşünülebilir. Zira özellikle müzakerelerin başlamasının ardından AB tarafından farklı siyasî gerekçelerle bazı konu başlıklarının açılmaması, Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkileri uzun bir süreden beri durma noktasına getirmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında Avrupa Birliği'nin çıkarlarına uyduğu zamanda Türkiye'nin üye olarak alınacak olmasını veya hiçbir zaman üye olamayacak görüşünü destekleyenlerin toplamda % 78 oranında çıkması izah edilebilir bir bulgu niteliğindedir.

Şekil 8. Örneklemin Türkiye AB'ye ne zaman üye olabileceğine yönelik görüşü

Türkiye'nin üyeliği ile ilgili beklentiyle birlikte AB'nin alternatifinin olup olmadığı yönündeki sorunun bulguları da önemli bir analiz imkânı sunmuştur. Katılımcıların çoğunun AB üyeliği konusunda karamsar olması, Türkiye'nin farklı ülke grupları ile işbirliğine bakışlarının önemini de artırmıştır. Elde edilen bulgularda en dikkat çekici olanı Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin ilk sırada çıkmasıdır (Tablo 5). Ancak, Orta Asya ülkeleriyle Türkiye arasındaki ticaret potansiyalinin, AB ile gerçekleşen ticaret kapasitesinin yerini alabilecek düzeyde olmadığı açıktır. Türkiye'nin ihracatının Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin ithalat yapısını çok iyi karşılaması şüphesiz önemlidir (Aynagöz-Çakmak, 2017: 126). Ancak ithalat ve ihracat boyutları bir bütün olarak dikkate alındığında AB'nin Türkiye ile ticaretine Orta Asya ülkelerinin tam anlamıyla alternatif olması mümkün görülmemektedir. Bunun yanı sıra siyasî boyutlarıyla bakıldığında Rusya'nın çok aktif olduğu bir coğrafyada Türkiye'nin bölge ülkeleriyle yoğun işbirliği geliştirmesi Türkiye-Rusya ilişkilerinde gerginliğe sebep olabilir.

Tablo 5. Örneklemin Türkiye'nin AB Dışında Ekonomik ve Siyasî İlişkiler Geliştirmesini Bekledikleri Ülke Grupları

Ülke Grubu	Frekans	Yüzde
Orta Asya Türk Cumhuriyetleri	99	57,2
Akdeniz Ülkeleri	62	35,8
Shangai İşbirliği Örgütü Üyesi Ülkeler	62	35,8
Orta Doğu Ülkeleri	61	35,3
Körfez İşbirliği Konseyi Ülkeleri	55	31,8
Uzak Asya Ülkeleri	38	22
Afrika Ülkeleri	10	5,8
Güney Amerika Ülkeleri	7	4
Hiçbiri	18	10,4

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin ardından Shangai İşbirliği Örgütü ülkeleri, Akdeniz ülkeleri ve Orta Doğu ülkeleri önemli işbirliği yapılacak ülkeler olarak katılımcılar tarafından tercih edilmektedir. Shangai İşbirliği Örgütü ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik tercihin ön plana çıkmasında özellikle son dönemde siyasîler tarafından tartışılan bir konu olmasının etkili olduğu söylenebilir. Rusya ile ilişkilerdeki giderek artan iyileşme ivmesinin bu konuda kamuoyunda olumlu bir izlenim bıraktığı da düşünülebilir. Ancak, ekonomik anlamda Çin ile rekabet edebilmek için

koşulların çok iyi değerlendirilmesi gerekir. İyi hesaplanmamış bir anlaşma üzerine dayanacak bir işbirliğinin Türkiye ekonomisi için tehlikeli sonuçlar doğurabileceği açıktır. Ayrıca, Shangai İşbirliği Örgütü'nün yapısı gereği AB'den ziyade daha çok NATO üyeliği için bir alternatif olarak değerlendirilmesi daha doğru olur.

Orta Doğu ve Akdeniz ülkeleri ile ticaretin geliştirilmesinin yüksek çıkması ise, bu coğrafyanın Türkiye'nin yakın çevresi olması ve bölgeyle ilişkilerinin çok eski döneme dayanıyor olmasıyla izah edilebilir. Maşrik ve Magrib ülkelerini kapsayan bir alanı ifade eden Akdeniz ülkeleri, Osmanlı döneminden bu yana Türkiye ile önemli ilişkilere sahiptir. Ancak, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin zaman zaman ekonomik ve siyasî istikrarsızlıklar yaşıyor olması Avrupa Birliği'ne tam bir alternatif olmalarını sınırlamaktadır.

Katılımcılara yöneltilen son bir soru grubu ise AB ile göçmenlerin ilişkilerini doğru yorumlamaya yardımcı olabilecek niteliktedir. Göçmen olmanın belki de en büyük zorluğu olan toplumsal yaşamda ayrımcılığın boyutlarını ortaya koymaya yönelik bu soru grubunda elde edilen veriler Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Örneklemin göçmenlere en çok zorluğa sebep olan toplumsal ayrımcılık konuları üzerine görüşü

Alan	Frekans	Yüzde
İş bulma sürecinde ayrımcılık	142	82,1
Çalışma hayatında ayrımcılık	122	70,5
Eğitim alanında ayrımcılık	117	67,6
Siyasî partiler / sivil toplum kuruluşları yoluyla kamusal alana katılımında ayrımcılık	44	25,4
Mahallede / komşuluk ilişkilerinde ayrımcılık	32	18,5

Anket bulgularına göre, en ciddi sorunların başında iş bulma sürecinde yaşanan ayrımcılık gelmektedir. Her 5 kişiden 4'ü iş bulma sürecinde ayrımcılığa maruz kaldığını düşünmektedir. İş bulma sürecinin olumlu gerçekleşmesi halinde dahi çalışma hayatı sırasında ayrımcılığa maruz kaldığını düşünenlerin oranı % 70 düzeyindedir. Yine önemli bir konu olan eğitim alanında ayrımcılık yaşadıklarına inananların oranı da % 67,6 seviyesindedir. Bu alanlar toplumsal hayata uyum konusunda zorluklar yaşadığı iddia edilen göçmen grubunun karşısına engeller çıkarıldığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Türkiye-AB ilişkileri bağlamında değerlendirildiğinde bu önemli ayrımcılık

alanlarının varlığına rağmen önemli bir ölçüde AB üyeliğinin göçmenler tarafından desteklenmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir bulgu niteliğindedir. Zira tüm zorluklarına rağmen göçmenler AB içinde yaşamaktan memnundur. Ayrıca, Türkiye'nin üye ülke statüsüne ulaşmasıyla kendilerinin yaşadığı toplumsal ayrımcılığın ortadan kalkacağını düşünmeleri de, katılımcıların Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemelerinin önemli bir nedeni olarak yorumlanabilir.

Sonuç

Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi de dâhil en önemli politik ve ekonomik hedefi olarak nitelendirilebilecek Avrupa Birliği üyeliğinin Türk kamuoyundaki yansımaları farklı zamanlarda araştırma konusu olmuştur. Zira böylesine önemli bir hedefi kamuoyu desteği olmadan yürütmenin mümkün olduğu söylenemez. Türkiye'nin Avrupa bütünleşmesine yönelik ilk kurumsal yapısı olan İktisadi Kalkınma Vakfı'nın Türkiye-AB ilişkileri üzerine Türk kamuoyunun görüşünü ortaya koymayı amaçlayan 2015 yılı çalışmasında çıkan sonuçlar, Türk halkının AB konusundaki bilgi eksikliğini ortaya koymaktadır (Özsöz v.d., 2015: 32). Çarkoğlu (2003) ise farklı bölgelerde seçmenlere yönelik yapılan anket çalışmasında bölgesel ve demografik farklılıklara rağmen AB eğiliminin güçlü olduğu sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu analizde 2000'li yılların ilk yarısında AB üyeliği sürecinin Türk hükümeti tarafından da yoğun şekilde desteklenmesinin etkisinden söz edilebilir. Genel olarak bakıldığında, dönemsel etkiler dolayısıyla kamuoyunun Türkiye-AB ilişkilerine bakışında yoğun dalgalanmaların yaşandığı söylenebilir (Şenyuva, 2009).

Bu çalışmada, Türkiye-AB ilişkilerinin durağan olduğu ve Türk kamuoyunda AB hakkındaki olumlu algının düşmekte olduğu bir dönemde, Türk kökenli göçmenlerin taraflar arasındaki ilişkilere bakışları ve kendi beklentileri çerçevesinde bu sürece nasıl katkı sağlayabileceklerine yönelik değerlendirmeleri, Berlin'de yaşayan Türk kökenli göçmenler arasında yapılan bir anket yoluyla analiz edilmiştir.

Anketin bulguları ile ulaşılan en temel sonuçlardan birisi Almanya'daki Türk kökenli göçmenlerin Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerin doğrudan bir unsuru olarak görülme istemediğidir. Almanya'daki toplumsal yaşamda karşılaştıkları sorunlara Türkiye'nin dâhil olmasından ziyade kendileri çözüm aramayı tercih etmektedirler. Türkiye'den beklentileri ise genel olarak AB standartlarına yönelik çaba gösterilmesi üzerine odaklanmaktadır.

Göçmenlerin, ilişkilerdeki tıkanmaya ve ülkeler arasında siyasi anlaşmazlıklara rağmen, Türkiye'nin temel hedefi olarak Avrupa Birliği'ni

görmeleri, anketin bir diğer önemli sonucudur. Bunu iki sebeple istedikleri düşünülebilir: Birincisi, yaşamlarını birçok alanda kolaylaştıran AB standartları, Türkiye'nin gelişmişlik düzeyine de katkı yapacaktır. İkincisi, Türkiye'nin AB üyesi olmasının göçmenlerin yaşadıkları ülkede toplumsal anlamda konumlarını geliştirecek ve hukukî anlamda yeni haklara sahip olmalarını sağlayacaktır.

Özellikle iki tarafın siyasetçilerinin üzerinde düşünmesini gerektiren bir başka bulgu ise göçmenlerin ilişkilerde bir taraf gibi görünmemeye özen göstermesidir. Türkiye'nin AB üyelik sürecine kendilerinin katkıları olabileceğini düşünmekle birlikte, bu süreci Türkiye'nin bir elçisi gibi değil, bilakis uyumunu kolaylaştırıcı ve -gerektiğinde eleştirel bir tutum içinde olabilecek- uyarıcı bir rol üzerinden tanımlamaktadırlar. İki tarafın siyasetçilerinden beklentileri de bu anlamda farklı alanlara yönelmektedir.

Bu çalışmanın elde ettiği bulgular, Avrupa'da yaşayan Türk kökenli göçmenlerin, Türk kamuoyunda olduğu gibi konjonktürel gelişmelerden etkilendiğini göstermektedir. Ancak konjonktürel gelişmelerin Avrupa'daki Türklerin görüşüne etkisinin Türkiye'nin AB üyeliği gibi bazı konularda sınırlı olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, göçmenler Avrupa Birliği'ne ve Türkiye-AB ilişkilerine içinde yaşadıkları toplumun koşulları altında duygusal değil akılcı yaklaşmakta; Türkiye'ye bir "Avrupalı" olarak, Avrupa'ya da bir "Türk" olarak empati yapabilmektedirler.

Kaynakça:

- Akbaba, S. (2016) “Nationalist or Nativist Politics? Case Study of the Danish People’s Party”, *Marmara Journal of European Studies*, 24 (2): 33-57.
- Aynagöz Çakmak, Ö. (2017) “Orta Asya: Bölgesel Entegrasyon Girişimleri ve Öneriler”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (33): 116-134.
- Bade, J. K. (2013) *Kritik und Gewalt: Sarrazin-Debatte, „İslamkritik“ und Terror in der Einwanderungsgesellschaft*, (Schwalbach: Wochenschau Verlag).
- Çarkoğlu, A. (2003) “Who Wants Full Membership? Characteristics of Turkish Public Support for EU Membership”, içinde A. Çarkoğlu ve B. Rubin (der.) *Turkey and the European Union: Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics*, (Frank Cass, London), ss. 171-194.
- Dartan ve Göral (2017) “Almanya’daki Türk Göçmenlerin Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği Sürecine Bakışı: Bir Anket Değerlendirmesi”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 20 (2): 141-63.
- Die soziale Situation in Deutschland (2017) *Bundeszentrale für politische Bildung*, <<http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/soziale-situation-in-deutschland/61646/migrationshintergrund-i>> , (25 Nisan 2017).
- Kaçar, F. ve İzci Connelly, R. (2015) “Freedom of Religion and Multiculturalism in Turkey-EU Relations”, *Marmara Journal of European Studies*, 23 (1): 69-88.
- Kanzler wird auf Knien nach Ankara robben, (2013.20.02) *Welt*, <<https://www.welt.de/politik/deutschland/article113786596/Kanzler-wird-auf-Knien-nach-Ankara-robben.html>>, (24 Ekim 2017).
- Karluk, R. (1997) *Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye*, (Ankara: Turhan Kitabevi).
- Maas, W. (2008) “Migrants, states, and EU citizenship's unfulfilled promise”, *Citizenship Studies*, 12 (6): 583-596.
- Migazin (2013) “So haben Deutsch-Türken gewählt”, 30 Ekim 2013, <<http://www.migazin.de/2013/10/30/bundestagswahl-2013-so-haben-deutsch-tuerken-gewaehlt/>>, (5 Haziran 2017).
- Milliyet, (2010) “Türkiye’nin dostları AP’de gurp kurdu”, (18 Mart) <<http://www.milliyet.com.tr/turkiye-dostlari-ap-de-grup-kurdu/dunya/dunya-detay/18.03.2010/1213005/default.htm>>, (22 Ekim 2017).

- Özsöz, M., İleri, Ç., Çatır B., Ceran, A. ve Özkan, İ. (2015) *Türkiye Kamuoyunda AB Desteği ve Avrupa Algısı*, (İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı).
- Pineau, E. (2014) “France's Hollande cautiously backs Turkey EU membership bid”, 27 Ocak 2014, *Reuters*, <<http://www.reuters.com/article/us-france-turkey/frances-hollande-cautiously-backs-turkey-eu-membership-bid-idUSBREA0Q1EV20140127>>, (21 Ekim 2017).
- Polenz, Ruprecht (2010) *Besser für beide – Die Türkei gehört in die EU*, (Edition Körper-Stiftung: Hamburg).
- RT (2016) “Anyone who says Turkey is European country wants EU’s death – Sarkozy”, (20 March), <https://www.rt.com/news/336385-sarkozy-turkey-eu-death/>, (20 Ekim 2017).
- Rumelili, B. (2015) “Türkiye’nin Avrupa’yı Yeniden İnşası: Üyelik ve Vatandaşlık”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23 (2): 79-98.
- Sarrazin, T. (2010) *Deutschland schafft sich ab: Wie wir unser Land aufs Spiel setzen*, (München: Deutsche Verlags-Anstalt).
- Schmidt, Rudolf (2004). *Die Türken, die Deutschen und Europa - Ein Beitrag zur Diskussion in Deutschland*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Şenyuva, Ö. (2009) “Türkiye Kamuoyu ve Avrupa Birliği 2001-2008: Beklentiler, İstekler ve Korkular”, *Uluslararası İlişkiler*, 6 (22): 97-123.
- Uras, G. (2015) “Yurtdışında kaç Türk var?”, 24 Ekim 2015, <<http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/gungor-uras/yurtdisinda--kac-turk-var-2137336/>>, (23 Ekim 2017).
- Yüksek Seçim Kurulu (2017) “Yüksek Seçim Kurulu Sandık Sonuçları Paylaşım Sistemi”, <<https://sonuc.ysk.gov.tr/module/GirisEkrani.jsf>>, (18 Ekim 2017).

BORDER MANAGEMENT OF THE EUROPEAN UNION: THE CASE OF THE ARAB UPRISINGS

Gökçen YAVAŞ*

Abstract

With the outbreak of the Arab uprisings in 2010 the European Union has sought an urgent solution for the massive humanitarian crisis, particularly for preventing the migration flow from the Middle East and North Africa region to the EU territory. In this regard, the EU has taken further steps to manage the external borders of the Union. This study aims at examining the border management of the EU towards the immigrants and refugees and the third countries between 2011 and 2016 with reference to Foucault's notion of governmentality. The study argues that the EU has built up its border management policies and practices along the lines of the power relations between the EU and immigrant and refugee populations. In the study, the border management centred on the technologies of liberal governmentality is analyzed in two interrelated levels: The first one is the EU's regulation of human mobility including the economic, political and development policies and aiming at addressing the root causes of migration. The second one is the EU's policies that are maintained at operational and technical levels towards the immigrants and refugees on the border zones. These policies and practices are examined with regard to the biopolitical structures of governmentality.

Keywords: *European Union, border management, immigrants, refugees, governmentality*

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SINIR YÖNETİMİ: ARAP AYAKLANMALARI ÖRNEĞİ

Öz

2010'da başlayan Arap Ayaklanmalarıyla birlikte Avrupa Birliği ortaya çıkan büyük ölçüdeki insani kriz için- özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinden AB topraklarına doğru olan göç akımını önlemek amacıyla-

* Assist. Prof., Kocaeli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, e-mail: gkcnnyavas@gmail.com

bir çözüm aramıştır. Bu ölçüde, öncelikle Birlik dış sınırlarının yönetimi için ilave adımlar atmıştır. Bu çalışmanın amacı, Foucault'un yönetimsellik anlayışı referans alınarak AB'nin 2011 ve 2016 yılları arasında göçmenlere, mültecilere ve üçüncü ülkelere yönelik uyguladığı sınır yönetimini incelemektir. Bu çalışmada, AB'nin, sınır yönetimi politikalarını ve uygulamalarını AB ile göçmen ve mülteci nüfusu arasındaki güç ilişkileri üzerine yapılandığı tartışılmaktadır. AB'nin liberal yönetim teknolojileri üzerine odaklanan sınır yönetimi politikaları iki düzeyde incelenmektedir: Birincisi, AB'nin söz konusu nüfuslara yönelik, kök nedenlere işaret eden ve çoğunlukla ekonomik, siyasi ve kalkınma politikalarını içeren düzenlemeleridir. İkincisi, AB'nin sınır bölgelerindeki mülteci ve göçmenlere yönelik sürdürdüğü politikalarıdır. Bu politikalar ve uygulamalar yönetimselliğin biyopolitik yapıları bakımından değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, sınır yönetimi, göçmenler, mülteciler, yönetimsellik*

Introduction

The European Union has developed its migration and border management policies since the 1990s as a result of the rapid increase in the number of the refugees, irregular immigrants¹ and asylum seekers. However, in particular with the outbreak of the Arab uprisings in 2010, the Member States of the EU have intensely problematized and securitized the irregular immigrant and refugee population in the EU's neighbouring region, namely, the Middle East and North Africa. This article aims at examining the border management policies that the Union has maintained since the beginning of the Arab uprisings with reference to Foucault's notion of governmentality. The study argues that the EU has built up its border management policies regarding its security concerns through the regulation of the life of the populations – irregular immigrants and refugees- to prevent them from crossing the borders of the EU. On this view, the theoretical

¹ International Organization for Migration (n.d.) defines "irregular migration" as "movements outside the regulatory norms of sending, transit and receiving countries". For further information on the definitions of "refugee" and "asylum seeker", see: International Organization for Migration, (n.d). Also see: UK Parliament (2016). However, in the article, regarding the theoretical accounts of the EU's border management and migration policies, "irregular immigrant" essentially refers to an expression that is constructed by the rationalities of governmentality. Also see: Vaughan- Williams (2015: 1-15). In addition, in this article, the term "migrant", in general, includes "immigrant", "refugee" and "asylum seeker".

account focuses on how the EU specifies “the regulation of life” or “the management of populations” in certain territories through the securitization of migration (Foucault, 2009: 23). The populations who are seen as potential immigrants residing in their own countries and refugees waiting to arrive in Europe are mainly subjected to a set of calculations and regulations generated by the technologies of governmentality (Basaran, 2008: 341).

In this study, Foucault’s notion of governmentality is employed in the field of migration as technological practices and liberal rationalities have become an important aspect of the regulation of mobility (Walters, 2015: 1). In the article, it is also considered that the issues of migration and border management have entirely been incorporated into the many aspects of governmentality regarding the externalization of the Union’s border and securitization of migration. Thus, here, the border management of the EU is examined as a certain extensive domain of policies, strategies, practices and discourses. Theoretically, this article scrutinizes the border management in two ways. Firstly, the EU’s policies in the Middle East and North Africa region towards the third countries include a set of measurements claiming to address the root causes of migration. In this regard, the study puts a particular emphasis on how the EU pursues a number of policies including the development of technologies and rationalities at different international and transnational levels. The second level reflects the biopolitical levels of governmentality. Here, the EU substantially focuses on the border zones where a considerable number of refugees and immigrants are waiting to reach Europe. The Union has employed a number of military and civilian instruments to prevent the risk of immigration. The EU’s particular relationship with Turkey is also worth analyzing as Turkey is geographically becoming a “transit zone” as well as a country of destination for the immigrants and refugees who wish to cross the borders of the EU (İçduygu and Yükseser, 2012: 448).

The study is divided into four main sections: In Section I, a theoretical explanation on the concept of governmentality, the relationship between security and border management, and the biopolitical aspects of governmentality take place. Section II displays how the EU has developed its border management policies including different types of instruments and activities it has been engaged in. Section III defines the main aspects of the regulation of life through the notion of governmental technology based on several practices. Section IV examines a set of policies that the EU has maintained towards the refugees and irregular immigrants expecting to cross the borders from Libya, and in particular Syria through Turkey to the territory of

the EU. This study covers a period of five years from 2011 to 2016 and as location the EU's neighbouring regions in the Middle East and North Africa as well as Asia.

The “Governmentality” Approach

In this study, governmentality signifies mechanisms and processes represented by the “projects on the regulation and management of the social life of the population” (Weidner, 2009: 389; Foucault, 2009: 23). The governmentality approach in the following section of this article initially portrays how the EU has set up a wide range of contractual relations such as partnerships, economic and technical assistance with the third countries in the Middle East and North Africa region. Foucault (2009: 108-109) contends that the notion of governmentality provides “a set of institutions, procedures, analyses, calculations of probability, configurations, regularities, tactics in the liberal system.” This type of rationality obviously conveys “how its institutions act; and explains that its discourses develop practices through the expansion of liberal norms” (Joseph, 2010: 223). Governmentality is a level of ruling in terms of “political rationalities and problematizations” (Merlingen, 2011: 153-155). In this respect, the EU, as the power, applies governmental and political rationality that is typically generated from the liberal ideology. Political rationality is a set of implementations including discourses and practices towards the populations. Accordingly, power uses its own “vocabulary in security terms and constructs its own reality” (Merlingen, 2011: 152). Its reality is based on liberal values rather than a negative understanding of security. Bigo (2008: 94-96) argues that prevention in terms of security “is not directly related to war or survival; rather it offers regularity and liberty”. Thus, security is thoroughly bound up with the idea of liberalism. The EU links border management to its security concerns and deems security as a governmental tool of prevention in a given society and territory. For Huysmans (2006: 152) security devised by the power strengthens “the governmental identity of the European Union”.

The definition of the migration issue is framed within the externalization of the EU border merging internal security and external security into one larger conception of security. One of the EU's initial attempts to deal with international crime is to construct a link between the migration issue and “illegal migration” (Karen E. Smith, 2014: 176-201). However, the political rationalities are built upon the security discourses that problematize and target the immigrant populations as a whole. In such a system, governmentality in nature represents “a power targeting population, holding a political economy as

a form of knowledge and security apparatuses as fundamental technical instrument” (Foucault, 2009: 108-109). In this respect, discourses and practices are meticulously associated with security concerns. Thus, power employs political rationalities when regulating the population through authorities and agencies using several techniques and knowledge with “unknown consequences, effects and results” (Merlingen, 2011: 153; Dean, 2010: 1-15). As Joseph (2010: 223) emphasizes, power exercises its governmental mentality through “network of institutions, procedures, and techniques” that regulate social life.

Foucault’s explanation on “biopolitics” helps us analyze how the EU arranges the processes of mobility in its management of border security and population. The connection between “technique of security and population” is generated from the notion of liberal governmentality (Hoffman, 2014: 102). In this sense, borders extensively become politicized and securitized, and as a consequence there emerges a division between “inside” and “outside”, and between “us” and “them” (Basaran, 2008: 344). For example, in “A European Agenda on Migration” that was adopted in 2015, the EU rationalizes the necessity for the expertise and knowledge for security reasons in the management of its external border. Taking security and mobility together, the EU states that “strong external border is important for internal mobility” (European Commission, 2015a). Such a specified relationship between migration and security that is also regulated by the forces of the power can be found in the technologies of governmentality or more specifically in the biopolitical aspects of border security mechanisms (Basaran, 2008: 341, Vaughan-Williams, 2015: 39). Similarly, Bigo (2011: 42) underlines that “sovereign power maintains all biopolitical levels of mobility control”. Particularly, people who are responsible for the “management of risk and fear” use their legitimacy for other people who are transnational political activists or migrants. The term “executive powers” includes a number of governmental, non-governmental, international, translational and private bodies (Bigo, 2011: 42). In this case, as Bigo argues (2002: 83), the old discourses and techniques of the governing body in liberal system are being transformed and developed. Accordingly, populations can be controlled through different levels of instruments – and through several transnational levels - rather than solely governmental ones. The regulation of the population on the border zones is also considered as “the transnational field of professionals in the management of unease” (Bigo, 2002: 64). On the other side, Vaughan– Williams (2015: 39-40) contends that the complexity in the relationship between security and migration in the border management leaves the immigrants somewhere between “life to

be saved” and “security risk”. The link between these two classifications, consequently, constructs one of the aspects of the notion of governmentality in the EU identifying and governing the irregular immigrants. Basaran (2008: 340-341) asserts that moving towards the latter position, the irregular immigrants are largely and inevitably categorized as “unwanted populations” who are subjected to illiberal rules on the border zones. These zones become the spaces where the people are excluded from the basic liberal values such as human rights. Spaces – borders – are identified as the “territories of exception” which are controlled, managed and regulated by the sovereign powers through the liberal security practices (Basaran, 2008: 339-341). By securitizing the migration and refugee issue, an authority does not call for these units for survival, urgency and exceptional practices; instead, it devises the bureaucratic levels and politics that generate “a sense of fear, danger and unease” (Bigo cited in Bourbeau, 2011: 38). In this respect, for Topak (2014: 819) through the notion of governmental technologies, immigrants and refugees are “categorized, monitored, sorted, excluded through these technologies at the border zones”. In a sense, the regulation of life of population is much more concerned with “statistics and numbers not individuals” than the humanitarian aspects (Bigo, 2011: 42). Hamilton (2013: 42) also describes Foucault’s population as “entirely an object of statistics, an object of calculation, measured by state and qualitatively dissimilar to a collective of singular persons”. For example, the territory is controlled through “the development of technologies such as cameras, drones, risk analysis methods” (Topak, 2014: 819). These all target preventive measures taken towards the populations on the border zone before their arrival in the EU.

Border Management of the European Union

As an over-all phenomenon migration has become an important issue in the process of the EU integration since the end of the 1980s. The end of the communist system in the East Europe and the outbreak of the war in the former Yugoslavia radically caused an increase in the number of refugees and immigrants crossing the EU borders (Karen E. Smith, 2014: 185). However, the Arab uprisings and change in the Middle East and North Africa region have made a dramatic impact on the flow of the refugees and immigrants populations who have fled from the areas of ongoing civil wars in their countries. Karen E. Smith (2014: 185) argues that since the 1980s the EU has securitized the migration issue and presented it as a “threat to public order, economic market or cultural identity”. In essence, the EU has frequently employed the term “illegal immigration” as well as “irregular immigration” in particular “with the

development of the external dimension of Justice and Home Affairs” of the EU (Karen E. Smith, 2014: 176, European Commission, 2005).²

With the Maastricht Treaty that entered into force in 1993, the Member States of the EU agreed on a migration and asylum policy including the “conditions on entry and movement of the nationals of the third countries; exchange of information and cooperation within the EUROPOL (European Police Office) structure on the issues of international crimes such as terrorism and drug trafficking” (Treaty on European Union, 1992). With the Treaty of Amsterdam that came into force in 1999, “external border controls, asylum and a number of related issues such as crime prevention and combating crime, securing the freedom of free movement of citizens of the Union, and the issues of security and justice” were included in the Union’s policies (European Council, 1997). The Schengen area that was established in 1985 to provide a “territory of free movement of persons” was also incorporated into the Treaty of Amsterdam (The Schengen Area and Cooperation, 2009).³ Then, by the Tampere Summit of 1999, the Member States of the Union have once more strengthened the Treaty of Union for “the progress of a stronger dialogue on irregular immigration”. For the Council, such policies would also be possible “through the partnership of the countries of origin with regard to the basic principles of freedom and respect of human rights” (European Council, 1999).

At the Seville Council in 2002 the Member States of the EU emphasized the management of migration flow through law and in co-operation with the third countries and transit countries. They decided to work on the conclusion of readmission agreements with the third countries providing technical and financial assistance and resources for them (European Parliament, 2015).⁴ The Union has thus agreed on a more integrated and coordinated form of management of its external borders. Therefore, the Member States of the Union have developed instruments such as “border and police forces, common units

² In the Communication on “A Strategy of External Dimension of Area of Freedom and Security and Justice” that was presented in 2005, the main goal was categorized as “to establish an efficient border management addressing the main threats including organized crime (including trafficking in persons drug and weapons) and terrorism in co-operation with the third countries” (European Commission, 2005).

³ Accordingly, the signatories accept that “the internal borders were abolished and there is one single external border.” The goal of the Agreement that came into force in 1995 is to secure the Schengen area through “co-operation, co-ordination between police and judicial unit” (The Schengen Area and Cooperation, 2009).

⁴ Readmission agreements include “reciprocal obligations between the EU and non-EU countries to provide the return of irregular immigrants to their country of origin or to a country of transit” (European Parliament, 2015).

for the professionals” in acting in cooperation with the European Union (European Council, 2002).

In 2004, European Agency for the Management of the Operational Cooperation⁵ – FRONTEX- at the external borders was created (The Council of the European Union, 2004). Accordingly, the Council decided to establish an “integrated management to provide a uniform control and surveillance within the area of freedom, security and justice” (The Council of the European Union, 2004). FRONTEX has also working agreements with the third countries. A specialized expert body tasked in the field of border management would also provide risk analyses and training at the EU level. In addition, the Council decided to create “national instructors of border guards” that would help to detect the third-party nationals who moved into the EU territory in illegal ways and to allocate sufficient technical equipment and material resources for this purpose (The Council of the European Union, 2004). Vaughan-Williams (2015: 26) argues that “although FRONTEX identifies itself as a ‘technocratic risk manager’, its operational characteristics are similar to those of military forces.” Therefore, there has emerged an increasing tendency for the EU to use military equipment and vehicles in the calculation and management of the irregular migration.

In 2005, the European Council adopted a “Global Approach to Migration” (GAM) towards the Mediterranean and Africa emphasizing the co-operation with the third countries. The Council agreed that the parties would also come together to co-operate in a number of migration-related issues ranging from development, employment and social policies. The GAM principally states that the essential goal of the agreement is to “address the root causes of the migration mainly by relating it to development” (European Council, 2005).

In the following years upon the increasing migration flow towards the European continent, in 2015 the EU pointed out the necessity for strengthening the border control through the European Asylum Support Office and EUROPOL as well as the Member States (European Commission, 2015a). Since 2006 the EU Council has adopted a common “Integrated Border Management” that would function alongside the “global approach to migration” (Carrera, 2007: 1). Accordingly, migration as a comprehensive issue would be directly handled within the framework of management of the external borders of the EU. Border control, in this regard, comprises the measurements such as

⁵ Then the Agency was renamed as “the European Border and Coast Guard Agency” that would act in coordination with the Member States was established in this regard.

“control on cross-border crime, risk analysis, the four-tier control model including measures with the third countries, co-operation with neighbouring countries, control at the external borders and within the Union (area of free movement)” (Council of the European Union, 2006). One of the main instruments that the EU has developed for the border security and migration management is the Global Approach to Migration and Mobility (GAMM) that was established in 2011.

The EU’s policies are also carried out through the European External Action Service (EEAS). The EU has also maintained a development policy outlined within the exclusive competences written in the Treaty on the Functioning of the EU (2007): In line with the external action the EU can “carry out its development, humanitarian aid and cooperation policy” principally to eradicate the economic weaknesses in so-called developing countries.

At operational level, the EU is also tasked with the EU Maritime Operations within the framework of the European Union Maritime Security Strategy that was adopted in 2014 to contribute to the maritime security. The Union particularly aims to prevent the region from certain threats and risks ranging from “cross-border organized crime, human trafficking and smuggling of migrants, trafficking of arms, goods and drug” (The Council of the European Union, 2014).

In general, the Member States of the EU act in the processes of the development of the migration policy mainly referring to “the least common denominator” (Uçarer, 2002: 27). The Member States still need to take more cooperative actions and stages within the Union. However, in particular since 2015 with the increase in the number of refugees and immigrants, the migration issue has been largely securitized by the Member States. For example, the population of the refugees and immigrants in Europe reached “more than a million” in 2015 (BBC News, 2016). Such a massive immigrant flow which has so far had a profound effect on the Member States in their domestic affairs also triggers tension within the EU. In 2011 when thousands of refugees and immigrants were fleeing from in particular Tunisia and Libya to the European continent, and upon their arrival on the Italian island Lampedusa, Italian politicians called the humanitarian crisis as “human tsunami” (The Guardian, 2011). The implementations related to the refugees and migrants’ free movement in Europe also create long-lasting clashes among the Member States of the EU. For example, in 2015 the German Chancellor Merkel’s “Open Door” policy towards refugees raised a challenging situation at the EU level for the

other Member States of the Union. Such a policy also faced so much criticism in Germany (The Guardian, 2015a; The Guardian, 2015b).

The development of the border management has a multi-layered, extensive and considerably a complicated character. Emphasizing that the main goal is to achieve an integrated border management and global approach, the EU has pursued policies towards the immigrants deemed as the “regulation of the life of the populations” regarding the mobility in its neighbouring region (Carrera, 2007: 1). However, the combination of border security and migration management brings into question the humanitarian aspect of the EU’s policies as the governmental technologies and liberal rationalities also create contradictory situations for the security of the immigrants (Basaran, 2008: 339-341).

Regulating from Within

The Arab uprisings first started in Tunisia in December 2010, then the protests led to deep conflicts and civil wars throughout the Middle East and North Africa.⁶ Initially, the EU viewed that the radical political and social change could promote liberal values, democracy, rule of law and progress in economic and social life in the Southern Mediterranean. However, the civil wars and their unpredictable consequences - such as humanitarian crisis and migration flow- pushed the Union to produce more effective – and more preventive – policies towards these countries and their population.⁷ Primarily, upon the growing unrest, the EU issued a Communication stating that the Union would “support the democratic and constitutional reform processes” (European Commission, 2011a). Accordingly, the political rationalities of the EU in the southern region on the immigration issue are designed as the “stronger partnership with the people” and “sustainable and inclusive growth and economic development” (Bauer, 2013: 7; European Commission, 2011a). The

⁶ This study includes the EU’s border management policies and practices mainly related the civil wars in Libya and Syria. For further information on the “Arab uprisings” see: Peters (ed.) (2012). The process in this region is also identified as “Arab Spring” since it also denotes the profound political change by which new democratic governments can come to power and replace the authoritarian rules.

⁷ For the last couple of decades, the EU has strengthened its institutional ties with this area. In particular, Global Mediterranean Policy (1972), Renovated Mediterranean Policy (1989), the Euro-Mediterranean Partnership (1995), the Common Strategy on the Mediterranean Region (2000), the European Neighbourhood Policy (2004), the Union for the Mediterranean (2008) are the main initiatives that the EU and its neighbouring countries in the Mediterranean region have undertaken so far.

EU has adopted a “differentiated approach” that could also make transformations in these countries in three interrelated aspects: political, economic and societal (European Commission, 2011a). At this level of liberal governmentality, the EU has the rationality of establishing a co-operative system rather than pushing them just for the imposition of its rules and legislations. In a sense, the EU as the “power” is constituted in a “networked form rather than being hierarchically superior over other entities” (Merlingen, 2010: 151-52). Thus, the units of the governmental activity –including civil society and transnational units- would be able to adopt a position of “self-limitation for the governmental practices” (Foucault, 2008: 296). The Union in that way asserts its political rationalities in terms of problematizations through discourses which are extensively found in its technical documents (Merlingen, 2011: 152-53). For example, through the Communication, the socio-economic situation that is categorized as “economic weaknesses” in these countries is clearly problematized. It is also considered as the main cause of these huge migratory flows into the EU. The Communication then aptly reflects the EU’s main goals in the delivery system of the neoliberal realm as “sustainable and inclusive growth, development of poorer regions and job creation” (European Commission, 2011a, Foucault, 2008: 166). In line with the EU’s approach of 3Ms’, that is, “money, market access and mobility”, in 2011 a great emphasis was put on an interrelated approach that was also reflected in “the Global Approach to Migration and Mobility.” Mobility denotes the inclusion of the third-party nationals by sticking them to the economic and legal aspects of regulation. Furthermore, the EU would revise the visa obligations to be facilitated or lifted in the near future (European Commission, 2011a: European Commission, 2011b; European Commission, 2011c). For Vaughan- Williams (2015: 25-29) for the EU approach in the documents, the EU is much more concerned with the reassurance of each individual migrant’s security and fundamental rights through the development of a “well-managed mobility”. However, this means that the management of mobility refers to the management and regulation of the populations who are attempting to migrate from one place to another. These populations or the third-nationals have already been controlled and managed through a number of techniques. For example, in accordance with the visa obligations, the EU has collected a variety of “biometric databases including fingerprints and other personal information” of the third-nationals (Guild and Carrera, 2013: 8).

The EU has signed the Mobility Partnerships with Jordan in 2014, Tunisia in 2014 and Morocco in 2013 (European Commission, 2014a; European Commission, 2014b; The Council of the European Union, 2013). What is more,

upon the uprisings, the former High Representative Ashton underlined the notion of “deep democracy” in the neighbouring region (Council of the European Union, 2011a; European Union, 2011). During the processes, such a perspective is furthered by the EU’s declaration of the principles of “more and more” and “deep democracy” in condition that the “progress in democratic reform is achieved by the individual countries in the southern shore of the Mediterranean region” (European Commission, 2011a). However, by imposing the aid instrument, the democracy is exerted through the power relations targeting the notions of populations (Kurki, 2011: 378). Likewise, human rights issue has always been associated with the assistance programs from the European side (Cassarino, 2012: 4). As Foucault (2008: 295) contends, “individuals that are both the subjects of rights and economic actors” can push for progressive change in their countries and can thus “respect economic laws and principles of right in the macro level forms of governmentality”. With the GAMM, the EU demands that the third country authorities are also actively involved in the process of the management of the irregular migration and of the regulation of the legal procedures for immigrants. Within a comprehensive perspective, the third countries and the EU would also cooperate in terms of their economic interests and of technical issues in providing expertise and resources in the region (Vaughan- Williams, 2015: 25-26). The main discourse is basically indicated as addressing the root causes of migration with a focus on preventive measurements. The EU’s governmental mentality thus underscores the role of the basic values of liberal ideology including “human rights, economic development and democracy” in these countries (Karen E. Smith, 2014: 187). From such discourses and practices, it can be inferred that the rationalities do not intend to keep the regulation only at legislation level. Rather the regulatory forces comprising all aspects of life simultaneously advocate a new type of power relation between the subject and object. However, the EU’s “human, migrant and individual based approach” openly clashes with those of the EU’s protectionist discourses. The humanitarian aspect also raises ethical considerations. Even if there is a sense of “protection of lives” in the mobility aspect, the EU’s conflicting discourses categorizing the immigrants as “threat”, “irregular” and “illegal” visibly reveal how the EU problematizes the immigrants (Vaughan – Williams, 2015: 26-67).

Securing the Border or Human?

Beside the EU’s security concerns, one of the main goals of the EU has always been to prevent the refugees and irregular immigrants mostly sailing into the Mediterranean Sea (including the coasts of North Africa in particular

from Libya and from the Aegean Sea mainly from Turkey) from entering the EU. To cope with the irregular immigration by sea, the EU has carried out its border management policies at both operational and technical levels. European border security practices include a number of instruments such as the FRONTEX operations, European Border Surveillance System (EUROSUR) and military operations (The European Parliament and the European Council, 2013). As mentioned in the previous sections, the Union conducts military and civilian operations at a cooperative level. More concretely, EUROSUR acts “in cooperation with the national authorities of the Member States and FRONTEX” providing necessary tools to “improve their situational awareness and reaction capability at the external borders of the Member States of the EU” (The European Parliament and the European Council, 2013). For Vaughan-Williams (2015: 27) with the establishment of EUROSUR “the language of the border control is militarized” in particular through the statement of “situational awareness and reaction capability” (Carrera, Blockmans, Cassarino, Gross and Guild, 2017: 44-45). Even if the aim is indicated as “detecting, preventing and combating illegal immigration and cross-border crime and contributing to ensuring the protection and saving the lives of migrants”, the techniques and equipments are militarily designed (The European Parliament and the European Council, 2013). In particular, previously, by the Commission’s Communication on “Reinforcing the Management of the EU’s Southern Maritime Borders” of 2006 the geographically defined border management has almost become militarized (Carrera, 2007: 6; European Commission, 2006). “The technologies of surveillance and control” including “satellite systems, vehicles, crafts like drones” are further advanced for this reason (Guild and Carrera, 2013: 4). Hence, the development of the EU’s operational capacity is grounded on two main goals: The first one is to take measures at operational level “to fight illegal immigration”. Secondly, the EU would act in co-operation with the third parties in the region (Carrera, 2007: 6). Within the defence policy framework, the EU has launched an operation under the EUNAVFOR, then renamed “Operation Sophia” in April 2015 primarily against human trafficking as an extensive approach to the migration issue (Michael E. Smith, 2017: 242). This manoeuvre is clearly identified as an outcome of the combination of military and civilian aspects of security at operational level (Tardy, 2015: 1-3). In the same way, a FRONTEX operation namely “Joint Operation Triton” was also tasked with the “border control and surveillance, search and rescue” in 2014 (FRONTEX, 2016a). However, the operations could neither halt the refugee and migratory movements nor eradicate the massive casualties in the Mediterranean Sea. For example, during such operations the executive powers constantly classify the

immigrant populations as “illegal immigrants” even before their entrance into the EU territory regardless of their being potential asylum seeker or refugee (Carrera, 2007: 25).

Similarly, in the Syrian case, the EU politics largely functions through a set of “governmental mentalities of technocratic coordination” than a normative dimension (Manners, 2007: 85). In this regard, the most normative policy action taken by the EU is the allocation of humanitarian aids that extensively meets the needs of the population regardless of their location. To stop the migrant influxes the EU had signed a number of agreements establishing a framework for an effective co-operation and dialogue particularly with Turkey. They signed the Readmission agreement in 2013; agreed on the Joint Action Plan upon the decisions of the Heads of State or Government that was activated on 29 November 2015; and signed Turkey- EU agreement on 18 March 2016 (European Council, 2016; European Commission, 2015b; the Council of the European Union, 2015). In accordance with the Action Plan, Turkey and the EU agreed on the cooperation with “solidarity, togetherness and efficiency” (Kale, 2016: 2). The EU decided to provide Turkey with financial assistance including 3 billion euro under the framework of Facility for Refugees in Turkey (European Commission, 2016a). The regulations also provide Turkey with the main instruments on the road to the EU Membership. The enactments related to the refugee crisis are then directly subjected to the implementation of Turkey’s roadmap for visa liberalization (European Commission, 2014c; European Commission, 2016b).

Thus, Turkey’s long-lasting institutional relationship with the EU almost paved the way for the creation of an explicit but a complicated burden-sharing mechanism between Turkey and the EU in a variety of political and social issues (Kale, 2016: 2).⁸ For this reason, the EU decided to support Turkey financially and technically particularly on the refugee and irregular immigration issue. The Commission would also assist Greece through support from the EU budget, expertise and technically. Then, “all the irregular immigrants and refugees who entered into Greek islands would be sent to Turkish lands; and for each Syrian refugee another Syrian would be returned to the EU” (European Commission, 2016a). In this respect, at operational level, FRONTEX (Joint Operation Poseidon) (2016b) launched an operation for “border surveillance, and identification and registration, detecting cross-border crime, smuggling of illegal materials such as weapons and falsified documents”. The operation was extended throughout the islands in the Eastern Aegean Sea for further search

⁸ This is due to its candidacy status in the Union.

and rescue operations. The agency is in close cooperation with Turkish intelligence and border management authorities and with the countries of origin (FRONTEX, 2016b). Besides, in February 2016, a NATO operation was launched for fulfilling “monitoring and surveillance of illegal immigrants in the Aegean Sea” (UK Parliament, 2016).

In essence, the visa liberalization issue drawn up in the Roadmap is a branch of the level of conditionality for Turkey even if the situation evidently represents a humanitarian aspect. The regulation of population encompasses a number of transnational areas of technical and procedural expertise rather than adequate normative indications and policies. This approach reflects the legal enactments based on bilateral executive mechanism whereas the discourses are grounded on the human rights and the protection against violations. Furthermore, the burden-sharing machinery between the EU and Turkey on the regulative mechanisms also generates a number of difficulties. The political rationalities comprising the calculations on quantitatively defined immigrant populations could suggest no more than a materialization of life or an exclusion from fundamental human rights for the individuals. The procedures and ongoing – and uncertain- processes “left the immigrants in-between spaces where they are deprived of certain needs and aspects of life” (Basaran, 2008: 339-341). The push-backs profoundly display the characteristics of the connection between “humanitarianism and border security” in the EU’s border management (Vaughan- Williams, 2015: 64). Yet, the operations can not prevent the immigrants from deciding to cross the borders; instead they tend to choose more dangerous routes (The Guardian, 2017). FRONTEX operates for the “situations of humanitarian emergency and rescue at sea” rather than directly for the protection of human lives (Keller, 2015: 1). Even if there seems to be a decrease in the number of the immigrants, as a fact, there is an increase in the death rates. It is stated that “one in forty-nine immigrants died on their way to Europe” (The Guardian, 2017).

In general, border has a prominent role on the EU side while Turkey seems to be much more concerned with the domestic settings on the settlements and relocation of the immigrants. More concretely, on the Turkish side, the immigrant and refugee population issue brings up two main concerns: The first one is whether Turkey can sufficiently coordinate all the levels of its domestic capacities compliant with the readmission agreement. There are still difficulties in the decision-making and implementation stages on how to settle them in

Turkey or when to send them back to their countries of origin.⁹ Secondly, there still exist uncertainties in the system of identification and documentation of the migrants who are passing through Turkish territories to cross into Europe. Such an uncertainty thus creates a perception that Turkey is inevitably recognized as a country where millions of “unwanted migrants” have stayed in (Nas, 2015: 179-180).

The complexity of such a regulation also raises a couple of questions on the nature of biopolitics of the immigration and refugee issue. The first one is about “security for whom or what?” The second one is on the structure of the power including struggles and collaborations that affect the current and future situation of the immigrants and refugees. In the first case, as the immigrants and refugees are promptly problematized and securitized by the Member States of the EU a dilemma comes about with the question whether security is provided for the immigrants or for the borders. The border management in the EU clearly signifies the population which has then become a subject matter of push-backs in-between in order to safeguard the territories of the Union. Secondly, the most noticeable example is the disagreements between Turkey and the EU in the process including the aid and similar issues.¹⁰ For example, although the reports issued on the process are about the progress on the visa liberalization rather than the membership issue, they pose a secondary link to the framework of the everlasting relationships between the EU and Turkey. The Cyprus issue between Turkey and Greece; the regulation of human rights issue with regard to the standards of the Geneva Convention of 1951 on refugees and its Protocol of 1967; the Council of Europe Convention for the Protection of Individuals relating to Automatic Processing of Personal Data of 1981 and its Additional Protocol no 181.; and Turkey’s visa policies towards the third countries have become a sphere of disagreement between the parties (İKV, n.d.). The power that is made up of a number of executive agencies including international and transnational organizations, third countries and operational units has intentionally and unintentionally provided a limited capacity in the border management processes. This is also due to the fact that the main obstacles come

⁹ In particular, regarding “the 1951 Geneva Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees, international legal principle of *non-refoulement*, the signatories can not expel or return a refugee in any manner whatsoever to the frontiers of territories where his life or freedom would be threatened on account of his race, religion, nationality, membership of a particular group or political opinion” (UNCHR, Article 33 (1)). For further discussion, see: Vaughan- Williams (2015: 61).

¹⁰ It is also important to note that the regulation of life is maintained through a number of states, international and transnational organizations and civil society.

out of the certain stances of the both sides –Turkey and the EU- towards the related issues.¹¹ Within such a technical framework detailed with the all levels of conditionality between the parties, the refugee and immigrant issue has almost turned out to be far from the matters of human rights.

Conclusion

The EU has been enormously affected by the Arab uprisings in the Middle East and North Africa region rapidly after 2010. Even though the reasons and outcomes vary in different aspects the humanitarian dimension has been exceptionally noticeable when it comes to the issue of refugee and immigrant population from the conflicting regions. However, for the EU, the migration issue has gained a political and legal meaning that would further endorse safeguarding the EU's borders against the "outsiders". The EU has thus developed a migration policy since the early 1990s, and a global border management policy at an integrated level since the early 2000s with the establishment of additional institutions and agencies to confront the unforeseen humanitarian crises. However, at the same time, the EU has an understanding that there is a direct link between security and migration, thus formulating a set of mechanisms for the regulation of population in a given territory. In line with the notion of governmentality, the management of population takes place through a number of tools of technologies. Governmentality is also related to the construction of the political rationalities in the regulation of population. In this case, the power is made up of the EU and its sub-institutions and agencies acting together with transnational and international entities and third parties (including Turkey, and a number of North African countries). Accordingly, EU's practices are placed at two levels: The first one is that the EU sets up partnerships, providing the third countries with economic and technical aids, mobility and visa regulations. The second level remains more operational mainly focusing on the border zones. The EU has thus conducted civil and military operations through transnational security professionals in the Mediterranean and the Aegean Sea to prevent the immigrants and refugees from entering the European territory. In this respect, the EU signed the Readmission Agreement in 2013 with Turkey. The procedure including the regulation of the people on the border zones has been depended on the bilateral relations between Turkey and the EU. Accordingly, the EU is to provide technical and economic

¹¹ For example, Turkey's position towards the rearrangement of the geographical limitation in granting "refugee status" to non-European nationals is closely linked to the Turkey's membership prospect to the EU. For the EU, Turkey has to implement the standards of the Geneva Convention of 1951 and its Protocol of 1967. Also see Nas (2015: 182).

assistance, in return, Turkey is expected to keep the refugees mainly in its territory in exchange for visa liberalization for Turkish population. In the meantime, it would not be erroneous to underline that the disagreements as well as agreements among the executive powers openly reflect on the future of the population waiting, even living on the border zones.

References:

- Basaran, T. (2008) "Security, Law, Borders: Spaces of Exclusion", *International Political Sociology*, 2: 339-354.
- Bauer, P. (2013) "European–Mediterranean Security and the Arab Spring: Changes and Challenges", *Democracy and Security*, 9 (1-2): 1-18.
- BBC News (2016) "Migrant Crisis: Migration to Europe explained in seven charts", 4 March 2016, <<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-34131911>>, (27 November 2017).
- Bigo, D. (2002) "Security and Immigration Towards a Critique of the Governmentality of Unease", *Alternatives*, 27: 63-92.
- Bigo, D. (2008) "Security: A Field Left Fallow", in M. Dillon and A.W. Neal (eds), *Foucault on Politics, Security and War*, (Basingstoke: Palgrave Macmillan), pp.93-11.
- Bigo, D. (2011) "Freedom and Speech in Enlarged Borderzones" in V. Squire (ed.), *The Contested Politics of Mobility*, (Oxon: Routledge), pp. 31-50.
- Bourbeau, P. (2011) *The Securitization of Migration: A Study of Movement and Order*, (London: Routledge).
- Carrera, S. (2007) "The EU Border Management Strategy, FRONTEX and the Challenges of Irregular Immigration in the Canary Islands", *CEPS Working Document No.261*, March, <<https://www.ceps.eu/publications/eu-border-management-strategy-frontex-and-challenges-irregular-immigration-canary>>, (28 November 2017).
- Carrera, S., Blockmans, S., Cassarino, J.P., Gross, D. and Guild, D. (2017) "The European Border Coast Guard, Addressing Migration and Asylum Challenges in the Mediterranean?", *CEPS Task Force Report*, <https://www.ceps.eu/system/files/TFR%20EU%20Border%20and%20Coast%20Guard%20with%20cover_0.pdf>, (23 November 2017).
- Cassarino, J.P. (2012) "Reversing the Hierarchy of Priorities in EU-Mediterranean Relations", in J. Peters (ed), *The European Union and the Arab Spring*, (Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK: Lexington Books), pp. 1-16.
- Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union (2012), Protocols- Annexes- Declarations annexed to the Final Act of the intergovernmental Conference which adopted the Treaty of Lisbon, signed

on 13 December 2007, *Official Journal*, C 326, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=en>>, (26 November 2017).

Council of the European Union (2006) Press Release, 2768th Justice and Home Affairs Council Meeting”, Brussels, 4-5 December 2006, <http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-06-341_en.htm?locale=en>, (28 November 2017).

Dean, M. (2010) *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*, (London: Sage).

European Commission (2002) “Presidency Conclusions Seville European Council”, Press Release Database, DOC/02/13 Brussels, 22 June 2002, <http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-02-13_en.htm?locale=en>, (28 November 2017).

European Commission (2006) “Reinforcing the Management of the European Union’s Maritime Borders”, Communication from the Commission to the Council, Brussels, 30.11.2006 COM (2006) 733 final <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0733&from=PT>>, (28 November 2017).

European Commission (2011a) “The EU’s Response to the Arab Spring”, Press Release, 12 December 2011, <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-918_en.htm>, (2 May 2016).

European Commission (2011b) “A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean”, 8 March 2011, <https://eeas.europa.eu/euromed/docs/com2011_200_en.pdf>, (2 May 2016).

European Commission (2011c) “The Global Approach to Migration and Mobility”, 18 November 2011, <https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/communication_from_the_commission_1.pdf>, (2 May 2016).

European Commission (2014a) “EU-Jordan: A New Partnership to Better Manage Mobility and Migration”, 9 October 2014, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1109_en.htm>, (14 May 2016).

- European Commission (2014b) “EU and Tunisia Establish Their Mobility Partnership”, 3 March 2014, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-208_en.htm>, (12 May 2016).
- European Commission (2014c) “Report on Progress by Turkey in Fulfilling the Requirements of Its Visa Liberalization Roadmap”, 20 October 2014, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NOT/?uri=CELEX:52014DC0646>>, (3 May 2016).
- European Commission (2015a) “A European Agenda on Migration”, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM (2015) 240 final, Brussels, 13 May 2015, <https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf>, (24 November 2017).
- European Commission (2015b) “EU-Turkey Joint Action Plan”, 15 October 2015, <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5860_en.htm>, (3 May 2016).
- European Commission (2016a) Fact Sheet, 19 March 2016, <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-963_en.htm>, (6 June 2016).
- European Commission (2016b) “Second Report on Progress by Turkey in Fulfilling the Requirements of Its Visa Liberalization Roadmap”, 4 March 2016, <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/international-affairs/general/docs/turkey_second_progress_report_en.pdf>, (8 May 2016).
- European Commission (2005) “A Strategy on the External Dimension of the Area of Freedom, Security and Justice”, Communication from the Commission, Brussels, 12 October 2005 COM (2005) 491 final <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0491&from=EN>>, (27 November 2017).
- European Council (1997) “Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities, and Certain Related Acts.”, 2 October 1997. <<http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf>>, (5 June 2016).

- European Council (1999) “Tampere Presidency Conclusions”, 15-16 October 1999, <http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm>, (3 May 2016).
- European Council (2005) “Global Approach to Migration: Priority Actions Focusing on Africa and the Mediterranean”, Brussels, 13 December 2005, <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015744%202005%20INIT>>, (27 November 2017).
- European Council (2016) “EU-Turkey Statement”, 18 March 2016, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>>, (27 November 2017).
- European Parliament (2004) “Report on the proposal for a Council regulation establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders”, 24 February 2004, <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A5-2004-0093&language=EN>>, (6 May 2016).
- European Parliament and the European Council (2013) “Regulation (EU) No 1052/2013 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 establishing the European Border Surveillance System (Eurosur)”, http://frontex.europa.eu/assets/Legal_basis/Eurosur_Regulation_2013.pdf , (29 November 2017).
- European Parliament (2015) “EU Readmission Agreements, facilitating the Return of Irregular Immigrants”, Briefing, April 2015, <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/554212/EPRS_BRI\(2015\)554212_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/554212/EPRS_BRI(2015)554212_EN.pdf)>, (27 November 2017).
- European Union (2011) “Remarks by the EU High Representative Catherine Ashton at the Senior officials’ meeting on Egypt and Tunisia”, Press, 23 February 2011, <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/119459.pdf>, (3 May 2016).
- Foucault, M. (2008) *The Birth of Biopolitics – Lectures at the Collège De France 1978- 1979*, (New York: Picador).
- Foucault, M. (2009) *Security, Territory, Population - Lectures at the Collège De France 1977-1978* (New York: Picador).
- FRONTEX (2016a) “Joint Operation Triton (Italy)”, Pressroom, <<http://frontex.europa.eu/pressroom/hot-topics/joint-operation-triton-italy--ekKaes>>, (28 November 2017).

- FRONTEX (2016b) “Joint Operation Poseidon (Greece)”, Pressroom, <<http://frontex.europa.eu/pressroom/hot-topics/joint-operation-poseidon-greece--3ImFxd>>, (28 November 2017).
- Guild, E. and Carrera, S. (2013) “EU Borders and Their Controls: Preventing unwanted movement of people in Europe?”, 6, 14 November 2013, <<https://www.ceps.eu/system/files/No%206%20EU%20Borders%20and%20their%20Controls%20revised.pdf>>, (23 November 2017).
- Hamilton, J. T. (2013) *Security: Politics, Humanity, and the Philology of Care*, (Princeton: Princeton University Press).
- Hoffman, M. (2014) *Foucault and Power*, (New York: Bloomsbury).
- Huysmans, J. (2006) *The Politics of Insecurity. Fear, Migration and Asylum in the EU*, (London: Routledge).
- İçduygu, A. and Yüксеker, D. (2012) “Rethinking Transit Migration in Turkey: Reality and Re-Presentation in the Creation of a Migratory Phenomenon”, *Population, Space and Place*, 18 (4): 441-456.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (n.d.) “Türkiye ile Vize Serbestliğine İlişkin Yol Haritası Birinci Değerlendirme Raporu”. <[http://www.ikv.org.tr/images/files/roadmap%20for%20visa%20liberalisation_final%20\(revisedversion\)2.pdf](http://www.ikv.org.tr/images/files/roadmap%20for%20visa%20liberalisation_final%20(revisedversion)2.pdf)>, (4 May 2016).
- International Organization for Migration (n.d.) “Key Migration Terms”, <<https://www.iom.int/key-migration-terms.>>, (28 November 2017).
- Joseph, J. (2010) “The Limits of Governmentality: Social Theory and the International”, *European Journal of International Relations*, 16 (2): 223–246.
- Kale, B. (2016) “The EU-Turkey Action Plan is Imperfect, But Also Pragmatic, And Maybe Even Strategic”, *The German Marshall of the United States, On Turkey*, February, <<https://tr.scribd.com/document/300207110/The-EU-Turkey-Action-Plan-is-Imperfect-But-Also-Pragmatic-And-Maybe-Even-Strategic>>, (29 November 2017).
- Keller, Ska (2015) “A Green Assessment of the European Commission’s Proposal on A New Mandate for FRONTEX”, 18 December 2015, <<http://www.statewatch.org/news/2015/dec/ep-ska-keller-briefing-commission-proposal-frontex.pdf>>, (30 November 2017).

- Kurki, M. (2011) "Governmentality and EU Democracy Promotion: The European Instrument for Democracy and Human Rights and the Construction of Democratic Civil Societies", *International Political Sociology*, 5 (4): 349–366.
- Manners, I. (2007) "Another Europe is possible: Critical Perspectives on European Union Politics" in K. E. Jorgensen, A. K. Aarstad, E. Drieskens, K. Laatikainen and B. Tonra (eds.) *Sage Handbook of European Foreign Policy*, (London: Sage), pp. 77-94.
- Merlingen, M. (2011) "From Governance to Governmentality in CSDP: Towards a Foucauldian Research Agenda", *Journal of Common Market Studies*, 49 (1): 149–169.
- Nas, Ç. (2015) "Türkiye-AB İlişkilerinde Geri Kabul ve Vize Serbestliği: Hareketliliğin Yönetimi", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23 (2): 169-186.
- Peters, J. (ed), *The European Union and the Arab Spring*, (Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK: Lexington Books).
- Smith, K. E. (2014) *European Union Foreign Policy in a Changing World*, (London: Polity Press).
- Smith, M. E. (2017) *Europe's Common Security and Defence Policy*, (Cambridge: Cambridge University Press).
- Tardy, T. (2015) "Operation Sophia: Tackling the Refugee Crisis with Military Means", European Union Security Institute for Security Studies, September 2015, <https://www.files.ethz.ch/isn/193999/Brief_30_Operation_Sophia.pdf>, (30 November 2017).
- The Council of the European Union (2004) "Council Regulation No 2007/2004 of 26 October 2004 Establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union", *The Official Journal of the European Union*, <http://frontex.europa.eu/assets/Legal_basis/frontex_regulation_en.pdf>, (30 November 2017).
- The Council of the European Union (2014) "European Union Maritime Security Strategy", 24 June 2014, <<https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011205%202014%20INIT>>, (29 November 2017).

- The Council of the European Union (2015) “Meeting of Heads and Government with Turkey-EU, Turkey Statement”, *Statements and Remarks*, 29 November 2015, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/29/eu-turkey-meeting-statement/pdf>>, (24 November 2017).
- The Guardian (2011) “Italy is failing North Africa’s refugees”, McMahon, S., 6 April 2011, <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2011/apr/06/italy-north-africa-refugees-lampedusa>>, (28 November 2017).
- The Guardian (2015a) “Refugee Crisis: Germany creaks under strain of open door policy”, 8 October 2015, <<https://www.theguardian.com/world/2015/oct/08/refugee-crisis-germany-creaks-under-strain-of-open-door-policy>>, (7 May 2016).
- The Guardian (2015b) “Angela Merkel rejects criticism of open-door refugee policy”, 15 October 2016, <<https://www.theguardian.com/world/2015/oct/15/angela-merkel-rejects-criticism-open-door-refugee-policy-germany>>, (28 November 2017).
- The Guardian (2017) “Migrant Sea Route to Italy is World’s Most Lethal”, 11 September 2017, <<https://www.theguardian.com/world/2017/sep/11/migrant-death-toll-rises-after-clampdown-on-east-european-borders>>, (27 November 2017).
- “The Schengen Area and Cooperation” (2009) <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l33020>>, (28 November 2017).
- “Treaty on European Union” (1992) 7 February 1992, <https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf>, (22 February 2016).
- Topak, Ö. E. (2014) “The biopolitical border in practice: surveillance and death at the Greece – Turkey borderzones”, *Environment and Planning D: Society and Space*, 32(5): 815-833.
- UK Parliament, European Union Committee (2016) “Operation of Sophia, the EU’s Naval Mission in the Mediterranean: An Impossible Challenge”, 14th Report of Session 2015-16- 13 May <<https://publications.parliament.uk/pa/ld201516/ldselect/ldeucom/144/14402.htm>>, (28 November 2017).
- UNCHR (1951) Convention relating to the Status of Refugees, Convention relating to the Status of Refugees Adopted on 28 July 1951 by the United

Nations Conference of Plenipotentiaries on the Status of Refugees and Stateless Persons convened under General Assembly resolution 429 (V) of 14 December 1950, Article 33 (1), <<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/refugees.pdf>>, (28 November 2017).

Uçarer, E. (2002) “Guarding the Borders of the European Union: Paths, Portals, and Prerogatives”, in S. Lavenex and E. M. Uçarer (eds), *Migration and the Externalities of European Integration*, (Lanham, MD: Lexington), pp.15-32.

Vaughan-Williams, N. (2015) *Europe’s Border Crisis: Biopolitical Security and Beyond*, (Oxford: Oxford University Press).

Walters, W. (2015) “Reflections on Migration and Governmentality”, *Movements, Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*, 1(1), <<http://movements-journal.org/issues/01.grenzregime/04.walters--migration.governmentality.html>>, (17 November 2017).

Weidner, J. R. (2009) “Governmentality, Capitalism, and Subjectivity”, *Global Society*, October, (23) 4: 387-411.

POSTMODERN DISCOURSE ANALYSIS OF CITIZENSHIP TESTS: THE CASES OF THE UNITED STATES OF AMERICA AND THE UNITED KINGDOM*

Elçin İSTİF**

Abstract

Citizenship tests are used by states as a tool of naturalization and migration policies. In this paper, a brief discourse analysis of citizenship tests which can be called as an “entrance gate of naturalization” of two most immigrant-receiving countries in the world with their development level and other reasons, the United States and the United Kingdom, are examined. Accordingly, the discourse of the questions those countries ask in the tests and the features they regard as significant to put forward are focused on. Although some examples are given from some European countries when necessary, the main emphasis is given to the case countries. The main reason why these countries are selected is that they are both English as native language and have long term experience in such tests. In the analyses and comparisons, links with the discussions in the literature and on the political grounds will also take part.

Keywords: *Citizen, Citizenship, Citizenship Tests, Immigrant, The United States of America, The United Kingdom, Naturalization.*

VATANDAŞLIK SINAVLARININ POSTMODERN SÖYLEM ANALİZİ: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE BİRLEŞİK KRALLIK ÖRNEKLERİ

Öz

Vatandaşlık sınavları devletler tarafından göç ve vatandaşlığa kabul politikalarının bir aracı olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada gelişmişlik

* This study is a reduced version of the thesis defended with the same title at Istanbul University, Institute of Social Sciences, Political Science and International Relations MA Programme, on December 2015. Earlier version of this article was first presented at the University of Twente, Institute for Innovation and Governance Studies, Departmental Research Meetings on 9 June 2015.

** PhD candidate, Political Science and International Relations, Istanbul University, Center for Migration Policy and Research, e-mail: istifelcin@gmail.com

düzeyleleri ile göçmen ve vatandaşlık taleplerinin yoğunluğu dolayısıyla dünyada en çok göç alan ülkelerden olan Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ın 'vatandaşlık kabulünün giriş kapısı' olarak görülen vatandaşlık sınavlarının uluslararası perspektifte değişimini dikkate alan söylemsel bir analizi yapılacaktır. Ülkelerin bu sınavlarda sorduğu sorularda kullandıkları dil ve öne çıkarmakta önemli gördükleri özellikler kategorilere ayrılarak incelenecektir. Avrupa ülkelerinden yeri geldikçe kesişen kimi noktalarda örnekler verilmekle beraber, esas ağırlıklı inceleme Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'a verilecektir. Yapılan analizlerde ve kıyaslamalarda literatürde ve politik zeminde cereyan eden tartışmalarla kurulan ilişkilere de yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Vatandaş, Vatandaşlık, Vatandaşlık Sınavları, Göçmen, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Vatandaşlığa Kabul.*

Introduction

Despite the number of articles which contextualize citizenship tests and naturalization policies of many European countries, North America and Australia; there does not exist a mere analysis of the comparison of the US and the UK citizenship tests. Therefore, the aim of this article is to provide a vision of comparison of both tests. The main concern will be on a value based comparison on the basis of test questions types. Firstly, an overall view about the term "citizenship" and "citizenship tests" will be given, and followingly the US and the UK examples will be analyzed with the help of exam questions. Finally both exam questions and featured discourses will be compared and discussed in the conclusion.

Citizenship tests might appear as the tools of obtaining citizenship in a modern state wherever the migration reasons come from. These reasons may vary up to country types and socio-economic factors, however, the term "citizen" and the "citizenship" can be discussed on two bases: law based approach, and the political integration approach as the concern of the international relations and political science. In this paper, second definition of citizenship is addressed. The method used in the article is a combination of discourse and to some extent genealogy analyses which are instrumental methods of the Postmodernism and Critical theories.

Theoretical Background and Literature Review

Citizenship tests have been being analyzed mainly on the basis of whether they are liberal or neoliberal. In this paper it will be addressed to what extent

they hold values and national traditions in post modern era. This value based research will help us compare how and which national ties shape and take part in the citizenship procedures since Post modernism and Critical theory address knowledge-power relations. Cox (1987: 7) states that “knowledge is always constituted for someone and for some purpose” and this can be a reflection of states’ knowledge creation mechanism. For this reason, analysing citizenship tests’ questions will be associated with post modern approaches in this research.

There have been drastic changes in the definition of citizenship since Aristotle’s definition as follows: citizens as a community which is an active, moral and political being, however it was accessible only to a small group of males (Barker, 1995: 510). Taking into consideration that the origin of the term “citizen” comes from “city” in English, “*civitas*” in Latin, citizen had a meaning of people who share a “city” rather than a “country”.

Starting from a privileged status which brings along an “allegiance to a city”, perception of citizenship has been changed gradually in the nation-state. Instead of being a citizen of a certain city, it broadened out into a country which has drawn borders and are distributing the same rights equally to each member (citizen). In the age of a modern nation state, Brubaker defined citizenship as "a model of membership" which divides it into six categories. Within this model, being a member of the nation state has been based on qualities such as: egalitarian, sacred, nation-membership, democratic, unique, and socially consequential (Brubaker, 1990: 380). Having the main principles, however, this model remains incapable in today’s post modern state. That is to say, in his own words, “this model of membership is largely vestigial... then, is the ideological backdrop against which the contemporary politics of citizenship and social membership is played out” (Brubaker, 1990: 381). The changes in global conditions such as the end of the Cold War, the fall of the Berlin Wall paved the way for a drastic transformation in the definition of the citizenship in the post modern era. Increase in migration movements at a global level led to such changes in citizen-state relations while classical definitions are considered.

Citizenship, in the definition of the modern nation state, means “a legal tie between the individual, who performs a legal status, and the state which determines terms and conditions by using unilateral sovereignty rights” (Dağ, 2004: 86). This definition reflects a juridical explanation, therefore it should be discussed in the social construction of the citizenship that Turner defines as follows: “citizenship as a set of practices (juridical, political, economic and cultural) which defines a person as a competent member of society, and which as a consequence shape the flow of resources to persons and social groups”

(Turner, 1993: 2). Hereby, the key word which comes into the picture is “practice”. It consists more of applications rather than solely rights and obligations. These bunch of practices appear in political and social life as it can be considered as a higher arena (political grounds) than the private one.

Taking into consideration these rights and responsibilities, the emerging question is how and to what extent the citizens comply with the law they are entitled to. As an example to this concern, former Prime Minister of the United Kingdom David Cameron’s immigration speech can be shown: “What matters most is not who comes into the country but who stays” (The Guardian, 2011). This speech which reflects an attitude against immigration will be analysed deeper in the section of the UK.

Generally, these changes in definitions caused further changes in states’ citizenship tests. Citizenship tests, beyond its connotation of examining prospective citizens whether they are qualified in order to obtain citizenship, are invented as a result of need. Clarifying the fact that the main subjects/agents of the citizenship tests are the “state” and the “prospective citizen”, will help us easily analyze the background of the tests. It is not surprising that the status of the hereby mentioned prospective citizen is “immigrant”.

Previous researches on citizenship are mainly based on Rawlsian “political liberal citizenship” context (Rawls, 1985, 1993). Rawls is mostly addressed when the debate is being discussed referring to American liberal sense. In addition to Rawls, Christian Joppke developed immigration-citizenship relation in liberal states improving the term “civic integration” (Joppke, 2007: 41, 2010: 1). Joppke assesses the US as the “heartland of liberalism” while comparing Europe and American practices. Again, in the liberal concept, the topic has been discussed as “to what extent citizenship tests are liberal” by Christian Joppke and Rainer Bauböck (2010). Their general finding was that liberal policies are the main source which shape citizenship discourses.

In comparison of those studies to Europe, Yasemin Nuhoglu Soysal discussed integration processes and how citizenship has taken place in the political discourse of Europe, in her work *Limits of Citizenship: Migrants and Postcolonial Membership in Europe* (1994). However, the composition of migration to Europe has showed some changes since then.

On the purpose of analyzing test questions, Ines Michalowski (2009: 1-26) has investigated the political liberalism expressions in the citizenship tests of five case countries which are The United Kingdom, The United States of America, Germany, Austria and The Netherlands, and made classifications on

the basis of question types. In my study, I have been impressed by her research and took her classification method (See Appendix 1) in order to analyze question types of the tests (*Life in the UK* and *Naturalization*).

As a comparative analysis, Mireille Pacquet discussed differences between the citizenship tests of Canada and the UK in her article *Beyond Appearances: Citizenship Tests in Canada and the UK* (2012). As criticizing tests, Julian Wohnung Park discussed the US Naturalization Test on the basis of meeting the criteria of "principle based ideology" (Park, 2008: 1002). He analyzed the new test which was implemented in 2007. A wider analysis of the US Naturalization Test has been made by Orgad (2011) in the article of *Creating New Americans: The Essence of Americanism under the Citizenship Test*.

Moreover, Joseph Turner discussed *Life in the UK* Test in terms of liberal context in his article '*Testing the liberal subject: (in)security, responsibility and 'self-improvement' in the UK citizenship test*' (2014). He analyzed the content of the test and struggles while transforming from an immigrant into citizen. Another analysis of *Life in the UK* test has been made by Patricia White (2008) as she compared 2004 and 2007 tests. Her main emphasis was on outstanding differences between two tests and her finding in the analysis was that there was a pervasive and subtle difference between 2004 and 2007 tests in terms of governing body denotations and chapter titles.

Data Collection and Method of Analysis

The data used in this research has been collected from naturalization process handbooks of the US and the UK as the case countries of this study. In the US case, a branch of the Department of Homeland Security, which is called Citizenship and Immigration Services (USCIS) prepares these tests and makes most of the implementations. On the other hand, in the UK, *Life in the UK* Test is implemented by Home Office and UK Border Agency, however it is managed by Ufi Limited which is a non-profit organization for online testing. The data has also been collected from the official handbook *Life in the United Kingdom: A Guide for New Residents* (3rd Edition) published by Home Office (2013) and as well as sample questions.

While analyzing the citizenship test questions, it would be helpful to proceed with Michalowski's classification which is composed of four main thematic categories and fourteen sub thematic categories. These four main thematic categories are; "politics, history and geography", "economy, public service and its financing", "traditions and public moral" and "other", and connected to them, sub thematic category titles include: "lifestyles", "work and

self-employment”, “administrations and formalities”, “health”, “education”, “political system, democracy and rights”, and “history, geography, national symbols” (Michalowski, 2009: 5-6). While this method will be used in analyzing *Life in the UK Test*, it will not be applied to the US *Naturalization* test as its own classification is more useful to categorize question types.

General Overview of Citizenship Tests

Citizenship tests are mainly used as tools to control the level and the composition of immigration rather than establishing qualifications (Etzioni, 2007: 353). According to Etzioni this inference has been made by the information that the test takers are either immigrants or their relatives/children and the implications in the exams are made according to the migration tendencies throughout history. Although legal regulations can change from state to state, it is mainly common that the general tendency is based on reasons explained above.

On the other hand, it should be considered that there exist other practices to obtain citizenship besides citizenship tests. First of them, is the principle of *jus soli*, which can be translated as birth on territory from Latin to English and means obtaining citizenship solely by being born in that country (Lister, 2010, Benhabib, 2013: 504). As the United States has this regulation, many European countries have abolished this practice. Another way of obtaining citizenship is called the principle of *jus sanguinis*, which means “birth to citizen parents/descendent ties”, and it leads up to citizenship through consanguinity (Benhabib, 2013: 500). While obtaining citizenship via these two practices can be called as “natural” (natural citizen), obtaining citizenship via citizenship tests is called “naturalized”. For these reasons, the United States named its citizenship test as *Naturalization Test*. Whereas the legal usage of the word naturalization is “obtaining citizenship”, Oxford English Dictionary defines the word as “to make native” (Fortier, 2013: 698). From this point forth, “getting made native” entitles new citizens with the same rights and duties as native-born citizens. Moreover, Meriam Webster Dictionary describes the term as “failing that, naturalisation offers the possibility to acquire an ‘as if’ status to become established as if native”.

Political and Social Framework of the Citizenship Tests

Citizenship test questions of the selected countries will be analyzed through tables below and changes in question types over years. While analyzing the test questions, it is quite expected to track national/historical codes of the countries via questions (as it is hidden inherently). Besides, even if policies of the states

may differ from one to another, the common terminology used to define “new comers/prospective citizens” is highly similar (Gourgouris, 1996: 84).

These prospective citizens achieve the final outcome as long as they pass the steps and fulfill the criteria which states decided beforehand. Within this framework, it is possible to create an image of a linear relation of the expectations of state, prospective citizen, and the achieved goal.

Identifying today’s post modern states’ citizen-state relations, the classical definitions referring to focus on the nation-state seem to remain weak. Therefore, a new frame through citizenship tests requires a transformed version of this relationship. These bonds are different than the belonging codes of classical times, so that new “bond adapters” are needed. What will replace this bond in the citizenship transformation is controversially discussed. The fact remains that to what extent those new-citizens would embrace the values and the history of that state. Amitai Etzioni (2011) gives an example concerning this issue as follows:

“For example, as an immigrant to America I cannot claim that I had nothing to do with slavery, and yet also claim that I am entitled to the rights that the Founding Fathers institutionalized. Similarly, a new German cannot pride himself on the achievements of Kant, Goethe and Bach without also sharing responsibility for the Holocaust.” (Etzioni, 2011: 341)

Appropriation or exclusion (denying) of these values are based on choices in this new relationship model as citizenship itself is a matter of choice. Whereas states request their expectations from prospective citizens on the basis of “knowledge” in the citizenship exam, after obtaining citizenship, it sorts the rights and responsibilities that those new citizens will be entitled to.

On the other hand, on the basis of immigration-acceptance relationship, it emerges as a tool of states to control composition of immigration. As Etzioni defines, citizenship tests have been used to serve primarily as immigration control measures rather than as significant tools for preparation for citizenship (Etzioni, 2007: 356). Herein, citizenship tests act as an important tool for most immigrant-receiving countries and the countries which need to limit immigration demands.

Citizenship tests can be classified under four types as examined in Etzioni’s (2007: 358-360) work: “libertarian approach” to citizenship in its purest form, “contemporary liberal precept”, “neo-communitarian concept”, and “authoritarian communitarian concept”. First, the classical libertarian approach

views citizenship as a status in minimal state and accordingly limits what citizens' duties entail and the extent to which they are expected to participate in the state (Etzioni, 2007: 358). These type of tests require relatively less preparation.

Contemporary liberal precept focuses the questions on whether people are aware of their rights or not. Liberal citizenship can be defined as in Marshall's words: "a set of rights enjoyed equally by every member of the society in question" (Marshall, 1950: 29). This approach is also related to Rawls' argument that "citizens of a liberal state are political entities whose essential nature is most fully realized in a democratic society in which there is widespread and vigorous participation in political life" (Rawls, 1993: 206).

On the other hand, neo-communitarian concept puts forward citizens as both right bearing individuals and as persons who must assume responsibilities toward each other and toward the community at large. Neo-communitarians draw a distinction between state and society, and view the nation as a community invested in a state (Etzioni, 2007: 359). Citizenship tests of this concept include normative commitments more than merely knowledge. Rather than knowledge, they test prospective citizens' readiness to adopt responsibilities. Besides, preparation for this kind of tests includes some impact on acculturation without assimilating as fostering eradication. For instance;

"...generation after generation of immigrants who were first viewed as undermining the American society and its core of shared values have become an integral part of it, including Jewish immigrants and immigrants from Catholic countries (especially Ireland and Poland), without giving up their subcultures and ethnic identities" (Etzioni, 2007: 359).

Lastly, authoritarian communitarians see citizenship as an irreplaceable cell within the organic body. They believe that it has to be a key feature to maintain social harmony so individual rights and political liberties must be curtailed. Some of them put more emphasis on leaders and champions (Singapore and Malaysia) and heavy moral cultural values (Japan) to maintain state's function. In addition, authoritarian communitarians put forward that west's notion of liberty means "anarchy" in itself and, using the idea of having legal and political rights to chastise other cultures which have different values in their own culture (Etzioni, 2007: 359). Such states imply to control immigration with stronger methods than citizenship tests. As an example, Singapore had a rule of prohibiting their female immigrants from neighbouring countries to marry

without prior official permission and required women to be tested for pregnancy every six months to make it difficult to obtain citizenship by becoming a spouse or a parent of a citizen (Library of Congress Country Studies, 2006).

Another approach to citizenship tests was categorized by Löwenheim and Gazit (2009: 151) from a Foucauldian Postmodern perspective. They see citizenship tests as a) a sign of authority, b) a technology used to naturalize authority, and c) a disciplinary tool. *As a sign of authority*, the examination establishes a hierarchy between the examiner and the examinee, and examiners possess the legitimate right to classify and pass judgment. *As a technology to naturalize authority*, the exam system aims to construct authority as a given, indisputable fact and is characterized by two aspects: formalization of individuals within power relations and transparency which is created via the elements of objectification, standardization and accuracy. Hence the examination imposes a compulsory visibility on the examinee. Finally, *disciplinary tool* sees exams as “a normalizing gaze, a surveillance that makes it possible to qualify, to classify, and to punish” (Foucault, 1977 as cited in Löwenheim and Gazit, 2009: 151).

The Case of the United States of America: *Naturalization* Test

The United States of America has a longstanding migration history. Even after the Cold War, the US has kept its place as being the most immigrant receiving country according to United Nations 1990-2013 Population Facts data. Due to high number of naturalization applicants, the US government implies naturalization process with the citizenship test called *Naturalization*. The test has two parts, while the first part tests candidate’s knowledge of English in the written test, the second part is about civics questions which is held as an oral exam. My main emphasis will be on the second part and the outstanding subjects in the questions. While up to 10 questions are asked in the oral test and 6 correct answers are required to pass the test, the written part consists of reading, writing and speaking. The criteria that applicants need to meet before taking the test is sorted as follows: Time in USCIS district or state, Good moral character, English and Civics knowledge, Attachment to the Constitution (For further details in requirement explanations, please see Appendix 2). The application fee is set as 725 American Dollars (including biometric fee) which is a quite high amount compared to the *Life in the UK* Test.

USCIS (US Citizenship and Immigration Services “Civics Questions for the Naturalization Test”, January 2017) sorts 100 sample questions by dividing

them into three main categories such as: American government, American history, and Integrated Civics. These three main titles are also divided into three subtitles in themselves. Under the section of American government, subtitles of Principles of American Democracy, System of Government, Rights and Responsibilities ranges. American history section's subtitles are Colonial Period and Independence, 1800s, Recent American History and Other Important Historical Information. Lastly, final section's subtitles are sorted as follows, Geography, Symbols, Holidays. Applicants are asked up to ten questions among those sections above. This classification and titles help us analyze which part of the history is held with regard to the national discourse of the US.

Sample questions under the first subtitle "Principles of American Democracy" are sorted as follows: Q1: "What is the supreme law of the land?", Q2: "The idea of self-government is in the first three words of the Constitution. What are these words?", Q3: "What did the Declaration of Independence do?", Q4: "What is the economic system in the United States?", Q5: "How many amendments does the Constitution have?", Q6: "What do we call the first ten amendments to the Constitution?", Q7: "What is freedom of religion?". As it can be seen from the sample questions, although the title is democracy, the word "democracy" does not take place in any question. Main emphasis is on hardcore principles of the government, and as a single point liberal values appears in the question of "freedom of religion". The discourse can be related to the heartland of liberalism label to the US.

System of Government subtitle consists of questions as follows: Q8: "Who makes federal laws?", Q9: "Name one branch or part of the government", Q10: "What stops one branch of government from becoming too powerful?", Q11: "Who makes federal laws?", Q11: "We elect a U.S. Senator for how many years?", Q12: "Who is the Commander in Chief of the military?", Q13: "Who is one of your state's U.S. Senators now?", Q14: "We elect a President for how many years?". This section has more questions in numbers than the Principles of American Democracy section (35 sample questions). It is given emphasis on executive, legislative and judicial powers. Discourse of the questions is basically structured as a simplified language of those powers. It is expected from the prospective citizens to have knowledge about the organization of the government and even in some parts, it requires detailed knowledge.

In the section of Rights and Responsibilities, questions are sorted as follows, Q15: "There are four amendments to the Constitution about who can vote. Describe one of them." The probable answers of this question are also

listed. While “A male citizen of any race (can vote)” can show the traces of history of racism against African-American people, “You don’t have to pay (a poll tax) to vote” answer emphasizes economy-politics relations behind voting. Q16: “What is one responsibility that is only for United States citizens?”, Q17: “Name one right only for United States citizens”, Q18: “What do we show loyalty to when we say the Pledge of Allegiance?”, Q19: “What is one promise you make when you become a United States citizen?” The answers of the last question such as “give up loyalty to other countries”, “defend the Constitution and laws of the United States”, “be loyal to the United States” show also traces of high patriotism as it does not take that much place when compared to *Life in the UK* test.

American history as the second main category starts with Colonial Period and Independence subtitle. Questions are sorted as follows, Q20: “What is one reason colonists came to America?”, answers for this question are “freedom”, “religious freedom”, “economic opportunity”, “practice their religion”, “political liberty”, “escape persecution” show a tendency of emphasis on the US as a land of religious liberties and economic prosperity. Q21: “Who lived in America before the Europeans arrived?”, Q22: “What group of people was taken to America and sold as slaves?”, Q23: “Why did the colonists fight the British?” refer to colonial background and answers to Q23 are “because of high taxes (taxation without representation)”, “because the British army stayed in their houses (boarding, quartering)”, “because they didn’t have self-government” show a detailed knowledge expected from the applicant to know. Q24: “Who wrote the Declaration of Independence?”, Q25: “There were 13 original states. Name three.”, Q26: “What happened at the Constitutional Convention?”, Q27: “What is one thing Benjamin Franklin is famous for?”, Q28: “Who is the “Father of Our Country”?” point out the important figures in American history. Particularly, “father of our country”, is a phrase which is frequently referred to.

1800s subtitle starts with Q29: “What territory did the United States buy from France in 1803?”, Q30: “Name one war fought by the United States in the 1800s”, Q31: “Name the U.S. war between the North and the South.”, Q32: “Name one problem that led to the Civil War”, Q33: “What was one important thing that Abraham Lincoln did?”. As it can easily be seen clearly the discourse is mainly on war history when it comes to 1800s.

Last subtitle “Recent American History and Other Important Historical Information” also continues this war discourse. Questions are such as Q34: “Name one war fought by the United States in the 1900s.”, Q35: “Who was

President during World War I?”, Q36: “Who was President during the Great Depression and World War II?”, Q37: “Who did the United States fight in World War II?”, Q38: “Before he was President, Eisenhower was a general. What war was he in?” can be given as examples to this discourse. As this subtitle is recent history, it includes questions from the 20. and 21.centuries. Q39: “During the Cold War, what was the main concern of the United States?” has only one answer given, which is “communism”. Emphasis is also given to civil rights movement in the questions such as: Q40: “What movement tried to end racial discrimination?” and Q41: “What did Martin Luther King, Jr. do?”. Terror and threat discourse can be seen in Q42: “What major event happened on September 11, 2001, in the United States?” and only one answer is given as “Terrorists attacked the United States.”

In the final main category titled “Integrated civics”, the questions are miscellaneously divided into three subtitles: geography, symbols, and holidays. Q43: “Name one of the two longest rivers in the United States.”, Q44: “What ocean is on the West Coast of the United States?”, Q45: “. Name one U.S. territory.” (answers are; Puerto Rico, U.S. Virgin Islands, American Samoa, Northern Mariana Islands, Guam), Q46: “ Where is the Statue of Liberty?”, Q47: “Name one state that borders Canada”. These questions show that the basic knowledge in geography is tested. This trend is also valid in symbols and holidays subtitles as can be seen in Q48: “Why does the flag have 50 stars?” and Q49: “What is the name of the national anthem?”, and in the holidays part Q:50 “When do we celebrate Independence Day?”, Q51: “Name two national U.S. holidays.” as they are one of the national codes.

Overall, Julian W. Park finds the Naturalization test “principle based”: “A principle-based citizenship is ultimately an exclusionary ideology that forecloses certain disfavored groups, such as immigrants and nonwhites, from full membership into the citizenship community” (Park, 2008). While being agreed with this point of view, in addition to these principles, strong patriotic ties and hidden threat discourse can be seen in the ideology behind the test.

The United Kingdom Case: *Life In The UK Test*

Life in the UK test is a citizenship test which is applied to immigrants between ages 18-65 who seek to obtain citizenship and it has a cost of 50 Sterling. It is required to receive at least a grade of 75% to pass the test and in case of failure, the test can be retaken in seven days by paying the same fee without having any restrictions for the number of test taking. The United Kingdom sorts the criteria to be able to take the test as follows: being 18 or over,

“be of a good character” eg. not having a serious or recent criminal record, claiming to continue to live in the UK, meeting the knowledge of English requirements, and meeting the residency requirements.

The test has been taken into consideration in 2002 with the Nationality, Immigration and Asylum Act. Hereby mentioned act regulated rudiments for immigration and asylum. According to these rules, *Life in the UK* Test was launched in November 2005. The content has been changed few times since the beginning, however it is still criticized as Brooks (2012: 563) states “It is more than a barrier that excludes, but a bridge to new citizens who may become full equal members”. After the changes in 2007, it has been decided to give more emphasis to the historical success of the UK (Brooks, 2012: 560). Although *Life In The United Kingdom: A Guide For New Residents* handbook classifies the test questions into five categories, in this paper Michalowski’s classification will be taken into consideration as it explains question types more in detail. The categories of *Life In The United Kingdom: A Guide For New Residents* are: Values and Principles of the UK (1:*The values and principles of the UK*, 2:*Becoming a permanent resident*, 3:*Taking the Life in the UK test*), What is the UK?, A long and illustrious history (1:*Early Britain*, 2:*The Middle Ages*, 3:*The Tudors and Stuarts*, 4:*A global power*, 5:*The 20th century*, 6:*Britain since 1945*), Modern and thriving society (1:*The UK today*, 2:*Religion*, 3:*Customs and traditions*, 4:*Sport*, 5:*Arts and culture*, 6:*Leisure*, 7:*Places of interest*), The UK government, the law and your role (1:*The development of British democracy*, 2:*The British constitution*, 3:*The government*, 4:*The UK and international institutions*, 5:*Respecting the law*, 6:*Fundamental principles*, 7:*Your role in the community*). In addition, in terms of a discourse of the test from the beginning, the term “resident” is used instead of “citizen” in the British test. It suggests that either the UK government prefers to call their prospective citizens as new residents or because the test is also taken by people who apply for “indefinite leave to remain” in the UK.

In the first category of Politics, History and Geography, questions which can be classified under the “political system, democracy, rights” subtitle are, Q1: “The King or Queen does not rule the country but appoints the government chosen by the people in a democratic election (True-False)”, Q2: “MPs are elected in a General Election held at least every ___ year(s)”, Q3: “Who does make a speech which summarises the government’s policies for the year ahead?”, Q4: “The House of Lords is more powerful than The House of Commons (True-False)”, Q5: “The Speaker of the House of Commons is chosen by whom?” These five sample questions can be analyzed slightly

different than Rawlsian liberal analysis as they are a reflection of a state's main features. It is expected from prospective citizens that they should know and after adapt the structure of law and politics which they soon will be entitled to.

"History, geography, national symbols" subtitle includes more questions than the first subtitle "political system, democracy and rights". These questions can be sorted such as: Q6: "In the mid-19th century, the Chartists campaigned for democratic reforms including: (Choose any three answers)", Q7: "When was the Hadrian Wall built?", Q8: "In the mid-17th century, the Civil War between Charles I and Parliament led to Oliver Cromwell becoming king of England (True-False)", Q9: "In 1801, a new version of the official flag of the United Kingdom was created. What is it often called?", Q10: "Important aspects of the Reform Act of 1832 were: (Choose any two answers)", Q11: "When was the The Victoria Cross introduced?". It can be easily pointed out that these sample questions mainly emphasize 18. and 19. century history. Historically, those centuries have brought major changes such as Industrial Revolution and above all, 19. century has been called "century of ideologies".

Questions under the subtitle of "Church, state, freedom of religion" can be listed as follows: Q12: "What kind of a church is the national Church is the Church of Scotland?", Q13: "St. Andrew is the patron Saint of ___?", Q14: "The UK is historically a _____ country", Q15: "Who are the Protestant Christian groups in the UK?". The UK government especially puts a premium on patron saints and as an example of the importance given to the religion is that Study Guide's religion section starts with the sentence "The UK is historically a Christian society" (Aluko, 2007: 18).

"Administrations and formalities" subtitle questions includes samples such as Q15: "People in the UK have to pay tax on their income, which includes: (Choose any 2 answers)", Q16: "If you are self-employed, you have to pay your own tax" as they test the applicant's awareness of the administrative responsibilities.

"Lifestyles (referring to laws)" subtitle mainly consists of questions which refer to equality of man and woman. Q17: "Anyone who is violent toward their partner (whether they are a man or a woman, married or living together) can not be prosecuted (True-False)", Q18: "It is expected that women should stay at home and not work", Q19: "All citizens in the UK are being threatened _____ regardless of their origin". (The answer is given as 'equally') These examples show that it is expected from the prospective citizens to be aware that they will live in a democratic society.

The main category of “Economy, public service and its financing” starts with the “Education” subtitle. These sample questions are Q20: “At what age do children go to secondary school?”, Q21: “Governors and school boards have an important part to play in raising school standards, they have three key roles: (Choose any three answers). While in general they consist of some general information, some of them include questions in detail. However education part does not play a big role in the test.

“Economic order, finances” subtitle questions are sorted as follows: Q22: “From where does most of the money come for local services?”, Q23: “How can people open a bank or building society account?”, Q24: “Which cabinet minister is responsible of economy?”. These sample questions test prospective citizens’ general knowledge about economic system compared to work and self-employment, and Public service and its financing category questions.

Questions under the “Work and self-employment” subtitle can be listed as: Q25: “If you are a self-employed person, which one should you follow?”, Q26: “Should everybody who work as self employed or waged worker pay National Insurance Contributions?”. The government expects from its prospective citizens to work by being aware of their responsibilities and following the rules even when they are self employed.

“Public service, and its financing” sample questions are sorted as follows: Q27: “The small claims procedure is used for claims of less than _____ in England and Wales”, Q28: “For most people, the right amount of income tax is automatically taken from _____ and paid directly to HM Revenue and Customs (HMRC)”, Q29: “What are the National Insurance contributions collected for?”. These sample questions require that prospective citizens should have detailed information about public service.

“Health system” questions are mainly based on *National Health Service* related issues. These examples are such as: Q30: “Does National Health Service provide free service of healthcare to all citizens?”, Q31: “Where can you get your medical card?”. As they seem simple and useful questions, it is also important to know that NHS is a publicly funded but a private organization.

The final category titled “Traditions and public moral” starts with a very sensible subtitle “Lifestyles (referring to social norms). This subtitle generally takes part in European citizenship tests (mainly Germany, the Netherlands) as the concern comes from immigrants’ adaptation to daily life of the country. Life in the UK test questions of this subtitle are: Q32: “It is expected women to stay at home and not work. (True-False), Q33: “The fundamental principles of

British life include _____” (answers include a) respect of monarchy, b) respect of religion, c) participation in community life)

Questions under the subtitle of “traditions, cultural specificities of the host country” can be sorted as such: Q34: “A lot of People carve lanterns out of _____ and put a candle inside of them during Halloween”, Q35: “The most famous Tennis tournament hosted in Britain is The Wimbledon Championships, which takes place each year at the All England Lawn Tennis and Croquet Club”(True-False)’, Q36: “What is the name of the popular UK Tennis tournament played in South London?”, Q37: “What is the traditional meat served for Christmas Dinner?”, Q38: “Foods associated with England are: (Choose any two answers)”. As it can be realized, these questions are from a wide spectrum of British cultural values. This variety includes details from food to sport events.

Last subtitle of “How-to guide on etiquette” consists of questions on a general basis similar to the lifestyle questions such as Q39: “There is no place in British society for extremism or intolerance (True-False), Q40: “It is _____ to cause harassment, alarm or distress to someone because of their religion or ethnic origin”. These questions hiddenly seem to keep the new comers advised of British society’s high values.

Miscellaneous category of “other” includes questions such as Q41: “Famous British film directors are: (Choose any two answers)”, Q42: “The United Nations (UN) is an international organisation with more than _____ countries as members”, Q43: “There are charities which may help people who cannot afford to pay a vet”. Even though these questions barely take part in the test, it is possible to find one question from this category in the test randomly.

Life in the UK test has been widely criticized on the ground that it consists of questions from a pub quiz.) this article was published by The Guardian in 2013 referring to Brooks’s discussion on “The British Citizenship Test: The Case for Reform”. Introduction to British history part writer professor Sir Bernard Crick defended the questions from the criticism of the Historical Association that it was "a bizarre tour of British history" by saying it was written for immigrants and their language teachers and was not an official history (The Guardian, 2012). The United Kingdom’s central attitude towards immigration is implemented by the government policies, mainly after the Labour Party came into power in 1997, ‘citizenship’ became a high priority on the policy agenda (Kiwani, 2008: 60).

Comparison and Conclusion

Citizenship tests have shown a general implementation attitude connected to immigration policies of the governments. It can be read in the language as Critical theory and Postmodernism put forward, knowledge creates and transforms power relations (Cox, 1986: 248). Knowledge of the power is presented with selected discourses in the tests. Within the tests, these ties can be found what point the states held in high regard and expected from their prospective citizens to adapt to before acquiring citizenship. The knowledge in these tests is taken from official history which the modern states wrote to pose themselves and be proud of their ‘illustrious’ history (as the UK defines its history in the handbook).

Table 1: Comparison of the tests’ discourses

	<i>Life in the UK</i>	<i>Naturalization Test</i>
Patriotism	Medium	High
Religious concerns	High	Low
Social Norms/Behaviours	High	N/A
War Discourse	Medium	High
19th Century	High	High
Economic order and finances	High	Low

Case countries have both similar and different approaches in their test creation methods. Starting from a core value such as patriotism, the UK shows a tendency of highlighting its patriotic ties in history part in questions such as Q1,10,11 on a medium level. On the other hand, in the discourse of the US, patriotism is held in high esteem compared to the UK. Its patriotic emphasis can be found in questions such as Q18,19, 28. Besides, the US continues this discourse when asking for allegiance, “*Support the Constitution. You must also be willing to support and defend the principles of the Constitution and the laws of the United States*” (See Appendix 3).

Religious concerns are considered as a liberal concern in terms of fundamental freedoms. In a complex social society which includes a variety of immigrants from many countries, the US stands out as the most flexible area considered to other countries. For instance, answer to Q7: “What is freedom of religion?” in Civics Flash Cards for the Naturalization Test is boiled down to

only one answer: “You can practice any religion, or not practice a religion”. As Kerber (1997: 834) defines, “It radically disconnected religion and political participation”. Orgad (2011: 1239) adds, “Americanization means the cultivation of a shared commitment to the American values of liberty, democracy and equal opportunity, as well as freedom of speech and religion and representative government”. On the other hand, the United Kingdom even starts showing signs of religious emphasis in the classification description of the test: Modern and thriving society section’s second subtitle is “religion”. Correspondingly, Q12,13,14,15 and much more in the *Life in the UK* test contains religious questions, also the Study Guide’s religion part. Religious stress is also linked to the UK’s historic and social features.

The comparison of social norms/behaviours probably remains as the most remarkable difference between these countries’ test discourses. As from a European point of view, social norms play an important role in society (it can also be seen in many other citizenship tests such as German, Dutch, Danish, Austrian etc.), however in American state mentality, social norms are most likely held in less regard and are left liberty for all citizens. (This argument has also been discussed widely by Robert Schuman Centre scholars in 2010). Joppke’s claim on the US as “heartland of liberalism” proves its example compared to European norms. As an example of this comparison, *Life in the UK* test Q32, 33, 39, 40 can be shown as a reflection of state’s expectation from prospective citizen on how to behave in their society. British government’s approach has been conveyed through politicians, as former prime minister Gordon Brown stated:

“Immigrants should be required to take part in community work before they are granted British citizenship..... People who want to become British citizens needed to enter a new “contract” which showed their willingness to contribute to their new home.” (The Telegraph, 2007)

He also emphasized the importance of required experience of prospective citizens by declaring,

“In any national debate on the future of citizenship, it is also right to consider asking men and women seeking citizenship to undertake some community work in our communities - introducing them to a wider range of institutions and people in our country prior to enjoying the benefits of citizenship.” (The Telegraph, 2007)

War discourse is created through several sources such as terrorism, fear and threats. In the US, it is undoubtedly related with sprawled terror discourse.

While questions such as 35, 36, 37 refer to war history of the country, Q39 and Q42 directly refer to “communism” and “enemies” of the country. This strong relation with the war discourse and terror threat can be linked to high patriotism level as well. This is a reflection as many organizations rethought, reorganized, or reaffirmed their goals and causes after 9/11 in ways that emphasized aspects of the transnationalist citizenship discourse (Abowitz and Harnish, 2006: 678). On the other hand, the UK reflects its war emphasis through “its illustrious history” in a softer image than the US. However, the discourse behind it can easily be associated with government’s policy. In the post-9/11 and especially 7/7 era, all parties started to share a common fear of domestic terrorism committed by immigrants (or citizens) who are not integrated in or loyal to the United Kingdom, thus creating political competition to advocate for increasingly restrictive measures (Morjé-Howard, 2009: 195). As Wright (2008: 1) pointed out, citizenship tests may be seen as a “knee-jerk, populist reaction” to fear of the newcomer. Therefore citizenship tests are subject to change their discourses in relation to global threats.

Reference back to the 1800s reserves the ideological background of Europe. While the US mainly asks about colonial period and independence, the UK tends to test its prospective citizens on the knowledge and important figures in the history. Similarly, 19th century incidents take part in both discourses of the tests. Yet, with the last changes in The Life in the UK test, the government declared to put more emphasis on British values (BBC, 2013).

As for economic order and finances category, Life in the UK test looks forward to apply usage to daily life with its detailed questions which require certain information. On the other hand, Naturalization test tends to ask more general questions in the field of economics mainly about the general order of the economics in the country.

Overall, the main differentiation between the UK and the US testing discourse stands out undoubtedly as Noah Pickus (2014: 162) argues that since the USA has long been conducting (and debating) citizenship tests as part of its naturalization process and there is relatively little appetite to stiffen these tests, as is the current trend in Europe, or to revive programs that “Americanize” new immigrants (Shachar, 2014: 119). However, it is still not ascertained that which type is the most convenient path to citizenship obtainment.

Above all, it is highly disputable that to what extent all these values can be adopted by new citizens as they must prove their “worthiness” of the ultimate prize of membership. As Shachar puts forward;

“Those not born as members who wish to obtain the security and dignity associated with the basic right to have rights must seek naturalization (from *nasci*, Latin, the etymological root of ‘to be born’); they must prove their ‘worthiness’ of the ultimate prize of membership.” (Shachar, 2014: 118)

This worthiness can be seen as a scale that states decide based on their expectations from their prospective citizens. Though, this stage can create tensions as some circles claim that the discourse in these tests is chosen deliberately in order to make immigrants feel uncomfortable even before applying (Aydın, 2007).

This process can be linked to “multiculturalism has failed” debates. In addition, multiculturalism itself has been discussed with its relation to postmodernism recently (Sidorkin, 2002; Jacobs, 2002; Clark et al., 1993; Rzyayeva, 2014). While these concepts stand individually, they have an interrelated structure. Referring to Ger Mennens (Open Democracy, 2011) it can be said that “given that postmodernity is a condition for successful multiculturalism, states that largely rely on party-democracies will have difficulty in adapting to multiculturalism, and fostering a politics of multiculturalism”. Similarly, Ossewaarde (2014: 3) points out that “since the 1980s, multiculturalism -in particular its positive discourse on migrants and its portrait of migrants as vulnerable, pitiful, and easy to manipulate and to exploit by those who are more powerful- has been under attack”. Its reflections were seen in leaders’ statements declaring “multiculturalism has failed” (BBC, 2010; BBC, 2011; The Telegraph, 2011). Unlike Europe, multiculturalism is still seems to have more chance in the US, hence its immigration policy is formed within its abovementioned state mentality. It can also be seen in the discourse of migration documents and naturalization tests.

Multiculturalism has failed debates and anxieties about immigrants and immigration are more visible, especially in Europe, where they have revealed a dark underbelly characterized by renewed fear of the “other” according to Shachar (2014: 118). Therefore this affects immigration policies and naturalization discourses of states. Debates about citizenship itself, what a citizen *gets* versus what a citizen *does* are notions of language rights, multiculturalism, and belonging (Ryan, 2011: 300). Taking into consideration all these perspectives, it can be said that classical citizenship definitions and the state of the art of citizenship are getting far apart from each other. This transformation seems to take different forms in the future since changing dynamics of immigration will shape the future of naturalization and citizenship policies.

References:

- Abowitz, K.K and Harnish, J. (2006) “Contemporary Discourses of Citizenship”, *Review of Educational Research*, 76 (4): 653-690.
- Ağaoğulları, M. A. (2006) *Kent Devletinden İmparatorluğa*, (From City State to Empire) (İstanbul: İmge Publishing).
- Aluko, E. (2007) *Life In The UK: Everyday Knowledge for Residents*, (London: Baseline Educational Services).
- Aydın, A. İ. (2007) “Avrupa Vatandaşlık Sınavında”, (Europe is in citizenship test) *Zaman*, 11 March, <www.zaman.com.tr/dunya_avrupa-vatandaslik-sinavinda_511572.html>, (3 June 2015).
- Barker, E. (1995) *Aristotle Politics: Oxford World’s Classics*, (Oxford: Oxford University Press).
- BBC (2013) “UK citizenship test to cover Britain’s greats”, 28 January, <<http://www.bbc.com/news/uk-21221773>>, (20 August 2017).
- BBC (2011) “State multiculturalism has failed, says David Cameron”, 5 February, <<http://www.bbc.com/news/uk-politics-12371994>>, (18 July 2017).
- BBC (2010) “Merkel says German multicultural society has failed”, 17 October, <<http://www.bbc.com/news/world-europe-11559451>>, (18 July 2017).
- Benhabib, S. (2013) “Birthright Citizenship, Immigration and Global Poverty”, *University of Toronto Law Journal*, 63 (3): 496-510.
- Brooks T. (2012) “The British Citizenship Test: The Case for Reform”, *The Political Quarterly*, 83 (3): 560–566.
- Brubaker, W. R. (1990) “Immigration, Citizenship, And The Nation-State in Germany and France: A Comparative Historical Analysis”, *International Sociology*, 5(4): 379-407.
- Clark, G. L. et al. (1993) *Multiculturalism, Difference and Postmodernism*, (Harlow: Longman).
- Cox, R. (1987) *Production, Power and World Order: Social Forces in the Making of History*, (New York: Columbia University Press).
- Cox, R. (1986) *Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory*, (New York: Colombia University Press).

- Dağ, M. E. (2004) *Dictionary of International Relations and Diplomacy (Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü)* (İstanbul: Anka Publishing).
- Etzioni, A (2011) “Citizenship In A Communitarian Perspective”, *Ethnicities*, 11 (3): 336–349.
- Etzioni, A. (2007) “Citizenship Tests: A Comparative, Communitarian Perspective”, *The Political Quarterly*, 78 (3): 353-63.
- Fortier, A. M. (2013) “What’s the Big Deal? Naturalisation and the Politics of Desire”, *Citizenship Studies*, 17 (6-7): 697-711.
- Foucault, M. (1977) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, (New York: Pantheon Publishing).
- Gourgouris, S. (1996) “Tarihle Düş Arasında Ulus Biçimi”, *Toplum ve Bilim*, 70: 78-93.
- Jacobs, W. R. (2002) “Learning and Living Difference That Makes A Difference: Postmodern Theory & Multicultural Education”, *Multicultural Education*, (4): 2-10.
- Joppke, C., and Bauböck R. (2010) “How Liberal Are Citizenship Tests?”, European University Institute Florence, *EUI Working Paper RSCAS 2010/41*, Robert Schuman Centre For Advanced Studies, Badia Fiesolana.
- Joppke, C. (2007) “Transformation of Citizenship: Status, Rights, Identity”, *Citizenship Studies* 11 (1): 37-48.
- Kartal, F. (2001) “Liberal and Republican Conceptualizations of Citizenship: A Theoretical Inquiry”, *Turkish Public Administration Annual*, (27-28): 101-30.
- Kerber, L. K. (1997) “The Meanings of Citizenship”, *The Journal of American History*, 84(3): 833-54.
- Kiwan, D. (2008) “A Journey to Citizenship in the United Kingdom”, *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)* “Citizenship Tests in a Post-National Era”, 10 (1): 1-9.
- Dillon, H. and Sandison, G. (eds.) (2013) *Life In The UK Test: Study Guide* (Free Edition), (London: Red Squirrel Publishing).
- Lister, M. (2010) “Citizenship, In The Immigration Concept”, *Maryland Law Review*, University of Maryland Francis King Carey School of Law, Baltimore, (70): 175.

- Löwenheim, O. and Gazit, O. (2009) "Power and Examination: A Critique of Citizenship Tests", *Security Dialogue*, 40 (2): 145-67.
- Marshall, T. H. (1950) *Citizenship and Social Class*, (Cambridge: Cambridge University Press).
- Mennens, G. (2011) "Multiculturalism and postmodernity: a challenge to our political structures", *Open Democracy*, 5 August, <www.opendemocracy.net/ger-mennens/multiculturalism-and-postmodernity-challenge-to-our-political-structures>, (2 July 2017).
- Michalowski, I. (2009) "Citizenship Tests in Five Countries-An Expression of Political Liberalism?", Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB).
- Morjé-Howard, M. (2009) *The Politics of Citizenship in Europe*, (New York: Cambridge University Press).
- Nuhoğlu-Soysal, Y. (1994) *Limits of Citizenship: Migrants and Postcolonial Membership in Europe*, (Chicago: The University of Chicago Press).
- Orgad, L. (2011) "Creating New Americans: The Essence of Americanism Under the Citizenship Test", *Houston Law Review*, 47 (5): 127-1297.
- Ossewaarde, M. (2014) "The National Identities of the 'Death of Multiculturalism' Discourse in Western Europe", *Journal of Multicultural Discourses*, 9 (3): 1-17.
- Park, J. W. (2008) "A More Meaningful Citizenship Test? Unmasking the Construction of a Universalist, Principle-Based Citizenship Ideology", *California Law Review*, 96 (4): 999-1048.
- Paquet, M. (2012) "Beyond Appearances: Citizenship Tests in Canada and the UK", *Journal of International Migration and Integration*, 13 (2): 243-260.
- Pickus, N. (2014) "Laissez-faire and its discontents: US naturalization and integration policy in comparative perspective", *Citizenship Studies*, 18 (2): 160-174.
- Rawls, J. (2005) *Political Liberalism: Expanded Edition*, (New York: Columbia University Press).
- Rawls, J. (1993) *Political Liberalism*, (New York, Colombia University Press).
- Ryan, K. (2011) "Book Reviews", *Language Testing*, 28 (2).
- Rzayeva, R. O. (2014) "Multiculturalism and postmodern value aims", *IASSR European Journal of Research on Education*, (2): 129-133.

- Shachar, A. (2014) "Introduction: Citizenship and the 'Right to Have Rights'", *Citizenship Studies*, 18(2): 114-24.
- Sidorkin, A. M. (2002) "Chapter 14. Multiculturalism, Postmodernism, and Critical Theory", *Counterpoints*, (173): 173-84.
- The Guardian (2013) "Citizenship test has become a bad pub quiz, says academic", 14 June, <<http://www.theguardian.com/uk/2013/jun/14/citizenship-test-pub-quiz>>, (21 May 2017).
- The Guardian (2012) "UK migrants to face 'patriotic' citizenship test", June 1, <<http://www.theguardian.com/uk/2012/jul/01/uk-migrants-patriotic-citizenship-test>>, (21 May 2017).
- The Guardian (2011) "Prime minister's address to Conservative Party members on the government's immigration policy" 14 April, <<http://www.theguardian.com/politics/2011/apr/14/david-cameron-immigration-speech-full-text>>, (3 March 2017)
- The Telegraph, (2011) "Nicolas Sarkozy declares multiculturalism had failed", 11 February, <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/8317497/Nicolas-Sarkozy-declares-multiculturalism-had-failed.html>>, (18 July 2017).
- The Telegraph (2007) "Brown: Immigrants must earn citizenship", 27 February, <<http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1543935/Brown-Immigrants-must-earn-citizenship.html>>, (21 May 2017).
- Turner, B. S. (1993) *Citizenship and Social Theory*, (Londra: Sage Publications).
- Turner, J. (2014) "Testing the Liberal Subject: (in)Security, Responsibility and 'Self-improvement' in the UK Citizenship Test", *Citizenship Studies*, 18(3-4): 332-48.
- United Nations Department of Social and Economic Affairs, Population Division (2013) "The number of international migrants worldwide reaches 232 million", *Population Facts*, No 2013/2.
- White, P. (2008) "Immigrants Into Citizens" *The Political Quarterly*, 79(2): 221-31.
- Wright, S. (2008) "Citizenship Tests in Europe—Editorial Introduction", *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, 10 (1): 1-9.

APPENDIX

Appendix 1. Michalowski's Classification:

Table 1: Typical Questions from the category "Politics, History and Geography"

1) Political system, democracy, rights:	<ul style="list-style-type: none"> - What type of constitution does the UK have? - What are the two major political parties in the United States? - What is the function of elections in a democracy? - When did women receive the right to vote? - What are the minimum ages for buying alcohol and tobacco?
2) History, geography, national symbols:	<ul style="list-style-type: none"> - When were the Nazi and Adolf Hitler at power in Germany? - Which form of government did Austria have until 1918? - What ocean is on the East Coast of the United States? - Where are Geordie, Cockney and Scouse dialects spoken? - What are the colors of the Austrian flag?
3) Church, state, Freedom of religion:	<ul style="list-style-type: none"> - What is freedom of religion? - What is the Church of England and who is its head? <p>The candidate knows that state law is above religious and traditional law.</p>
4) Administrations and formalities:	<ul style="list-style-type: none"> - Where do you have to register when you move within Germany? <p>The candidate knows the procedures to request and renew a driver's license</p>
5) Lifestyles (referring to laws)	<ul style="list-style-type: none"> - Who is not allowed to live together as a couple in Germany? - Are honor killings forbidden and subject to prosecution in Austria? <p>The candidate knows that open homosexuality is not forbidden by law.</p>

Table 2: Typical Questions from the category “Economy, Public Service and its Financing”

6) Education:	<p>- At what age do children go to secondary school?</p> <p>The candidate knows that education for children aged 5 to 18 is compulsory.</p> <p>-An adult woman wants to catch up with a final high-school exam. Where can she do this?</p>
7) Economic order, finances:	<p>- What is the economic system in the United States?</p> <p>-How can people open a bank or building society account?</p>
8) Work and self-employment:	<p>- Where can people get advice on setting up their own business?</p> <p>The candidate knows how to find job offers in the Netherlands.</p>
9) Public-service, and its financing:	<p>- When is the last day you can send in federal income tax forms?</p> <p>The candidate knows why taxes are important.</p>
10) Health system:	<p>- What is National Health Service direct, and NHS direct online?</p> <p>The candidate knows that a generalist refers to a specialist.</p>

Table 3: Typical Questions from the category “Traditions and Public Moral”

11) Lifestyles (referring to social norms)	<p>- The candidate knows that women and girls are expected to set up their own livelihood.</p> <p>The candidate knows that it is accepted in the Netherlands for couples (also same-sex couples) to live together without being married.</p>
12) Traditions, cultural specificities of the host country:	<p>- What is an Easter tradition in Germany?</p> <p>The candidate is familiar with the most relevant Dutch public holidays and their religious or historic meaning.</p>
13) How-to guide on etiquette:	<p>- The candidate knows that the Dutch can be very direct and therefore does not easily get offended by directly expressed opinions and questions.</p> <p>The candidate knows what the usual manners in day-to-day situations are.</p>

Table 4: Typical Questions from Category “Other”

14) Other:	<p>-Which organizations can people rent houses from?</p> <p>-In Germany, many people work as volunteers during their free time. What does this mean?</p> <p>-What services are offered by vets?</p>
------------	---

Appendix 2. US Naturalization Requirements

Examples of Things that Might Demonstrate a Lack of Good Moral Character

- Any crime against a person with intent to harm.
- Any crime against property or the Government that involves “fraud” or evil intent.
- Two or more crimes for which the aggregate sentence was 5 years or more.
- Violating any controlled substance law of the United States, any State, or any foreign country.
- Habitual drunkenness.
- Illegal gambling.
- Prostitution.
- Polygamy (marriage to more than one person at the same time).
- Lying to gain immigration benefits.
- Failing to pay court-ordered child support or alimony payments.
- Confinement in jail, prison, or similar institution for which the total confinement was 180 days or more during the past 5 years (or 3 years if you are applying based on your marriage to a United States citizen).
- Failing to complete any probation, parole, or suspended sentence before you apply for naturalization.
- Terrorist acts.
- Persecution of anyone because of race, religion, national origin, political opinion, or social group.

Appendix 3. Attachment to the Constitution

All applicants for naturalization must be willing to support and defend the United States and our Constitution. You declare your “attachment” to the United States and our Constitution when you take the Oath of Allegiance. In fact, it is not until you take the Oath of Allegiance that you actually become a U.S. citizen. If you are unwilling or unable to take the Oath of Allegiance in its entirety please see Page 38 for more information.

What does the Oath require? When you take the oath, you must promise to do three things:

(1) Renounce Foreign Allegiances. As stated in the oath, you must renounce all foreign allegiances to become a U.S. citizen.

(2) Support the Constitution. You must also be willing to support and defend the principles of the Constitution and the laws of the United States.

(3) Serve the United States. When required by law, you must be willing to (a) fight in the U.S. Armed Forces, (b) perform noncombatant service in the U.S. Armed Forces, and (c) perform civilian service for the United States.

THE IMPACT OF THE SOVEREIGN DEBT CRISIS ON THE EFFICIENCY OF FOREIGN BANKS IN TURKEY

İmre ERSOY*
Gülcan ÇAĞIL**

Abstract

The aim of this paper is to investigate the impact of Euro-zone sovereign debt crisis on the efficiency of foreign banks in Turkey. Results of the maximum likelihood estimates of the stochastic frontier production and cost functions illustrate that except one bank with capital from one of the GIIPS countries, the efficiencies of foreign banks have not been affected from the sovereign debt crisis. Results suggest that if the banking industry is strong in a country than the effects of crises do not have considerable impact on the banking sector in general, foreign banks in particular.

Keywords: Foreign Banks; Financial Crisis, Bank Efficiency, Stochastic Frontier Analysis

AVRUPA BORÇ KRİZİNİN TÜRKİYE'DEKİ YABANCI BANKALARIN ETKİNLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Öz

Bu çalışmanın amacı Avro bölgesi borç krizinin Türkiye'deki yabancı bankaların etkinliği üzerindeki etkisini incelemektir. Stokastik Sınır üretim ve maliyet analizlerinin Maksimum Olabilirlik Yöntemi ile hesaplanan sonuçlarına göre GIIPS ülkelerinden birinin sermayesine sahip yabancı bir banka dışında diğer yabancı bankalar borç krizinden etkilenmemişlerdir. Sonuçlar göstermektedir ki eğer bir ülkede bankacılık sektörü güçlüyse, krizler genel

* Associate Prof. Dr., Marmara University, EU Institute, Department of EU Economics, e-mail: iersoy@marmara.edu.tr

** Associate Prof. Dr., Marmara University, School of Banking and Insurance, Department of Actuary, e-mail: gulcancagil@marmara.edu.tr

olarak bankacılık sektörü, özel olarak da yabancı bankalar üzerinde önemli bir etki yaratmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Yabancı Bankalar, Finansal Krizler, Banka Etkinliği, Stokastik Sınır Analizi*

Introduction

The Euro-zone sovereign debt crisis which started by the ends of 2009 was mainly due to the competitiveness loss of the GIIPS¹ countries due to international trade imbalances and high labor costs compared to the core Eurozone members. The current account deficits of the periphery are financed by the current account surplus of the core countries. The easy credit conditions stimulated consumption related and property related borrowing. The sudden stop of the financial flows caused doubts about not only the viability of the banks but also of the governments due to the doom loop between banks and governments as in the case of Greece. Global Financial Crisis, the real estate bubble, contagion, the highly leveraged banking sector problems coupled with the ineffective use of the borrowed funds caused an asymmetric crisis in the euro-zone. The sovereign debt was already at very high levels at the onset of the crisis in Greece. However, real estate crisis resulted in weak banks in Ireland and Spain and when the government intervened, the sovereign debt increased to unsustainable levels also in these countries. Except Italy all the GIIPS countries ended in bailout programs. The Outright Monetary Transactions (OMT) of the ECB by 2012 ended the financial crisis although the economic crisis continued.

The Turkish banking system is liberalized after 1980s and lived through two devastating crisis, one in 1994 and the other in 2001. After the 2001 crisis, a comprehensive restructuring program is started in the Turkish banking industry by the Banking Regulation and Supervision Agency. The impact of the global crises was rather limited due to the strength of the banking sector after restructuring in Turkey. The Turkish banking industry was also exposed to the sovereign debt crisis. The foreign bank branches and foreign bank subsidiaries especially with European capital in Turkey are the ones which are assumed to be more exposed to the euro-zone crisis.

The aim of this paper is to investigate if the sovereign debt crisis affected the efficiencies of foreign bank branches and subsidiaries in Turkey. The paper

¹ Greece, Portugal, Spain, Italy, Ireland which are the so-called GIIPS countries.

is motivated by the fact that it investigates for the first time the impact of the sovereign debt crisis on the efficiencies of foreign bank branches and subsidiaries in Turkey.

Literature Review

There are several studies about the impacts of financial crises on the efficiency of banks in the literature. There are also some papers which used frontier models to measure bank efficiency for European Union (EU) members. However, literature concerning the effects of crises on the efficiency of foreign banks including the euro-zone debt crisis is still rather scarce.

Andries and Ursu (2016) performed two comparisons when they were researching the effects of 2008 global crisis on the efficiency of 783 commercial banks in 27 EU member states in their studies. Therefore, the authors comparatively examined the banking systems of old EU members and the banking systems of new EU members and also the banking systems of Eurozone countries and the banking systems from non-members of the Eurozone. Stochastic Frontier Approach (SFA) was used for 2004-2010 period in the paper. The authors classified the banks as large and small banks or private and public banks. As the result of the paper, it reveals that the banks of old EU member states, public banks and the large banks were the most affected banks from the crisis in terms of cost efficiency, and the public banks and the large banks were less affected from the crisis in terms of profit inefficiency.

Ngan (2014), in his study, grounds on the fact that the factors which effects risk and asset quality in the banking sector lead to cost and profit inefficiency. The author assumed that there is a strong connection between the bank concentration, bank mergers and bank ownership with cost inefficiency. The author measured cost and profit efficiency by using SFA for 45 Vietnamese commercial banks for the years of 2007-2012. It is concluded that public commercial banks are more efficient than national, commercial and foreign banks in terms of profit efficiency. Furthermore, international banks have more cost inefficiency compared to the national banks.

Chortareas, Girardone and Ventouri (2012), searched the effects of bank regulatory and supervisory policies on the efficiency and performance of the banks for 22 EU members during 2000-2008 period by employing Data Envelopment Analysis (DEA). It is revealed that the large scale banks that operate in countries with less concentrated and less developed systems have higher efficiency levels. In addition, the paper concluded that the structure of

auditing in the banking sector and restriction of banking activities related to the private sector lead to more inefficiency in the banking sector.

Andries (2012) employed SFA and DEA to examine the efficiency and productivity of the banking systems of seven Central and East European Countries from 2004 to 2008. The results indicate that banks' efficiency increased during the analyzed period. Evidence also reveals that unlike the Slovenian banking system, the banking systems of Romania and the Czech Republic have the highest level of technical efficiency. The efficiency of banks increased due to technological modification during the analyzed period.

Ferreira (2011) examined bank efficiency for different European Union Members from 1994 to 2008 by employing SFA and DEA. The paper concluded that the bank efficiency of EU members increased in 2000-2008 period with the implementation of European Monetary Union, however there was a slight decrease in the bank efficiency due to the EU enlargement process during 2004-2008 period. It is clearly seen that during the EU enlargement process, the new EU members' banking efficiency scores were low. The old EU members were faced with problems because of the new market conditions such as competition due to the difficulties of the adaptation process.

Manlagnit (2011), examined the cost efficiency of Philippines commercial banks based on risk and asset quality during 1990-2006 period using SFA. In the paper, the decrease in the risk and asset quality among the national banks in Philippines is handled in terms of financial crises, bank reforms and restructuring of the banks. Especially after the 1998 financial crisis, the bank reforms and restructuring process which were implemented to increase the economic stability caused cost inefficiency in the banks. It is observed that, except for increased inefficiency of the banks after the 1998 financial crisis, the banking performance increased during the analyzed period.

Andries and Cocris (2010) analyzed the efficiency of the large banks in Romania, Czech Republic and Hungary by using SFA and DEA during 2000-2006 period. According to the analysis results, it has been understood that the asset quality, bank size, annual inflation rate, banking reform and ownership types in the banking sector of all three countries are effective on the cost and technical efficiency levels of these banks. Moreover, the banks in all three countries have low efficiency levels and Romanian banks have lower technical efficiency levels compared to other banks.

Staikouras, Mamatzakis and Koutsomanoli-Filippaki (2008) analyzed the cost efficiency in the banking sector of six South Eastern European members

from 1998 to 2003 by using SFA. The study results indicate that there is a low cost efficiency level with significant inefficiency differences among sample countries. The analysis reveals that some medium-sized banks with foreign capital are cost efficient credit institutions. In addition, there is also a negative correlation of cost inefficiency with bank capitalization and firm market share during the analyzed period.

Mamatzakis, Staikouras and Koutsomanoli-Filippaki (2008) investigated cost and profit efficiency of the new ten European Union members' banking systems between 1998 and 2003 by employing the SFA. In the paper, it is observed that there are low level of cost and lower level of profit efficiency. Although foreign banks outperform both state-owned and domestic private-owned banks in terms of profit efficiency, it is obvious that results are not strong for cost efficiency.

Bonin, Hasan and Wachtel (2005) examined the ownership effects of 225 banks, including strategic foreign owner banks, in eleven transition countries during the 1996-2000 period by using SFA. Strategic foreign-owned banks in transitional countries have achieved better service as well as more efficient banks compared to other banks. It has also been achieved that state banks have on average the same level of efficiency as national private banks.

Christopoulos, Lolos and Tsionas (2002) aimed to examine the cost efficiency of the Greek banking sector from 1993 to 1998 using a Heteroscedastic Frontier Model. The results indicate that large banks are more efficient than small ones. In addition, economic performance, bank loans and investments have a positive relationship with the cost efficiency of the Greek commercial banking sector. During the analysis period, some of the major Greek banks had a very low cost efficiency due to inefficient management of large-scale public banks, inadequate staff motivation, and so on.

Lang and Welzel (1999) analyzed the causes and cost effects of small-scale mergers between 283 Bavarian cooperative banks representing the subgroup of the German cooperative banking sector between 1989-1997 by using SFA. The analysis represents that the efficiency differences are balanced after the mergers take place. In addition, size effects are one of the most important issues in pre-merger cost incentives when acquiring another bank.

There are some papers which used frontier methodology to measure bank efficiency in Turkey.

Güneş and Yıldırım (2016), in their study which includes 2003-2015 period analyzed 22 Turkish commercial banks in terms of scales in order to examine

the cost efficiency on the restructuring process of Turkish Banking System (TBS) which coincided with the 2008 financial crisis and 2010 European debt crisis. According to the results of the study, even though the effects of 2008 financial and 2010 European debt crises were limited in Turkey, the efficiency level depends on the bank size and ownership structure. When examining the efficiency scores according to the ownership structures; it is determined that in average, foreign banks have almost same efficiency levels with national private banks and both groups are more effective compared to the public banks. It is understood that small scale banks have the tendency to have less cost efficiency compared to the middle and large scale banks.

Çelik, (2012) examined the efficiency of Turkish Commercial Banks between 2005 and 2010 by employing DEA and SFA and the findings obtained from these different models were compared. As a result, if the efficiency of the banking sector is to be used for different purposes such as taking regulatory policy decisions or improving management performance, these methods give similar results. The findings are important for banks, creditors and investors as well as economy.

Aysan, Karakaya and Uyanık (2011) aimed to examine the relationship between efficiency and profitability in TBS by using the Panel SFA in the period of 2002-2007 after the 2001 crisis. According to the analysis results, new applications which increase the productivity in TBS are easily accepted and new incoming banks in the sector are imitated in many respects including technology. It has been observed that public banks have a higher efficiency level than foreign banks and banks newly entering to the sector. It has also been found out that some banks which were bought by foreign banks in Turkey are inefficient. On the other hand, there is no significant relationship between efficiency and profitability in TBS and bank size is very important factor for profitability.

Isık and Hassan (2002) searched the effects of bank size, corporate governance and ownership structure on cost and alternative profit efficiency for Turkish commercial banks by employing SFA (modern stochastic cost and alternative profit efficiency techniques) between 1988 and 1996. The results of the analysis presented that the degree of connection between cost and profit efficiency in Turkish commercial banks is very low. In addition, it is seen that there is no need for greater cost efficiency for high profit activity in Turkey.

The rest of the paper unfolds as follows: The following section describes the methodology and the data of the empirical investigation. The succeeding section depicts and discusses the results. Finally, the paper concludes.

Methodology and Data

Farell (1957) developed the efficiency concept. Stochastic Frontier Analysis (SFA) which is a parametric frontier efficiency measurement approach is developed independently from each other by Aigner, Lovell and Schmidt (1977) and Meeusen and van den Broeck (1977). SFA estimates the best practice frontier of the optimal input mix for maximized outputs and predicts the firm level efficiencies by comparing the efficiency of the firm with that frontier.

In order to estimate the impact of the sovereign debt crisis on the foreign banks in Turkey, the frontier of all the commercial banks is estimated and the production and cost efficiencies of foreign bank subsidiaries and branches are measured by their distance from the estimated frontier. To this end, Cobb-Douglas SFA is employed both for the production and cost functions.

For the production function, the mean technical efficiency scores of the banks and the bank specific determinants of technical inefficiencies are estimated by a single equation model of Batesse and Coelli (1995) which may be expressed as follows:

$$\ln(Q_{i,t}) = \beta_0 + \sum_j \beta_j \ln(x_{j,i,t}) + v_{i,t} - u_{i,t} \quad (1)$$

where $Q_{i,t}$ is the output of bank i in period t ; $x_{j,i,t}$ is a vector of inputs; β is a vector of unknown parameters to be estimated.

For the cost function, again the mean technical efficiency scores of the banks and the bank specific determinants of cost inefficiencies are estimated by employing Batesse and Coelli (1995) which may be expressed as follows:

$$\ln(c_{i,t}) = C(y_{i,t}, w_{i,t}; \beta) + v_{i,t} + u_{i,t} \quad (2)$$

where c_i is the cost of production of bank i at period t ; $C(\cdot)$ is a functional form such as Cobb Douglas in our case; y_i is the logarithm of output quantity of bank i at period t ; $w_{i,t}$ is the logarithm of vector of input prices of bank i at period t and β is a vector of unknown parameters to be estimated.²

In both of the equations $v_{i,t}$ are random variables which are assumed to be iid and independent of the $u_{i,t}$. $u_{i,t}$ are non-negative random variables which are assumed to account of technical inefficiency in production function and cost

² $\ln\left(\frac{TC_i}{PL}\right) = \beta_0 + \beta_1 \ln(\text{Loans}) + \beta_2 \ln(\text{Securities}) + \beta_3 \ln\left(\frac{PC}{PL}\right) + \beta_4 \ln\left(\frac{PF}{PL}\right) + (v_i + u_i)$ (4)

where total cost (TC) and the two input prices of price of capital (PC) and price of funds (PF) are scaled by the price of labor (PL) to guarantee linear homogeneity of the cost function.

inefficiency in cost function. They are assumed to be independently distributed as truncations at zero of the $N(\mu, \sigma_u^2)$ distribution which may be expressed as follows:

$$\mu_{i,t} = \delta_0 + \sum_n \delta_{n,i,t} z_{n,i,t} \quad (3)$$

The z in the above equation represents the vector of n variables that drive the inefficiency μ of bank i at time t and the δ s represent the coefficients to be estimated. Maximum Likelihood Estimation (MLE) Method is used to estimate the parameters of the two equations simultaneously both for the stochastic frontier production and cost functions³. For the stochastic frontier production and cost functions, generalized truncated normal distribution is used.

Intermediary approach is used both for the stochastic frontier production and cost functions. For production (and cost) functions, loans and receivables as well as securities are considered as outputs; whereas (the prices of) deposits and other borrowings as well as capital and labor are employed as inputs. On the other hand, in the stochastic frontier production function loans over assets and in the stochastic frontier cost function total assets as a representation of size are used as the z variables. The negative coefficient for loans over assets (L/A) indicates that the larger the L/A ratio, the smaller the values of inefficiency effects will be. In the cost function, the positive coefficient for total assets (TA) indicates an increase in cost inefficiency.

The paper employs data covering the period of 2009 to 2015 for stochastic frontier production and cost functions. There are two reasons behind the choice of period of analysis. The first reason is that the paper searches for the impact of sovereign debt crisis on the efficiency of foreign banks in Turkey. The second reason is that the 2002-2008 period is already analyzed in two previous papers⁴. There are 34 commercial banks⁵ in Turkey as of end of 2015. The

³ For further information on stochastic frontier cost and production functions see Coelli (1996) and Coelli et al. (1998)

⁴ Ersoy (2010) uses data covering the period of 2002-2008 and employs Stochastic Frontier Production Function and Ersoy (2012) uses again data covering the period of 2002-2008 and employs Stochastic Frontier Cost Function.

⁵ Out of 34, 3 are state owned banks, 1 bank belongs to Saving Deposit Insurance Fund (SDIF), there are 9 privately owned Turkish deposit banks, 15 foreign banks founded in Turkey and 6 foreign bank branches.

source of database for the balanced panel data of 26 commercial banks⁶ analyzed is the Banks Association of Turkey (2015).

Table 1 and Table 2 illustrate the descriptive statistics of the variables of the Stochastic Frontier Production Function and the Stochastic Frontier Cost Function. Table 3, on the other hand, displays the description of variables for the Stochastic Frontier Cost Function.

Table 1: Descriptive Statistics of Variables of the SFPF

	Output	Labour	Capital	Deposits	$Z_{L/A}$
Mean	4.20E+10	6851.835	5.84E+09	3.56E+10	48.18637
Median	8.62E+09	2859.000	1.31E+09	8.11E+09	57.3850
Maximum	2.52E+11	25697.00	3.20E+10	2.06E+11	76.69000
Minimum	1794000	15.00000	22635000	11188000	0.000000
Std. Dev.	5.93E+10	7809.001	8.08E+09	4.88E+10	22.07204
Observations	182	182	182	182	182

Note: The descriptive statistics for the variables are expressed in Turkish Liras.

Source: Authors' calculations

Table 2: Descriptive Statistics of Variables of the Stochastic Frontier Cost Function

	C	Y_{LOAN}	Y_{SEC}	W_{PL}	W_{PC}	W_{FF}	Z_{TA}
Mean	3.24E+09	3.05E+10	1.16E+10	105682.0	0.234567	0.056681	5.13E+10
Median	8.91E+08	6.91E+09	1.70E+09	81295.48	0.205993	0.047766	1.08E+10
Maximum	1.67E+10	1.87E+11	7.64E+10	488456.0	3.092784	0.867036	3.03E+11
Minimum	2859000	0.000000	772000.0	50247.50	0.000000	0.002084	73025000
Std. Dev.	4.18E+09	4.34E+10	1.82E+10	67981.22	0.258104	0.080473	7.15E+10
Observations	182	182	182	182	182	182	182

Note: The descriptive statistics for the variables are expressed in Turkish Liras.

Source: Authors' calculations

⁶ In our database there are three state-owned banks and one bank belonging to SDIF. Out of 9 privately owned Turkish commercial banks there is data problem with Adabank. Fibabank was a foreign bank and became privately owned Turkish bank and Garantibank became foreign only as of 2015. Hence in our database there are 8 privately owned Turkish deposit banks. Out of 15 foreign banks Alternatifbank became foreign in the course of time, ICBC, Odeabank and Rabobank do not have continuous data for the concerned period, Bank of Tokyo Mitsubishi has missing data. Hence in our database there are 9 foreign banks founded in Turkey. Out of 6 foreign bank branches in our database there are 5 since Intesa Sanpaolo S.p.A. does not have continuous data for the concerned period.

Table 3: Description of Variables for the Stochastic Frontier Cost Function

Abbreviation	Variable name	Explanation
C	Total Cost	Total interest and non-interest expenses
Y_{LOAN}	Output	Total Loans + Receivables
Y_{SEC}	Output	Total Securities
W_{PL}	Price of Labour	Total Expenditures on employees /number of employees
W_{PC}	Price of Capital	Total Expenditures on fixed assets /physical capital
W_{PF}	Price of Funds	Total Interest Expenditures on deposits and non-deposit/those funds
Z_{TA}	Total Assets	Sum of all assets of the commercial banks

Source: Authors' calculations

Results and Discussions

Table 4 demonstrates that the maximum likelihood estimates of the parameters for the Stochastic Frontier Production Function are all statistically significant. The impact of capital is the highest with a coefficient of 0.65 and it is followed by deposits and labor. The coefficient for $\delta_{L/A}$ is negative which illustrates that the larger the L/A ratio, the smaller the value of inefficiency effects will be.

Table 4: MLE of the TE Effects of the SFPF Model

Variable	Coefficient	Standard –error	t-ratio
β_0	0.47E+00	0.19E+00	-0.24E+01**
β_L	0.12E+00	0.37E-01	0.31E+01*
β_C	0.65E+00	0.33E-01	0.20E+02*
β_D	0.33E+00	0.32E-01	0.10E+02*
δ_0	0.61E+00	0.15E+00	0.39E+01*
$\delta_{L/A}$	-0.60E-01	0.22E-01	-0.28E+01*
σ^2	0.24E+00	0.85E-01	0.28E+01*
γ	0.97E+00	0.10E-01	0.96E+02*

Note: * significance at 1%; **significance at 5%

Source: Authors' calculations

To test the model, $H_0: \beta_{i,j} \neq 0$ for all $i \leq j = 1, 2, 3$ is tested to find out if Cobb-Douglas production function is the appropriate model and is rejected.⁷ $H_0: \gamma = 0$

⁷ $LL_{C-D} = 0.10501087E+03$ and $LL_{TRANSLOG} = 0.18511534E+03$

is tested to find out if there is no Technical Inefficiency Effect (TIE) in the model and is rejected.⁸ $\gamma = 0.97096515E+00$ (0.10104055E-01) indicates that the vast majority of residual variation is due to the inefficiency effect. The MLE of $\delta_{L/A}$ is larger than its standard error, hence $\delta_{L/A}$ should not be deleted from the model.

Table 5 demonstrates that the maximum likelihood estimates of the parameters for the Stochastic Frontier Cost Function are also all statistically significant. The coefficient for δ_{TA} is positive which indicates that size increases cost inefficiency.

Table 5: MLE Results of the Stochastic Frontier Cost Function

Variable	Coefficient	Standard –error	t-ratio
β_0	0.67E+01	0.45E+00	0.15E+02*
β_{LOAN}	0.93E-01	0.39E-01	0.24E+01**
β_{SEC}	0.25E-01	0.82E-02	0.30E+01*
$\beta_{\frac{PC}{PI}}$	0.39E-01	0.19E-01	0.21E+01**
$\beta_{\frac{PF}{PI}}$	0.50E-00	0.32E-01	1.57E+02*
δ_0	-0.91E+01	0.50E+00	-0.18E+02*
δ_{TA}	0.86E+00	0.47E-01	0.18E+02*
σ^2	0.20E-01	0.25E-02	0.82E+01*
γ	0.21E-04	0.49E-05	0.43E+01*

Note: * significance at 1%, ** significance at 5%

Source: Authors' calculations

To test the model, $H_0: \beta_{i,j} \neq 0$ for all $i \leq j = 1, 2, 3$ is tested to find out if Cobb-Douglas production function is the appropriate model and is rejected.⁹ $H_0: \gamma = 0$ is tested to find out if there is no Technical Inefficiency Effect (TIE) in the model and is rejected.¹⁰ The MLE of δ_{TA} is larger than its standard error, hence δ_{TA} should not be deleted from the model.

$-2((0.10501087E+03) - (0.18511534E+03)) = 160.210306$
 $160.210306 >$ upper 5% point for the χ^2_3 distribution which is 7.045 according to table 1 of Kodde and Palm (1986)

⁸ LR test of one the one-sided error = 0.15291629E+03

⁹ $LL_{C-D} = 0.96593732E+02$ and $LL_{TRANSLOG} = 0.10795362E+03$

$-2((0.96593732E+02) - (0.10795362E+03)) = 22.719776$

$22.719776 >$ upper 5% point for the χ^2_3 distribution which is 7.045 according to table 1 of Kodde and Palm (1986)

¹⁰ LR test of one the one-sided error = 0.96593732+02

Table 6 below discloses technical efficiencies of banking groups in Turkey as the commercial banks are used as the frontier for the efficiency estimation of foreign banks in Turkey.

Table 6: Technical Efficiencies of SFPF of Banking Groups in Turkey

Banking Groups	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Group Eff.
State-owned	0.95	0.95	0.96	0.94	0.95	0.95	0.96	0.95
SDIF	0.76	0.61	0.78	0.80	0.90	0.98	0.96	0.82
Private Comm.	0.90	0.92	0.92	0.92	0.95	0.95	0.95	0.93
For. Subsidiary	0.91	0.88	0.92	0.90	0.93	0.91	0.93	0.91
Foreign Branch	0.75	0.82	0.82	0.67	0.60	0.58	0.56	0.69
Mean Efficiency	0.85	0.84	0.88	0.85	0.87	0.87	0.87	0.86

Source: Authors' calculations

As can be seen from the table, group technical efficiency score of state owned banks is 0.95 and that of Turkish private commercial banks is 0.93. Foreign subsidiaries have quite close efficiency scores to Turkish banks with an efficiency score of 0.91 whereas the group efficiency of foreign bank branches is at the level of 0.69. The mean efficiency which shows the industry average is 0.86. The efficiencies of all the banking groups have- although marginally-increased except the foreign bank branches. The efficiencies of foreign bank branches which have always been very volatile, have decreased quite considerably after 2012. When compared with Ersoy (2010), the analyses of technical efficiencies of banks for the period of 2002-2008 reveal that the technical efficiency ranking is unchanged. Yet the comparison shows that the efficiencies of banks have quite considerably increased.

On the other hand, as can be seen from table 7 below, the cost efficiencies of banking groups in Turkey disclose that the cost efficiency of state-owned banks is 0.68 and decreasing and that of Turkish private commercial banks is 0.81 and decreasing. In line with the high impact of total assets on the cost efficiency of banks, the cost efficiency of SDIF, foreign banks are 1.00 and foreign subsidiaries is 0.98.

Table 7: Cost Efficiencies of Banking Groups in Turkey

Banking Groups	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Group Eff.
State-owned	0.81	0.76	0.72	0.69	0.62	0.59	0.55	0.68
SDIF	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Private Comm.	0.88	0.85	0.83	0.82	0.79	0.76	0.74	0.81
For. Subsidiary	1.00	1.00	1.00	0.99	0.97	0.96	0.95	0.98
Foreign Branch	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Mean Efficiency	0.94	0.92	0.91	0.87	0.86	0.85	0.87	0.89

Source: Authors' calculations

The technical efficiencies of foreign bank subsidiaries and branches in Turkey are illustrated below in table 8.

Table 8: Technical Efficiencies of SFPF of Foreign Banks in Turkey

Banks	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Bank Eff.
F.B.Subsidiary1	0.89	0.88	0.82	0.74	0.87	0.82	0.81	0.81
F.B.Subsidiary2	0.95	0.95	0.95	0.94	0.98	0.97	0.97	0.96
F.B.Subsidiary3	0.86	0.82	0.86	0.84	0.80	0.74	0.88	0.83
F.B.Subsidiary4	0.94	0.95	0.94	0.95	0.96	0.95	0.95	0.87
F.B.Subsidiary5	0.84	0.56	0.96	0.85	0.94	0.89	0.94	0.85
F.B.Subsidiary6	0.94	0.94	0.95	0.94	0.95	0.95	0.95	0.94
F.B.Subsidiary7	0.88	0.89	0.92	0.93	0.94	0.93	0.96	0.87
F.B.Subsidiary8	0.95	0.95	0.96	0.95	0.96	0.96	0.96	0.87
F.B.Subsidiary9	0.93	0.96	0.95	0.96	0.96	0.96	0.96	0.95
Foreign Branch1	0.96	0.99	0.81	0.50	0.66	0.63	0.63	0.87
Foreign Branch2	0.58	0.61	0.67	0.71	0.74	0.69	0.72	0.67
Foreign Branch3	0.68	0.91	0.97	0.54	0.23	0.20	0.16	0.53
Foreign Branch4	0.97	0.93	0.91	0.93	0.73	0.83	0.84	0.88
Foreign Branch5	0.55	0.69	0.71	0.69	0.66	0.55	0.45	0.61

Source: Authors' calculations

Table 8 shows that the technical efficiencies of foreign bank subsidiaries have not been affected from the sovereign debt crisis. The volatility of efficiency scores of foreign bank branches is high but seems to be unaffected from the sovereign debt crisis. This result is contrary to our expectations especially for the foreign bank subsidiaries and branches that belong to the European countries.

Table 9 illustrates the cost efficiencies of the foreign bank subsidiaries and foreign bank branches in Turkey.

Table 9: Cost Efficiencies of Foreign Banks in Turkey

Banks	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Bank Eff.
F.B.Subsidiary1	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
F.B.Subsidiary2	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
F.B.Subsidiary3	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
F.B.Subsidiary4	1.00	1.00	1.00	1.00	0.90	0.84	0.79	0.93
F.B.Subsidiary5	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
F.B.Subsidiary6	1.00	1.00	0.98	0.93	0.86	0.82	0.78	0.91
F.B.Subsidiary7	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
F.B.Subsidiary8	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	0.96	0.99
F.B.Subsidiary9	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Foreign Branch1	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Foreign Branch2	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Foreign Branch3	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Foreign Branch4	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Foreign Branch5	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00

Source: Authors' calculations

The cost efficiencies of foreign bank subsidiaries show that the cost efficiency of two¹¹ subsidiaries decreased. One of these subsidiaries belongs to a bank that has been severely affected from the sovereign debt crisis due to capital from one of the GIIPS countries. On the other hand, the foreign bank branches have all high cost efficiencies which are in line with the high impact of TAs on cost efficiencies of banks and the fact that all the commercial banks are used as the frontier.

Concluding Remarks

The study investigates the impact of sovereign debt crisis of the euro-zone countries on the efficiencies of the foreign banks subsidiaries and branches in Turkey. The results of the maximum likelihood estimates of the stochastic frontier production and cost functions reveal that only the cost efficiency of one foreign bank subsidiary with capital from one of the GIIPS countries is affected from the sovereign debt crisis. However, the production and cost efficiencies of

¹¹ The decrease in the cost efficiency of the second subsidiary takes place after the sovereign debt crisis.

foreign bank subsidiaries and branches are not affected from the sovereign debt crisis. This result is in line with Güneş and Yıldırım (2016) who suggest that Euro-zone crisis did not have a noticeable impact on the Turkish banking system overall in terms of cost efficiency. The banking sector production efficiency on the other hand has increased in Turkey for all the banking groups during the period of 2009-2015 when compared with the results of the analysis of Ersoy (2010) for the period of 2002-2008. Results suggest that if the banking industry is strong in a country than the effects of crises do not have considerable impact on the banking sector in general, foreign banks in particular.

References:

- Aigner, D. J., Lovell C. A. K. and Schmidt P. (1977) "Formulation and Estimation of Stochastic Frontier Production Function Models", *Journal of Econometrics*, (6): 21-37.
- Andries, A. M., Cocris, V. (2010) "Comparative Analysis of the Efficiency of Romanian Banks", *Romanian Journal of Economic Forecasting*, (4): 54-75.
- Andries, A. M. (2012) "The Determinants of Bank Efficiency and Productivity Growth in the Central and Eastern European Banking Systems", *Eastern European Economics*, 49(6): 38-59.
- Andries, A. M., Ursu, S. G. (2016) "Financial Crisis and Bank Efficiency: An Empirical Study of European Banks", *Economic Research-Ekonomika Istraživanja*, 29(1): 485-97.
- Aysan A. F., Karakaya M. M., Uyanık M. (2011) "Panel Stochastic Frontier Analysis of Profitability and Efficiency of Turkish Banking Sector in The Post Crisis Era", *Journal of Business Economics and Management*, 12 (4): 629-54.
- Banks Association of Turkey (2015) "Banks and Banking Sector Information", List of banks, <www.tbb.org.tr>, (15 September 2017).
- Battese, G. E., and Coelli T. J. (1995) "A Model for Technical Inefficiency Effects in a Stochastic Frontier Production Function for Panel Data", *Empirical Economics*, (20): 325-32.
- Bonin J., Hasan I., Wachtel P. (2005) "Bank Performance, Efficiency and Ownership in Transition Countries", *Journal of Banking & Finance*, (29): 31-53.
- Chortareas, G. E., Girardone, C. and Ventouri, A. (2012) "Bank Supervision, Regulation, and Efficiency: Evidence from The European Union", *Journal of Financial Stability*, 8 (4): 292-302.
- Christopoulos D. K., Lolos S. E. G., Tsionas E. G. (2002) "Efficiency of the Greek Banking System in View of the EMU: A Heteroscedastic Stochastic Frontier Approach", *Journal of Policy Modeling*, (24): 813-29.
- Coelli, T. (1996) "A Guide to FRONTIER Version 4.1: A Computer Program for Stochastic Frontier Production and Cost Function Estimation", *CEPA Working Paper 96/08*, University of New England.

- Coelli, T., Rao, D. S. P. and Battese, G. E. (1998) *An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis*, Kluwer Academic Publishers, Boston.
- Çelik, S. (2012) “Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Ölçümü: Parametrik ve Parametrik Olmayan Modellerin Karşılaştırması,” *Bankacılar Dergisi*, (82): 88-106.
- Ersoy, I. (2010) “The Impact of the Global Financial Crisis on the Efficiency of Foreign Banks in Turkey”, in STAVAREK, D. and VODOVA, P. (eds.) *Proceedings of the 12th International Conference on Finance and Banking*, Silesian University, 57-65.
- Ersoy, İ. (2012) “Government Debt vs. Financial Depth dilemma in developing countries: the case of Turkey”, *Acta Oeconomica*, 62 (3): 345-62.
- Ferreira, C. (2011) “Efficiency and Integration in European Banking Markets”, *School of Economics and Management, Technical University Of Lisbon, Working Papers*, 1-29, Technical University of Lisbon.
- Güneş H., Yıldırım, D. (2016) “Estimating Cost Efficiency of Turkish Commercial Banks under Unobserved Heterogeneity with Stochastic Frontier Models”, *Economic Research Center Working Papers in Economics*, 2 (3): 1-34.
- İşık, I., Hassan, M. K. (2002) “Cost and Profit Efficiency of the Turkish Banking Industry: An Empirical Investigation”, *The Financial Review*, 37(2): 257–79.
- Koddek, D. A. and Palm, F. C. (1986) “Wald Criteria for Jointly Testing Equality and Inequality Restrictions”, *Econometrica*, 54 (5): 1243-48.
- Lang G., Welzel P. (1999) “Mergers Among German Cooperative Banks: A Panel-based Stochastic Frontier Analysis”, *Small Business Economics*, 13 (4): 273–86.
- Mamatzakis E., Staikouras, C., Koutsomanoli-Filippaki, A. (2008) “Bank Efficiency in the New European Union Member States: Is There Convergence?”, *International Review of Financial Analysis*, 17 (5): 1156-72.
- Manlagnit M.C.V. (2011) “Cost Efficiency, Determinants, and Risk Preferences in Banking: A Case of Stochastic Frontier Analysis in the Philippines”, *Journal of Asian Economics*, (22): 23-35.

- Meeusen, W. and Van den Broeck J. (1977) “Efficiency Estimation from Cobb-Douglas Production Functions with Composed Error”, *International Economic Review*, (18): 435-44.
- Ngan, L.T.T. (2014) “Profit and Cost Efficiency Analysis in Banking Sector: A Case of Stochastic Frontier Approach for Vietnam”, *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, IV (5): 1-17.
- Staikouras C., Mamatzakis E., Koutsomanoli-Filippaki A. (2008) “Cost Efficiency of The Banking Industry in The South Eastern European Region”, *International Financial Markets, Institution and Money*, (18): 483–97.

BOOK REVIEW:**New Approaches to EU Foreign Policy**

Maciej Wilga and Ireneusz Pawel Karolewski (eds.)

Routledge, 2014

Language: English

282 pages

ISBN: 978-0-415-81366-2 (hbk)

ISBN: 978-1-315-77115-1 (ebk)

Lisbon Treaty, the last revision Treaty of the EU, has provided significant changes in the EU foreign policy system both in the institutional, financial and policy-making framework. The volume, taking its starting point from the idea of the current challenges the EU faces in foreign policy, and institutional developments took place after the Lisbon Treaty, issues of legitimacy, constitutionalization and parliamentarisation of the EUFP/CFSP, the very complex and analytical object was put under research presenting newer approaches to EU foreign policy such as delegation approach, the parliamentarisation approach, post-modern perspective on foreign policy. This book, which is edited, by Maciej Wilga and Ireneusz Pawel Karolewski has three consecutive parts addressing these issues in an analytical, empirical and comparative way. It is thus a valuable contribution to EU literature, putting together the chapters of which were written between 2011-2013.

Originating from this background, the first part of the book elaborates on recent theoretical concepts and studies in the internal dimension of the European Union Foreign Policy (EUFP)/ Common Foreign and Security Policy (CFSP), including chapters about modified or novel approaches in the field. These chapters range from complexity and multi-causality of the EUFP/CFSP to different ways of delegating foreign policy competences, the committee approach and the practice of diplomacy, as well as a parliamentary focus in the research agenda via the chapters on the

European Parliament and national parliaments. In this line, the first part of the volume, including six chapters have contributed to the more theoretical research agenda of the CFSP, thereby enriching the already existent conceptual/ analytical *acquis* of EU foreign policy.

While the first part of the book lays the structure of the book dwelling on the various theoretical aspects of EU foreign policy, the second part of the book basically sets the background for the audience to interpret the relation to the EUFP/ CFSP institutions from an external perspective. In this framework, the EU analyzes the nature of the EUFP/ CFSP from normative as well as military means and the Eastern EU enlargement in the context of the rhetorical action perspective and external democracy promotion. Finally, EU action in South Caucasus is pitted against Turkish foreign policy in that region and studied interestingly via a power constellations' approach. In this line, the second part of the book has a more empirical character, as it examines various recent phenomena in EU foreign policy to put forward the question whether the EU has made a difference in world politics.

The last part of the book gathers some of the systemic analysis about the newer and refined approaches in EU foreign policy mentioned throughout the book in a final chapter. In this chapter, thus, the complex picture of EUFP/ CFSP field of the study is mingled with empirical complexity and theoretical richness. It discusses the relevance of the new approaches as well as the pros and cons and questions about why they add to our understanding about of EU foreign policy. In addition, this chapter emphasizes the fact that various approaches exist in parallel in CFSP field of study, in which there is no clear-cut paradigm shift. Therefore, this chapter is meant to give focus to the analysis of the novel approaches to EU foreign policy, as complementary to the first and second parts of the book, in which the theoretical and empirical dimensions of the issue are set.

Although the volume confines itself mainly to the new approaches in EU foreign policy, the editors' broad approach in exploring the new dynamics in EU foreign policy via theoretical, empirical and analytical perspectives makes the volume motivating to read after the recent developments in the field that took place with the Lisbon Treaty. What becomes clear from reading many of the studies included in this collection is that the field of EU foreign policy has become a much more complex issue with the institutional developments as well as a policy-making framework which has had an impact indirectly on Turkey-EU relations.

The editors and some of the leading international scholars in the field as contributors to the book have addressed very important questions discussing new approaches in EU foreign policy. They offer fresh insights in EU foreign policy

provide a number of different perspectives to the various policy areas with respect to the field and come up with new questions for further studies in the field of foreign policy. This empirically structured approach is overall the main strength of the book.

Turning back to more detailed information about the coverage of the chapters of the collection following the introductory chapter, the second chapter of the book was written by Finn Laursen, which explores the institutional consequences of the Lisbon Treaty for the EUFP. Currently, the EU having a legal personality has been introduced with a complex picture of institutional changes such as the position of High Representative (HR) for Foreign and Security Policy. The author mainly argues that the Lisbon Treaty is the outcome of a difficult interstate bargaining process, where power came to the fore as the decisive element, through which various bargaining exchanges have created a very complex system (p. 19). Thus, the effectiveness as well as the governance of the EU foreign policy was put under scrutiny. This situation has created a very complex picture difficult to handle.

On the institutional side, one of the most important novelties in the institutional structure is the new role given to the European Commission positioning the HR as the vice president of the Commission, the supranational hat of the HR. With institutional novelty enacted in the Lisbon Treaty, the role of the HR is enhanced. The European Commission has increasingly become the hub of the EU institutional arrangements in foreign policy. It is not only foreign policy competence issues but also the efficiency of policy-making, as coordination problems arise among the nation states that may give the Commission an advantage over the Member States. Parallel to this line, Hylke Dijkstra takes into account the importance of the study of the European Commission from the perspective of it as EU foreign policy actor, in Chapter four. The author convincingly argues that the delegation of foreign policy competences to the Commission has been subject to little analytical object (p. 39). The book addresses some of the raised issues by mainly presenting newer approaches to EU foreign policy. The Main strength of the chapter is that rather than a descriptive account of the topic, he relates to the main debates in European integration theory and aims to make a contribution by analyzing why the member states have delegated functions to the Commission. The author makes use of the rationalist and constructivist explanations of delegation while attempting to theorize the role of the Commission in foreign policy. In this way, with this constructive explanation he provides a better understanding of why the Commission got involved in the sensitive field of foreign policy. His new approach to studying the role of the Commission in relation to foreign policy, it seems, yields innovative insights for one of the most important bureaucratic developments in the EU today.

In chapter four, Monika Sus, explores institutional and foreign policy coherence in the case of the Eastern enlargement (EaP), while focusing on the High Representative (HR) and the European External Action Service (EEAS). It incorporates the intra-institutional adaptation of the HR and the EEAS, as well as inter-institutional and inter-level cooperation between the new Service and other EU foreign policy stakeholders (p.59-62). Furthermore, the chapter investigates the process of reaching institutional coherence among actors involved in dealing with Eastern Partnership countries. The chapter is valuable in identifying the main challenges of the process and offering some tentative conclusions regarding the added value of the research on institutional coherence as well as limitations of institutional coherence. The chapter also paves way for further research on EEAS as one of the most significant innovations of the Lisbon Treaty from the point of view of coherence.

Nicola Chelotti deals in Chapter five with the role of committees and groups involved in the foreign policy decision-making process of the Council. His chapter aims to fill the gap by analyzing national officials working in CSDP, and even less its security and defense aspects. Questionnaires and semi-structured interviews in his chapter aim to fill the gap by analyzing national officials working in CSDP committees. The methods he used to construct his chapter give strength to the paper in that this has enhanced the validity of the study. He explores the working practices of these officials, and investigates what strategies the EU member states adopt when assigning national diplomats to the groups and committees of the Council. The author draws attention to when and how these officials do play an important role in determining EU foreign policy, depending on an original dataset of 138 close-ended questionnaires with national officials participating in the committees and parties of the CFSP/ CSDP. Thus, the chapter contributes to this literature and our knowledge of the characteristics and dynamics of these committees.

Mai'a K. Davis Cross constructs her paper on the question of whether the EU has the potential to become a significant security actor with the ability to protect its common borders and make important contributions to global security. In chapter six, the author argues that networks of high-level diplomats based in Brussels play a key role in bringing together disparate interests from across member states to make security integration possible. Considering the importance of the Committee of Permanent Representatives and the Political and Security Committee as the pinnacle of this diplomatic activity, the author uses a constructivist approach and an epistemic community framework to examine how the internal processes within

these groups impact upon their ability to shape the trajectory of security integration (p. 112).

The discussion about the internal part of the European Foreign Policy (EUIP) is completed with chapter seven by Kolja Raube. The author in this chapter focuses on the role of the European Parliament in the EUIP/ CFSP. By bringing parliaments into the study of EU foreign policy, he draws attention to a research field that concentrates on the role of legislatives in CFSP. By focusing on the importance of the role of parliaments in EU foreign policy, he underlines the fact that well-established approaches to CFSP have gone beyond the state-centered neo-realist and intergovernmental approaches. Rather than merely focusing on the fundamental interests of states as unitary actors in CFSP, the changing institutional setting of CFSP is crucial to understand the recent dynamics in the CSDP according to Raube (p. 139). The author also asks whether recent changes through the Lisbon Treaty imply that parliaments and citizens have gained more oversight of CFSP, and takes the issue towards governance of the EU foreign policy for further studies.

The second part of the book starts with Chapter eight, which basically discusses normative power and military means in EU foreign policy. Trineke Palm constructs his paper on the need to fill the gap of producing more theoretically informed studies about EU foreign policy, introducing different theoretical positions on the EU's international actorness. Thus, the author investigates the characteristics of the EU's foreign involvement and whether this actorness is expected to change as a result of the use of military means (p. 148). In empirical terms, the chapter analyses the EU's involvement with FYR Macedonia from 1999 until 2005, as the first country in which the EU intervened militarily. Thus, the chapter contributes to the discussion on whether a normative power Europe with only civilian instruments as a rather powerless normative power.

In the ninth Chapter, Dieter Mahncke explores the notion of post-modern foreign policy in the EU. Based on the Lisbon Treaty and the institutional developments enforced in the Lisbon Treaty, the objective of this chapter is to explore whether and how EU foreign policy can and might pursue a new path in its foreign policy to make Europe "more secure in a better world" (p. 168). The author asks whether the EU has a sufficiently strong conceptual base to pursue a "post-modern" diplomacy; whether it possesses the necessary instruments to ensure both a common policy and its implementation in the political and diplomatic arenas, and what the obstacles and what are the opportunities and chances of success. The basic strength of this chapter is to open the way forward for more outward looking approaches focusing more on the outcomes rather than just policy-making processes.

Regarding challenges in external perspectives on EU foreign policy, Thomas Mehlhausen, in the tenth chapter, refers to the theoretical debate on the enlargement policy as one of the most effective instruments in EU foreign policy. His part contributes to the book via extending Schimmelfennig's theory of rhetorical action. In this line, the author attempts to argue that only a combination of material incentives and community norms can fill the gap about why the attitude of the EU on Eastern enlargement changed at the EU summit in Copenhagen in 1993.

In Chapter eleven, Irene Hahn-Fuhr focuses on democracy promotion by the European Union via exploring the democracy donor level and, specifically, the genesis of actions and strategies of the EU in external democratization. Her chapter convincingly argues those variations in EU democracy promotion and the perception of and reaction to goal conflicts that emerge out of democratization. The chapter challenges both the all-pervasive "one-size-fits-all" view of the EU's approach, and that of its critics. Depending on the cases with which the author exemplifies her argument, it seems the EU pursues a context-sensitive approach in line with least resistance on a case-by-case basis, while balancing the long- and short-term costs, preferences, benefits, and risks of democracy promotion.

Meltem Müftüler Baç and Aybars Görgülü use a different perspective, in Chapter twelve. The authors construct their analysis around the European neighbourhood policy (ENP) and its significance in the Caucasus. It presents an external view on the EU's foreign policy in the region and it assesses the possible role that Turkey could play in that aspect. With this chapter, the EU action in South Caucasus is pitted against Turkish foreign policy in that region and studied via a power constellations' approach. With this approach, it is mainly argued that Turkey's contribution to the EU's foreign policy in the Caucasus is substantial and has even higher potential for furthering the EU's civilian power in this region. The chapter analyses the power constellations between Turkey and the EU presence in the South Caucasus via the ENP, which is linked to the region of an 'energy periphery' situated on the route of Iranian, Turkmen, Kazakh and Russian energy exports.

Finally, in the concluding part, the last chapter of the volume revisits the subject matter of the EUFP/ CFSP as presented in the preceding chapters. It draws attention to the EUFP/ CFSP historical developments, and stresses the growing institutional arrangements (*acquis institutionel*), and the growing richness of the *acquis* technique of EU foreign policy studies (p. 246-49), the chapter then takes up the individual analytical, conceptual and theoretical approaches used in the contributions to this volume in order to see how they relate to the overall *acquis* academic of the foreign policy field (p. 250-54). The author then also looks into the ways in which the

analytical and theoretical approaches applied in the book enlarge the analytical, conceptual and theoretical potential of the field. Through this way, the chapter not only discussed novel theoretical approaches and conceptual and analytical framework but also their application to different time spans, different events, both over time and across policy areas.

Overall, this volume provides a motivating read, its chapters exploring new approaches in EU foreign policy both theoretically and empirically, laying a ground for further studies in terms of having a fuller understanding of EU foreign policy development. All the chapters of the volume offer new empirical aspects of the EUFP developments and contribute to the growing research complexity in this field of study. The strength of the volume is seen in its focus on giving space to these new or modified theoretical and analytical approaches, some of which are on the way to becoming more important in the scholarly debate on EUFP, highlighting, for instance, the parliamentary, network, or diplomatic dimensions of EU foreign policy. All the contributions of the volume are well written and structured, demonstrate clear arguments, and convincing theoretical assumptions. In that regard, this book is a significant contribution to the literature and an essential reference for the EUFP that resembles a complex institutionally multifaceted governance system with a multitude of different actors.

N. Nevra ESENTÜRK*

* Asst. Prof., Yalova University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, e-mail: nesenturk@yalova.edu.tr

KİTAP İNCELEMESİ:

Avrupa Birliği Maddi Hukuku: İç Pazar

İlke GÖÇMEN

Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017

Dil: Türkçe

432 sayfa

ISBN: 9789750244087

Farklı disiplinlerde olsa bile Avrupa Birliği ile ilgili çalışan tüm araŐtırmacılar bilir ki Avrupa Birliği'nin en birincil gayesi bütünülemedir. Bütünüleme - entegrasyon- dinamik bir amaçtır ve bu nedenle çoğu zaman bir amaçtan ziyade bir 'süreç' olarak da nitelenir. İlk etapta ekonomik konulara odaklanmış bir bütünüleme amacıyla ortaya konan AB (ilk dönemki adıyla AET) projesi, ilerleyen ekonomik bütünüleme seviyeleriyle paralel olarak politik bir bütünülemeye doğru da evrilmektedir. Göçmen'in "Avrupa Birliği Maddi Hukuku: İç Pazar" isimli bu kitabı, AB bütünülemesinin kalbi olan 'İç Pazar' ı ve bu pazarın işleyişinin hukuki boyutunu okurlara sunmaktadır.

Avrupa Birliği İç Pazarı, -ya da genel anlamıyla bir ekonomik bütünüleme aşaması olarak ortak pazar- bir yandan bu seviyede bütünüleşmiş bir sistemin yegâne örneği; diğer taraftan uluslarüstü özellikleri haiz *sui generis* bir örgüt olan AB'nin yapılanma ve işleyişinin merkezinde yer alan bir sistem olarak özel bir önem arz etmektedir. İç Pazar işleyişinin hukuki alt yapısı ve dinamikleri de yine kendine özgü nitelikte olup benzeri bir sistem iç hukuklarda da uluslararası hukukta da olmadığı için alana yabancı olan ya da yeni öğrenmeye başlayanlarca, nispeten karmaşık olarak nitelenebilir. İncelemeye konu bu kitabın; derinlikten ödün

vermeden, okuyucular için konuyu mümkün olduğu kadar anlaşılır kılma gayreti ile kaleme alındığı görülmektedir. Zira yazar, hemen kitabın girişinde “Okura Notlar” başlığında bir takım açıklamalar yaptıktan sonra konulara geçiş yapmıştır. Yine aynı yaklaşımın bir devamı olarak konu anlatımları esnasında okurun aklına gelebilecek çeşitli soruları öngörmüş ve bunlara ilişkin açıklamaları “kutular” adıyla başlıklandığı kısımlarda genel metinden ayırt edici ve kolay fark edilir bir şekilde sunmuştur. Aynı şekilde “önemli noktalar” olarak isimlendirilen kısımlarda konuların özeti verilmiştir. Bilhassa serbestilere ilişkin hükümlerin uygulanış sisteminin anlatımı çeşitli tablolar ve grafiklerle görsel olarak desteklenmiştir. Ayrıca her bölümün sonunda okuyucuya tavsiye edilen, konulara bölünmüş okuma listeleri mevcuttur. Bu detaylar, kitabı daha samimi ve okur-dostu kılmaktadır. Kitabında kullanmış olduğu dilin sadeliği de yazarın anlaşılabilirlik konusundaki özeni ile örtüşmekte olup eseri akıcı ve kolay okunabilir bir hale getirmektedir.

İç Pazarın bütünleşmesi sürecinde iki farklı teknik uygulanmaktadır. Birincisi, alanın uyumlaştırılmasına yönelik yasama faaliyeti içeren Pozitif Bütünleşme; diğeri de Birlik içi ticarete engel teşkil eder nitelikteki ve haklı gösterilemeyen ulusal uygulamaların/yasaların serbest dolaşıma ilişkin anlaşma hükümlerine karşı uygulanamayışı durumunu ifade eden Negatif Bütünleşmedir. Bu iki metot, birbirini bütünler şekilde iki farklı koldan faaliyet göstererek İç Pazar’ın bütünleşmesini sağlar. İç Pazar hukuk düzeninin temelini bu iki yaklaşım oluşturur ve bu sistemin işleyişinin çözümlenmesi her bir serbestinin pratikte nasıl çalıştığını anlamının anahtarıdır. Yazar da İç Pazar’ın tanımından sonra bu kavramları açıklamış ve kendi ifadesiyle “sistemin çarklarının” “ana hatlarıyla” nasıl işlediğini, bu iki farklı metodun birbirini nasıl bütünlediğini ortaya koymuştur. Bu iki bütünleşme modelinin önemini vurgulayan yazar, konuları da bu kavramlara dayalı bir şekilde planlayarak kitabını üç ana bölüme ayırmıştır: 1. Bölüm: Temelleri Yönüyle İç Pazar; 2. Bölüm: Pozitif Bütünleşme Yönüyle İç Pazar; 3. Bölüm: Negatif Bütünleşme Yönüyle İç Pazar.

Yazar, kitabın birinci bölümünde ilk olarak İç Pazar’ın Temellerini sunmayı amaçlamış ve İç Pazar’ın ne olduğunu farklı perspektiflerden ele almıştır. Bu bağlamda öncelikle bir ekonomik bütünleşme aşaması olarak İç Pazar değerlendirilmiş ve farklı seviyelerdeki bütünleşme modelleriyle mukayese edilmiştir. Daha sonra bahsi geçen bütünleşme modelleri, bunları merkezi model (pozitif bütünleşme) ve ademimerkezi model (negatif bütünleşme) olarak kategorize eden görüşlere de yer verilerek incelenmiştir. Burada negatif bütünleşme kavramı aktarılırken özellikle “Ayrımcılık yapmama ilkesi”, “Pazara erişimi güçleştirmeme ilkesi” ve “Karşılıklı tanıma ilkesi” üzerinde durulmuştur. Birinci bölümün son kısmında ise İç Pazar’ın AB’deki tarihsel gelişimi dört döneme ayrılarak

değerlendirilmiştir. Bu dönemlerin tespitinde ortak pazarın oluşumu aşamaları esas alınmış olup 2007 sonrası, son dönem “-büyük ölçüde- tamamlanan” İç Pazar’ı “yönetmenin ve yeni dengeye oturmanın öne çıktığı yıllar” olarak öngörülmüştür. Bu kısımdaki anlatımlar basit kronolojik gelişmelerin sunulmasından öte; AB’de karar alma süreçlerinin değişimi, içtihat hukuku temelli ‘doğrudan etki’ ve ‘AB hukukunun önceliği -üstünlüğü-’ ilkelerinin ortaya çıkması gibi dönüm noktası teşkil eden konuların İç Pazar’ın oluşumu ve gelişimi sürecine etkilerini ortaya koyar niteliktedir. Değerlendirmelerde, yine iki farklı bütünleşme metodunun hangi dönemlerde ve hangi nedenlerle öne çıktığı ya da geri kaldığı da tartışılmıştır. Bu bölüm, Lizbon sonrası dönemi ve özellikle ekonomik kriz karşısında Tek Pazar’ı korumaya yönelik, çoğunlukla Komisyon odaklı stratejilere de yer vererek güncel olanı okurlara sunmayı başarmıştır.

Kitabın birinci bölümünün ikinci kısmı ise ‘Temel Serbestî Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Ortak Çerçeve’ başlıklı olup somut bir uyumsuzluğun serbest dolaşım hükümleri ışığında nasıl çözümlenmesi gerektiği konusunu etraflıca ele almaktadır. Bu kısımda ortaya konulan test, tüm serbest dolaşım hükümlerine uygulanabilir nitelikli olup serbestinin nev’inden bağımsızdır. Daha sonra, bir serbest dolaşım hakkının uygulama alanının tespiti hususu, kişi bakımından, konu bakımından ve muhataplık bakımından ele alınmıştır. Devamında, serbest dolaşım yönünden ‘tahdit’ kavramını inceleyen yazar, serbest dolaşım hükümlerinin (malların serbest dolaşımında mali yükler ile ilgili hükümler hariç olmak üzere) ihtilafa konu ulusal önlemin doğrudan ya da dolaylı ayrımcılık oluşturduğu veya serbestiyi kısıtladığı hallerde AB hukukunun “kural olarak ihlal edildiğinden” bahsetmektedir. Söz konusu ihlalin teyidi ise “haklı gösterilebilir” olup olmadığına bağlıdır. Dolayısıyla yazar, “haklı gösterme” kavramını ‘meşru sebepler’ (anlaşma temelli ve içtihat temelli) ve ‘orantılılık ilkesi’ ışığında incelemiştir. Burada anlatılan metot, serbestî bazında ele alınan konularda tatbik edilen ve kitap boyunca takip edilen tüm sistematîğin geliştirildiği kısımdır.

Kitabın ikinci bölümünde pozitif bütünleşme konusu irdelenmektedir. Bu bölümün ilk kısmı “uyumlaştırma yetkisi” konusunda olup AB’nin yetkiye ilişkin genel kuralları kısaca belirtildikten sonra, AB’nin İç Pazar’a ilişkin yetkisi özellikle ABİHA m.114 kapsamında incelenmiştir. İkinci kısım ise “uyumlaştırma türleri” başlığı altında ‘tam uyumlaştırma’ ve ‘asgari uyumlaştırma’ yöntemlerini birbirlerine karşı avantajlarından bahisle mukayeseli olarak ortaya koymuştur.

Kitabın son ve en geniş bölümü “Negatif Bütünleşme Yönüyle İç Pazar (Haklı Gösterilemeyen Tahdit Yasağı)” başlığını taşımaktadır. Negatif bütünleşme, doğası gereği içtihat hukuku temelinde gelişen bir bütünleşmedir. Bu nedenle de bütünleşme, başta ‘doğrudan etki’ prensibi sayesinde tesis edilen özel hukuk

kişilerince başlatılan cebri icra prosedürleri (private enforcement) olmak üzere, yine AB hukukuna özgü ‘ön karar prosedürü’ olarak tabir edilen yöntemin de asli aktörlerden sayıldığı bir sistemin ürünü olarak ilerler. Bu yapısal özellik nedeniyle, negatif bütünleşme kapsamında incelenecek her serbestî çok fazla sayıda içtihadın taranmasını zorunlu kılar ki bu, araştırmacı için meşakkatli bir iştir.

Kitabın bu bölümünde her bir serbestî ayrı ayrı incelenmiştir. İlk olarak malların serbest dolaşımının ele alındığı kısım, bu serbestîye ilişkin hükümlerin uygulama alanının belirlenmesi ile başlar. Yazar, konuya ilişkin incelemesini “Gümrük Birliği Yönü Baskın Unsurlar: Mali Yükler ile ilgili Yasaklar” ve “İç Pazar Yönü Baskın Unsurlar: Mali Olmayan Yükler ile ilgili Yasak” olarak iki kategoride ele almıştır. Mali yükler ile ilgili yasaklar kategorisinde ABİHA m.30’da yer alan ‘gümrük vergisi ve eş etkili vergi yasağı’ ile ABİHA m.110’da yer verilen ‘ayrımcı veya koruyucu iç vergi yasağı’ hükümleri incelenmiştir. Yine bu iki ayrı hükmün benzer olan ve farklılaşan yönleri ortaya konmuş ve ilgili içtihatlar ışığında konuyla ilgili olan ‘Birlik hukuku yükümlülüklerinin karşılığı olma’, ‘benzer ürün’, ‘diğer ürün’ gibi kavramların içi doldurulmuştur. Mali olmayan yükler ile ilgili yasak kategorisinde ise ilk olarak ABİHA m.34’te yer alan ithalat yönünden miktar kısıtlaması ve eş etkili tedbir yasağı ve devamında ABİHA m. 35 te yer alan ihracat yönünden miktar kısıtlaması ve eş etkili tedbir yasağı incelenmiştir.

ABİHA m. 34, malların serbest dolaşımına ilişkin AB içtihatlarının çok önemli bir bölümünün konusunu teşkil eder ve bilhassa neyin “eş etkili tedbir” olup olmadığına ya da hangi tedbirin “haklı gösterilebilir” olup olmadığına ilişkin ihtilaflar çoğu kez taraflarca ulusal mahkemelerde dava konusu edilerek ön karar prosedürü ile Divan’ın önüne gelmiştir. Bu nedenle konu, niteliği gereği, ilgili içtihatlarla ilişkin detaylı çalışma yapılmasını zorunlu kılar. Kitapta bu konuyla ilgili kısım, yazarın kendi cümleleriyle sayfa 159’da belirttiği üzere şu şekilde incelenmiştir:

“[...] burada ilk olarak, ithalat yönünden miktar kısıtlaması ve eş etkili tedbir yasağının *uygulama alanı* belirlenecektir. İkinci olarak, “miktar kısıtlaması” ve “eş etkili tedbir” kavramı tanımlanacak, yani neyin *tahdit* oluşturduğu tespit edilecektir. Üçüncü olarak, ortada tahdit olduğunda nasıl *haklı gösterilebileceğine* işaret edilecektir. Dördüncü olarak, bu yasak ile ilgili *birtakım örnek uyumsuzluklar* sunulacaktır. Son olarak da, bu yasak ile alakalı *önemli AB tasarrufları* arasından seçilen bir tanesi olan 2015/35 sayılı Direktif detaylandırılacaktır.”

Görüldüğü üzere yazar, İç Pazarı ve serbestîleri, önceki bölümde ortaya koyduğu sistematik metot ile nakletmekte olup kitabı boyunca da oluşturduğu

bu dizge ve testleri her bir serbestî hükmünü incelerken benzer şekilde tatbik etmektedir. Bu da kitabı ve konuyu belirli bir mantık silsilesi içerisinde takip etmeyi ve anlamayı kolaylaştırmaktadır. Gösterilen sistem içerisinde konular aktarılırken konunun derinliği bakımından önem arz eden ‘sınır aşırı unsur’ ve ‘tersine ayrımcılık’ gibi kavramlar da yeri geldikçe okurun bilgisine ve dikkatine sunulmuştur. Yazar, *Dassonville*, *Cassis de Dijon*, *Keck* gibi ‘mihenk taşı’ addedilen önemli kararların yanı sıra bu kararlardan günümüze kadar uzanan içtihat temelli yönelimleri ve yorumları da konu anlatımına dâhil ederek m.34 kapsamının geldiği noktayı okurlara göstermektedir. Bunun yanı sıra yazar tarafından seçilip metne dâhil edilen dava konusu olaylar da konunun anlaşılabilmesi ve sunulan bazı kavramların somutlaştırılabilmesi için kritik bir işlevi yerine getirmektedir.

Kitabın bir sonraki kısmı, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı konusuna tahsis edilmiş olup bu kapsamda birlik vatandaşlığı, işçilerin serbest dolaşımı, iş kurma hakkı, hizmetlerin serbest dolaşımı ve son olarak da kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımında uygulama alanı dışı haller ve haklı gösterme aşaması başlıkları ele alınmıştır. Bu konuların aktarımları ağırlıklı olarak alanı şekillendiren kuralların ve testlerin ortaya konduğu pek çok ilgili dava üzerinden yapılmıştır. Bunların yanı sıra, 2004/38 dayılı Vatandaşlık Direktifi, 492/2011 sayılı İşçilerin Dolaşım Serbestisi Tüzüğü ve 2006/123 sayılı Hizmetler Direktifi gibi AB tasarrufları da incelemeye dâhil edilmiştir. Serbest dolaşım hükümlerinin kişiler ve hizmetler bakımından uygulanmasında tespiti yapılması gereken hususlar sıralı olarak şemalar ile okura sunulmuş ve önceki anlatımlarla benzer biçimde “Önemli Noktalar” başlığıyla ayrılan kısımlarda detaylı anlatılan konuların özü bir nevi damıtılarak aktarılmıştır.

Son kısmın konusunu ise sermayenin serbest dolaşımı oluşturmaktadır. Konunun incelenmesi yine aynı şekilde uygulama alanının tespiti, tahdidin tespiti, tahdit varsa nasıl haklı gösterilebileceği dizgesi ile ele alınmıştır. Anlatımlar, içtihatlar ve örnek olarak seçilen olayların incelenmesi ile beslenmiştir. Bu alanda herhangi bir genel AB tasarrufu olmamasına rağmen, “Sermaye Piyasası Birliği” yazar tarafından “en önemli potansiyel girişim” olarak tanımlanarak bu girişime ilişkin güncel bilgiler de okura sunulmuştur.

Kitabın gerek Prof. Dr. Sanem BAYKAL tarafından kaleme alınan “Sunuş” kısmında, gerekse yazar Doç. Dr. İlke GÖÇMEN tarafından kaleme alınan “Önsöz” kısmında belirtildiği üzere bu kitap, 2016 yılında BAYKAL ve GÖÇMEN tarafından yazılıp Seçkin Yayıncılıktan çıkan “Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku” isimli kitabın devamı mahiyetinde, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Avrupa Birliği Hukuku Anabilim Dalının “ikinci ders kitabı”

niteliğindeki eseri olarak yayımlanmıştır. BAYKAL'ın “Sunuş” yazısında, “temel olarak ders kitabı niteliği taşıyan ama bir ders kitabının ötesine geçen” şeklinde tanımladığı kitap, İç Pazar sisteminin oluşumunun, işleyişinin ve dinamiklerinin anlaşılması için gerekli teorik bilgilerle de donatılmıştır.

Doç. Dr. İlke GÖÇMEN; özellikle İç Pazar ve serbestiler üzerine yayınlanmış makale, kitap bölümü ve kitaptan oluşan çeşitli çalışmalarını mevcuttur. İncelemeye konu olan kitap, yıllar boyunca bu konuda edinmiş olduğu bilgi birikimini ve tecrübesini yansıtan bir eserdir. Dolayısıyla yazarın alana ve literatüre hâkimiyeti, gerek çalışmanın içeriğinde gerekse üslubunda görülmektedir. Ayrıca, İç Pazar hukukunun negatif bütünleşme kavramına bütünleşik dinamizmi, konuların sıklıkla gözden geçirilip güncellenmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle eser, son yıllarda bu konudaki güncelleme açığını gidermektedir. Bunun yanı sıra yazarın kullandığı inceleme metodu, mantıklı ve tutarlı olup konu anlatım planı da bu metoda uygun olarak tasarlanmıştır. Kitap için kullanılan kaynaklar güncel, doyurucu ve yol göstericidir. Kitapta, yoğun emek harcanarak ve özen gösterilerek sayısız ABAD içtihadı taranmış ve incelenmiştir.

Sonuç itibarıyla, inceleme konusu bu kitap, alana önemli katkı sunan; sistematığı, kurgusu, güncelliği ve anlaşılabilir anlatımıyla öne çıkan bir eserdir. Bu nedenle kitabın, başta lisans ve lisansüstü öğrencilerine ders kitabı olmak üzere, alanda çalışan ya da alana ilgi duyan araştırmacılara da bir referans kitabı olarak önerilebilir nitelikte olduğu kuşkusuzdur. Böylesi zorlu ancak önemli bir konuyu hakkını vererek ele alan GÖÇMEN, AB Hukuku yazınımız için önem taşıyan bu eseri, kamuya arz etmekle içten övgüyü hak etmektedir.

Deniz TEKİN APAYDIN*

* Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü, Misafir Öğretim Üyesi, e-posta: deniz.apaydin@marmara.edu.tr

Marmara Üniversitesi
Avrupa Birliği Enstitüsü
Avrupa Araştırmaları Dergisi
Makale Yazım Kuralları

Marmara University
European Union Institute
Marmara Journal of European Studies
Notes for Contributors

Sayfa Düzeni: A4

Kelime Sayısı:

-Dipnotlar ve referanslar dâhil, özet hariç en az 6500, en fazla 9000. Yayın kurulu, uygun gördüğü durumlarda kelime sayısı bu sınırın üzerinde olan metinleri kabul etme hakkını saklı tutar.

-Özet en fazla 250 kelime olmalıdır.

-Tablo ve şekiller için sözcük sayımı kapladıkları yere göre belirlenecektir; tablo kaldırıldığındaki sözcük sayımı göz önünde bulundurulmaksızın yarım sayfalık tablo 250 kelime olarak sayılacaktır.

-3000 kelimedenden az metinler yayın kurulu tarafından uygun görülürse Yorum olarak basılmak için değerlendirilir.

-Dava incelemeleri 3000 kelimedenden fazla olmamalıdır. Dava incelemeleri hakem sürecine tabidir.

-Kitap incelemeleri 2000 kelimeyi aşmamalıdır. Kitap incelemeleri yayın kurulunun kararıyla basılır.

Tablo/Grafik/Resim Genişliği: 12 cm.

Page Setup: A4

Word Count:

-Minimum 6500, maximum 9000 words, including footnotes and references; without the abstract. The editorial board holds the right to accept longer manuscripts if it finds appropriate.

-The abstract should be 250 words, maximum.

-Word count for tables and figures will be determined according to their space: half page will be regarded as 250 words; regardless of the word count when the table is removed.

-Manuscripts less than 3000 words will be considered for publication as Commentary, if found appropriate by the editorial board.

-Case reviews should not be more than 3000 words. Case reviews will be subjected to peer review.

-Book reviews should not exceed 2000 words. They will be published upon decision by the editorial board.

Table/graph/image width: 12 cm.

Paragraf Düzeni / Paragraphs

- Satır aralığı: 1

- Alıntı Paragraflar: Sağ ve soldan 1 cm. içeride

- Line spacing: 1

- Cited paragraphs should be indented 1 cm in both sides.

Yazı Şekli / Fonts

- Font: Times New Roman (12)

- Alıntı paragraf: Times New Roman (10)

- Başlıklar dışında kalın (bold) karakter kullanılmamalıdır.

- Sadece makalenin adında bütün karakterler büyük kullanılmalıdır.

- Bölümlerde numaralandırma yapılmamalıdır.

- Bölümlerde takip edilecek sıralama aşağıdaki gibidir (tüm başlıklarda kelimelerin ilk harfleri büyük yazılmalıdır):

Ana bölüm (kalın)

Alt Bölüm (italik)

Alt bölümün altında bölüm (kalın+italik)

- Font: Times New Roman (12)

- Cited paragraph: Times New Roman (10)

- Bold fonts should only be used in the title and subtitles.

- CAPS LOCK should only be used in the title of the paper.

- Numbering should not be used in subtitles.

- Subtitles should be in the following format (the first letters of all words in the subtitles should be capital letters):

Level 1 Subtitle (bold)

Level 2 Subtitle (italic)

Level 3 Subtitle (bold+italic)

Alıntılar / Citations

-Bibliyografik referanslar yazar-tarih sistemine göre-gerekli olduğu yerde sayfa numaralarıyla birlikte verilmelidir. Örneğin: (Cini, 2000) ve (Cini, 2000: 21).

-Referanslar makalenin sonunda alfabetik olarak sıralanmalıdır (Röportajlar aşağıda gösterildiği gibi referansların sonunda ayrı bir şekilde verilmelidir).

-Yazarlar bütün referansların tam olduğundan (tekrar eden yazar isimleri de dâhil) ve metin içinde var olduğundan emin olmalıdır. Bibliyografik referanslar için aşağıdaki örneklere bakınız.

-Yazar ismi mevcut değilse: (Makale başlığı; yıl: sayfa)

-Bibliographical references must be cited using the author-date system, with page numbers where necessary. For example: (Cini, 2000) and (Cini, 2000: 21).

-References must be listed alphabetically at the end of the article (interviews should be listed separately at the end of the references as shown below).

-The authors should make sure that all references are complete (including recurring author names) and must appear in the text (and vice versa). For examples of the bibliographical references see below.

-If author name is not available: (Article Title, year: pages)

Dipnotlar / Footnotes

-Satır aralığı tek olmalı (10pt), ardıl olarak numaralandırılmalı ve referans yerine kullanılmamalıdır.

-Dipnotlar çok uzun olmamalı ve sayıları minimumda tutulmalıdır.

-Yazar son not kullanmamalıdır.

-Must be single-spaced (10pt), numbered consecutively, and must not be used for references.

-Ideally, footnotes should not be too long and their number should be kept to a minimum.

-The authors should not use any endnotes.

Hukuk Makaleleri İçin Özel Kurallar / Special rules for articles on EU Law

-Davalara referans vermek için Taraf ismi v. Taraf ismi (Yıl) ya da (Taraf ismi v. Taraf ismi, Yıl) sistemini kullanınız.

Örneğin: van Gend en Loos v. Netherlands Inland Revenue Administration (1963) ya da (van Gend en Loos v. Netherlands Inland Revenue Administration, 1963).

-Antlaşmalara referans vermek için, Antlaşmanın Adı (İmza Yılı, Madde No. ve Paragraf No) ya da (Antlaşmanın Adı, İmza Yılı, Madde No. ve Paragraf No) kullanınız.

Örneğin: Avrupa Birliği Antlaşması (1992, Md. J.8, Para. 1) ya da (Avrupa Birliği Antlaşması, 1992, Md. J.8, Para.1).

-For citing court cases use Name v. Name (Year) or (Name v. Name, Year).

For example: van Gend en Loos v. Netherlands Inland Revenue Administration (1963) or (van Gend en Loos v. Netherlands Inland Revenue Administration, 1963).

-For citing treaties, use Name of Treaty (Signature Year, Article Number and Paragraph Number) or (Name of Treaty, Signature Year, Article Number and Paragraph Number).

For example: Treaty on the European Union (1992, Art. J.8, Para. 1) or (Treaty on the European Union, 1992, Art. J.8, Para. 1).

Diğer Bilgiler / Other Information

- 250 kelimeyi geçmeyecek şekilde hazırlanmış özet ve 4-5 anahtar kelime Türkçe ve İngilizce olarak eklenmelidir.

- Makalenin başka bir dergi ya da yayın tarafından basım aşamasında olmaması gerekmektedir.

- Yayın kurulunun onayına tabi olarak revize edilmiş ve güncellenmiş özel raporlar ya da çalışma raporları hariç, başka bir yerde basılmış bir makale değerlendirme sürecine alınmamaktadır.

-İki veya daha fazla yazarlı yayınlara referans verirken "&" yerine "ve" bağlacı kullanılmalıdır.

- Tarihler 1994-1998 olarak değil, 1994-98 şeklinde verilmelidir.
- Birden ona kadar olan sayılar yazıyla, 11 ve sonrası haneler rakamlarla verilmelidir.
- “Yüzde” ibaresi yerine % kullanılmalıdır.
- Metin içinde geçen yabancı kelimeler italikle verilmelidir (acquis communautaire, Gessellschaft, dispositif).
- Metin içindeki alıntılar çift tırnak (“”) ve tek satır aralığı ile verilmelidir.
- Metin içindeki bölümler numaralandırılmamalıdır.
- Metin içinde “ibid” kullanılmamalıdır.
- Denklemler sağa hizalanmış bir şekilde parantez içinde numaralandırılmalıdır. Denklemlerden sonra metin tamamen sola hizalanmış şekilde başlar.
- Tablo içerikler: Tablo 5: Türk Üniversite Öğrencilerinin AB’ye Karşı Tutumu %. şeklinde sunulmalıdır. Tablonun kaynakları:
Kaynak: Yazarın Araştırması.
Kaynak: Eurostat (2011).
Kaynak: Eurostat (2012) ve Avrupa Komisyonu (2013) temel alınarak yazarın kendi oluşturduğu tablo. Şeklinde sunulmalıdır.
- Tabloya dair notlar aşağıdaki gibi verilmelidir:
Notlar: Tablo 5deki dört madde birleştirilmiş ve 0-10 ölçeğine dönüştürülmüştür.
- An abstract (max. 250 words) should be submitted both in Turkish and English as well as 4-5 keywords.
- Papers submitted should not be under consideration in any other journal or publication.
- Articles published elsewhere before are not taken into consideration with the exception of revised and updated special reports or working papers subject to approval by the editorial board.
- In references to two or more authored articles, please use ‘and’ and not “&”.
- The authors should use British English spelling and should pay attention to the instructions stated below.
- Use -ize, -ization, -ized, -yze and not -ise, -isation, -ised, -yse.
- Hyphenate words such as co-operate and policy-making.
- Dates should be set out as 1994-98 and not 1994-1998.
- Numbers from one to ten should be spelled out, but digits should be used for 11 onwards.
- Use %, and not per cent.
- Italics should be used for foreign words (acquis communautaire, Gessellschaft, dispositif).
- Place quotes in double inverted commas, with single inside.
- Do not number sections.
- Do not use “ibid” in text.
- Equations: These must be numbered in parenthesis, ranged right. Text starts full left after.
- Table contents must be presented as: Table 5: Attitudes of Turkish University Students towards the EU (%). The sources of the table must be presented as:
-Source: Authors’ Survey.
-Source: Eurostat (2011).
-Source: Authors’ own table based on Eurostat (2012) and European Commission (2013)
-Notes on the table must be presented as: Notes: The four items in Table 5 were combined and transformed into a 0-10 scale.

Kaynakça / References:**Dergi Makaleleri/Journal Articles:**

Format	Yazar Soyadı, Adının baş harfî. (Yıl) “Makale Başlığı”, <i>Dergi Adı</i> , Cilt (Sayı No): Sayfa aralığı. Author Surname, First letter of Author Forename. (Year) “Title of the Article”, <i>Title of the Journal</i> , Volume (No): pages.
Örnek/ Example	1 Yazar/Author: Oktar, S. (2002) “Euro Bölgesinin Para Politikası”, <i>Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi</i> , 10(1): 81-95. 2 Yazar/Authors: McCright, A. M. and Dunlap, R. E. (2003) “Defeating Kyoto: The Conservative Movement’s Impact on U.S. Climate Change Policy”, <i>Journal of Social Problems</i> , 50(3): 348-373.

Baskı Öncesi Çevrimiçi Yayınlanmış Dergi Makalesi/Journal Article Published Online Ahead of Print:

Açıklama / Explanation	Full reference info should be provided, including the date the article was published online and the digital object identifier (DOI) number. Makalenin çevrimiçi basıldığı tarih ve DOI numarası dahil tam referans bilgisi verilmelidir.
Format	Yazar Soyadı, Adının baş harfî. (Yıl) “Makale Başlığı”, <i>Dergi Adı</i> , Çevrimiçi Yayınlanmış, gün/ay/yıl, DOI numarası. Author Surname, First letter of Author Forename. (Year) “Title of the Article”, <i>Title of the Journal</i> , published online, dd/mm/yy, DOI number.
Örnek / Example	Richmond, O. P. (2014) “The dilemmas of a hybrid peace: Negative or positive?”, <i>Cooperation and Conflict</i> , basım öncesi çevrimiçi Yayınlanmış, 12 Haziran 2014, DOI: 10.1177/0010836714537053. Richmond, O. P. (2014) “The dilemmas of a hybrid peace: Negative or positive?”, <i>Cooperation and Conflict</i> , published online ahead of print, 12 June 2014, DOI: 10.1177/0010836714537053.

Kitaplar/Books:

Format	Yazar Soyadı, Adının baş harfî., İkinci Yazar Soyadı, Adının baş harfî. ve Üçüncü Yazar Soyadı, Adının baş harfî. (Yıl) <i>Eser Adı</i> , (Basım Yeri: Yayınevi). Author Surname, First letter of Author Forename., Second Author Surname, First letter of Author Forename. (Year) <i>Title of the Book</i> , (Location: Publisher).
Örnek/ Example	1 Yazar/Author: Aydın-Duzgit, S. (2012) <i>Constructions of European Identity: Debates and Discourses on Turkey and the EU</i> , (Hampshire and Newyork: Palgrave Macmillan). 2 Yazar/Authors: Hix, S. and Höyland, B. (2011) <i>The Political System of the European Union</i> , 3 rd edn., (New York: Palgrave Macmillan). 3 Yazar/Authors: Bozkurt, E., Özcan, M. ve Köktaş, A. (2011) <i>Avrupa Birliği Hukuku</i> (Ankara: Asil Yayınları).

Kitapta Bölüm/Chapter in a Book:

Format	Bölüm Yazarının Soyadı, Adının baş harfi. (Yıl) “Bölüm Başlığı”, içinde Kitabın Editörünün adının baş harfi. Editörün Soyadı (der.), <i>Eser Adı</i> , (Basım Yeri: Yayınevi), sayfa aralığı. Surname (of the Author of the Article), First letter of Author Forename. (Year) “Title of the Chapter”, in First letter of the forename of the Editor of the Book, Surname of the Editor (ed.), <i>Title of Book</i> , (Location: Publisher), page numbers.
Örnek/ e.g	Özcan, G. (2004) “Türkiye Dış Politikasında Algılamalar, Karar Alma ve Oluşum Süreci”, içinde F. Sönmezoğlu (der.), <i>Türk Dış Politikasının Analizi</i> , (İstanbul: DER Yayınları), ss. 829-894. Kymlicka, W. (2010) “The rise and fall of multiculturalism? New debates on inclusion and accommodation in diverse societies”, in S. Vertovec and S. Wessendrof (ed.), <i>The Multiculturalism Backlash European discourses, policies and practices</i> , (London and New York: Routledge), pp. 32-49.

Derleme Kitap/Edited Book:

Format	Editörün Soyadı, Adının baş harfi. (der.) (Yıl) <i>Kitabın Adı</i> , (Basım Yeri: Yayın Evi). Editor’s Surname, First letter of editor forename. (ed.) (Year) <i>Title of the Book</i> , (Location: Publisher).
Örnek/ e.g	Özer, Y. (der.) (2006) <i>Tek Kutuplu Dünyada Yaşamak- Gerçekler, Yanılgılar ve Beklentiler</i> , (İstanbul: SODEV). Goldstein, W. M. and Hogarth, R. (ed.) (1997) <i>Research on Judgement and Decision Making</i> , (Cambridge: Cambridge University Press).

Çalışma Raporu/ Working Paper:

Format	Yazar Soyadı, Adının baş harfi. [Yazar yoksa Raporu Hazırlayan Kurum] (Yıl) “Raporun Adı”, <i>Çalışma Raporu Seri Adı</i> (varsa rapor sayısı), Raporu Hazırlayan Kurum / bölüm/ birim, Yayınlayan Kurum, Basım Yeri. Author Surname, First letter of Author forename. [in case there is no author and the Publication is published by an institution; Name of Institution] (Year) “Title of the Report”, <i>Title of the Working Paper Series</i> (number, if applicable), Name of the Institution/Department/Branch, Location.
Örnek/ e.g	İKV (2009) “2009 İlerleme Raporunun Değerlendirilmesi”, <i>İKV Değerlendirme Notu</i> , İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul. Voltolini, B. (2012) “The role of non-state actors in EU policies towards the Israeli-Palestinian conflict”, <i>Occasional Paper</i> 99, European Union Institute for Security Studies, Paris.

Konferans Bildirisi/ Paper Presented at a Conference:

Format	Yazarın Soyadı, Adının baş harfi. (Yıl) “Bildiri Başlığı”, Konferans Bildirisi, Konferans Adı: “Konferans Teması”, Konferansın Yeri, Düzenlendiği Şehir, Tarih. Author Surname, First letter of Author forename. (Year) “Title of the Paper”, paper presented at Name and “Title” of the Conference, Venue, City, Date (dd-dd month).
Örnek/ e.g	Köksal, A. (2011) “İmtiyazlı Ortaklığa Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım: Türkiye Farklı mı?”, Konferans Bildirisi, Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, 2. Lisansüstü Öğrenci Konferansı: “Küreselleşme Bağlamında Karşılaştırmalı Türkiye Çalışmaları”, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 8-9 Nisan.

	Wibben, A. T. R. (2014) “Narrative, Identity & Security: A Feminist Approach”, paper presented at the Millennium Annual Conference 2014: “ <i>Quo Vadis IR: Method, Methodology and Innovation</i> ”, London School of Economics and Political Science, London, 17-19 October.
--	--

İnternet Siteleri/ Websites:

Açıklama / Explanation	Yazar (ya da kurum), sayfa, başlık ve metne verilen tüm numaralar, metnin tarihi (ya da ilgili ay) ya da internet sitesinin en son güncellenme tarihi dâhil tam referans verilmelidir. Ağ adresi açılı parantezler içinde, erişildikleri tarihle birlikte verilmelidir. Full reference should be given including the author (or the host institution), page, title, any numbers given to the text, date (or month) of the document or date of the last update of the website, web address given in angle brackets, and the date accessed.
Format	İnternet Sitesi Adı (Yıl) “Belge Başlığı”, Sitede verilen Tarih (Gün ve ay), <Ağ adresi>, (Erişim Tarihi – Gün Ay Adı Yıl). Name of the Website (Year) “Title of the Document”, date provided on the website, <web address>, (Date accessed – dd Month yy).
Örnek/ e.g	T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2011) “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi”, 1 Temmuz, < http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1 >, (30 Eylül 2013). Republic of Turkey Ministry for European Union Affairs (2014) “Turkey’s European Union Strategy – Determination in the Political Reform Process Continuity in Socio-Economic Transformation Effectiveness in Communication”, September 2014, < www.abgs.gov.tr/files/pub/turkeys_new_eu_strategy.pdf >, (3 October 2014).

Resmi Belgeler/ Official Documents:

Açıklama / Explanation	AB Hukuku dışındaki makaleler için de antlaşmalara aşağıda gösterilen formatta referans verilebilir. For articles on subjects other than EU law, treaties can also be cited in the same format given below.
Format	Belgenin Yayıncısı (Yıl) “Belge Başlığı”, Belge Numarası, (varsa <i>Belge Serisinin Adı</i>), Tarih (Gün Ay Adı Yıl). Issuing Institution (Year) “Title of the Document), Number of the Document, (<i>Title of the Document Series</i> , if applicable), date (dd Month yy).
Örnek/e.g	T.C. Resmi Gazete (1995) “5846 Sayılı Fikir ve Sanat Yapıtları Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun”, 22311, 12 Haziran 1995. European Union (2012) “Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union”, <i>Official Journal of the European Union</i> , C326/1, Volume 55, 26 October 2012. European Union (2009) “Council Decision 2009/1004/CFSP of 22 December 2009 updating the list of persons, groups and entities subject to Articles 2, 3 and 4 of Common Position 2001/931/CFSP on the application of specific measures to combat terrorism”, <i>Official Journal of the European Union</i> , L 346/58, 23 December 2009, < http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:346:0058:0060:EN:PDF >, (30 September 2013).

Doktora Tezi/PhD Thesis:

Format	Yazar Soyadı, Adının Baş harfi. (Yıl) “Tez Başlığı”, yayımlanmamış Doktora Tezi, Üniversite, Yer. Author Surname, Name’s first letter. (Year) “Title of the thesis”, unpublished PhD thesis, University, Location.
Örnek/ e.g	Kutoğlu, T. (2005) “Avrupa Birliği ve Türk Hukuku Açısından Tüketim Mallarında Ayıp ve Bu Yönden Tüketicinin Korunması”, yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü, İstanbul. Green Cowles, M. (1994) “The Politics of Big Business in the European Community: setting the Agenda for a New Europe”, Unpublished PhD Thesis, American University, Washington, DC.

Davalar/Court Cases:

Format	Taraf İsmi v. Taraf İsmi [Yıl], Mahkeme Adı, Dava Tarihi, Dava Numarası. Name v. Name [Year], Name of the Court, Date, Number of the Case.
Örnek/ e.g	Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen [1963], ABAD, 5 Şubat 1963, Case 26/62, ECR 1. Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen [1963], ECJ, 5 February 1963, Case 26/62, ECR 1.

Antlaşmalar/Treaties (only for articles on EU Law):

Format	Antlaşma Adı (Yıl), Antlaşma maddesi, Paragraf. Name of Treaty (Year), Article, Paragraph.
Örnek/e.g	Avrupa Birliği Antlaşması (1992), Madde J.8, Para. 1 Treaty on the European Union (1992), Art. J.8, Para.1.

Röportajlar/Interviews:

Açıklama / Explanation	Referanslar bölümünün sonunda ayrı olarak alıntılanmalıdır. Röportaja dair referans, röportajın konusunu, röportajın tarihini, görüşen kişinin adını (eğer yazardan farklı ise), uygun görüldüğü takdirde şehir/ülke/kurum bilgilerini de kapsamalıdır. Must be cited separately, at the end of the References section. The citation must include information about the subject of the interview, the date of the interview, and the name of interviewer (if different from the author), adding city/state/country/institution as appropriate.
Format	Görüşülen Kişi Numarası (Yıl) Görüşme Konusu, Tarih (Gün Ayın Adı Yıl), Röportaj yapılan kurum, Yer. Number of the Interviewee (Year), Subject of the Interview, Date (dd Month yy), Name of the Institution, Location.
Örnek/e.g	Görüşülen Kişi 1 (2012) Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye, 15 Haziran 2012, T.C. Dışişleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye. Interviewee 1 (2012) Common Security and Defence Policy and Turkey, 15 June 2012, Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, Ankara, Turkey.